

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 3 września 2025 r.

Poz. 3939

UCHWAŁA NR XV/78/2025 RADY GMINY RUDNIK

z dnia 27 sierpnia 2025 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik na lata 2025 - 2028

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153), oraz art. 87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada, Gminy Rudnik uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik na lata 2025 - 2028, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Rudnik.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Rudnik

Marek Kielbus

Załącznik do uchwały Nr XV/78/2025
Rady Gminy Rudnik
z dnia 27 sierpnia 2025 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Rudnik, czerwiec 2025

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	26
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	30
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	37
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	40
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	40
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	49
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Rudnik	49
5.2.2 Zarys dziejów obszaru gminy	50
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	65
5.2.4 Instytucje kultury	67
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	69
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	73
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	75
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	78
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	86
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	96
7. Założenia programowe	100
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	100
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	101
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	105
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	106
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	108
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	114
12. Bibliografia	116

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rudnik na lata 2025-2028 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy i stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Rudnik. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: „*zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej*”.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Rudnik. Program opieki nad zabytkami gminy Rudnik jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2024 poz. 1292) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

- 1) *(uchylony),*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- 1) *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
- 2) *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
- 3) *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

(Dz. U. 1997 Nr 78 poz. 483 ze. zm.)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie, aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5.

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń, ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6.

- 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86.

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1370)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1370), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292).

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2024 poz. 1292) - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art. 1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,*
- 2) **zabytek nieruchomy** — *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1,*
- 3) **zabytek ruchomy** — *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1,*
- 4) **zabytek archeologiczny** — *zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,*
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — *instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,*
- 6) **prace konserwatorskie** — *działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,*
- 7) **prace restauratorskie** — *działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,*
- 8) **roboty budowlane** — *roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku,*
- 9) **badania konserwatorskie** — *działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich,*
- 10) **badania architektoniczne** — *działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,*
- 11) **badania archeologiczne** — *działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,*
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — *przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,*
- 13) **historyczny zespół budowlany** — *powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,*
- 14) **krajobraz kulturowy** — *postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka,*
- 15) **otoczenie** — *teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami. Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku archeologicznym, a w określonych przypadkach również przy innych zabytkach nieruchomych, wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza. Ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56). Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków

lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza burmistrz w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieuwjęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych, ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast – artykuł ten stracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia (na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 Dz. U. poz. 951). Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecenia konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Artykuł 32 u.o.z.o.z. kompleksowo reguluje kwestię zawiadamiania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem. Zgodnie z ust. 1 pkt 3 tego artykułu wójt (burmistrz, prezydent miasta) przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt (burmistrz, prezydent miasta) przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt (burmistrz, prezydent miasta) ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. 2020 r. poz. 1740), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą ze sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02.08.2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Liście Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. 2021, poz. 81)

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytkach wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia. W przypadku zabytków archeologicznych administracyjne kary pieniężne dotyczą pozwoleń wydawanych na podstawie art. 36 ust. 1 pkt 1—5 oraz art. 36 ust. 1a ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. 2024 poz. 1292). O prowadzeniu poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania bez wymaganego pozwolenia lub wbrew jego warunkom mówią Przepisy karne, tj. art. 109c ww. ustawy.

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków. Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami.

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.),
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.),
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.),
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.),
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.),
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.),
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynika z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 1901),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 poz. 56),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015r. poz. 1275),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 poz. 81),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej,
- artykuł 11 stanowi, że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej,
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw
(Dz. U. 2023 r. poz. 1688).

Wraz z wejściem w życie tej ustawy w dniu 24 września 2023 r. polski system planowania przestrzennego przeszedł bardzo daleko idące zmiany. Zgodnie z ustawą plan ogólny zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin – znowelizowana w kwietniu 2025 r. ustawa wskazuje, że plany ogólne mają zostać przyjęte do dnia 30 czerwca 2026 roku. Plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego. Jego ustalenia dadzą podstawę do uchwalania planów miejscowych oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy. W planie ogólnym zostaną określone strefy planistyczne oraz gminne standardy urbanistyczne.

W celu realizacji rozwoju przestrzennego zmieniona została hierarchia aktów planowania przestrzennego, a ustawa zmieniająca nałożyła na gminy obowiązek obligatoryjnego sporządzenia strategii rozwoju gminy, co stanowi etap reformy planowania i zagospodarowania przestrzennego zapisanej w Krajowym Planie Odbudowy i Zwiększania Odporności.

VI. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane
(Dz. U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 39:

- pkt 1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- pkt 2. Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- pkt 3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

VII. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
(Dz. U. z 2024 r. poz. 54 ze zm.).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VIII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1478).

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

IX. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji
(Dz. U. z 2024 r. poz. 278).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Zapisy Ustawy o rewitalizacji podkreślają, iż rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji. Szczególnie istotne jest opracowanie i realizacja projektów zintegrowanych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

rewitalizacyjnych uwzględniających działania na rzecz dziedzictwa kulturowego z poszanowaniem jego wartości i specyfiki ochrony obiektów i obszarów zabytkowych.

Od 1 stycznia 2024 r. procesy rewitalizacyjne mogą być prowadzone wyłącznie według zasad Ustawy o rewitalizacji na podstawie Gminnych Programów Rewitalizacji, co daje możliwość wykorzystania specjalistycznych narzędzi tj. wyznaczenie Specjalnej Strefy Rewitalizacji. Gminny Program Rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący burmistrza miasta i gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

X. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu
(Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada Gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku szyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Burmistrz może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

XI. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1145).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XII. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(Dz. U. z 2024 r. poz. 87).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XIII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(Dz. U. z 2022 r. poz. 385).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIV. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

XV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych
(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) uchodźców z 1915 r.,
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.,
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów,
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

W artykule 2 u.g.c.w. ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie powierzono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

W Bzowcu znajduje się cmentarz wojenny, na którym pochowani są żołnierze armii austro-węgierskiej oraz rosyjskiej, którzy polegli w walkach podczas I wojny światowej.

XVI. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1491)

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVII. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(Dz. U. z 2023 r. poz. 70).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 poz. 1292); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu,
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 poz. 1292), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji),
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa),
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z art. 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami),
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury,
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, jak również popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- strategii rozwoju województw,
- planów zagospodarowania przestrzennego województw,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu,
- strategii rozwoju gmin,
- strategii rozwoju ponadlokalnego,
- planów ogólnych gmin,
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego,
- decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Wśród najistotniejszych ustaleń międzynarodowych, przyjętych w Polsce należy wymienić:

Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjętą na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190).

Międzynarodowa umowa zobowiązująca państwa sygnatariuszy do identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Ustanawia ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości, m.in. przez nadawanie międzynarodowego statusu ochrony i poprzez wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Art. 1. Konwencja definiuje dziedzictwo kulturowe jako:

- zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy oraz stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

W rozumieniu Konwencji (Art.2) za dziedzictwo naturalne uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania naturalnego piękna.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 poz. 210)

Konwencja, która weszła w życie 1 grudnia 1987 r., a Polska ma obowiązek się do niej stosować od 1 marca 2012 r., obejmuje ochroną nie tylko zabytki, czyli wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem, ale także takie dobra trwałe jak zespoły budynków czy tereny.

W przypadku zespołów budynków konwencja mówi o jednolitych zespołach zabudowy miejskiej lub wiejskiej, wyróżniających się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwartych, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną.

Za dziedzictwo architektoniczne podlegające ochronie konwencja uznaje również tereny jako dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) – popularnie zwana konwencją maltańską

Najważniejszym rezultatem Konwencji Maltańskiej jest zapewnienie, że żadna inwestycja nie będzie niszczyła stanowisk archeologicznych bez przeprowadzenia wcześniejszych wykopalisk ratowniczych. Skutkiem wprowadzenia w życie tej zasady stało się:

- uwzględnianie obecności stanowisk archeologicznych w ocenach oddziaływania inwestycji na środowisko,
- zwiększenie liczby wykopalisk ratowniczych i radykalne zmniejszenie liczby wykopalisk podejmowanych w celach czysto badawczych (na stanowiskach archeologicznych niezagrożonych zniszczeniem),
- zwiększenie zapotrzebowania na instytucje i firmy archeologiczne, które mogą prowadzić wykopaliska ratownicze w trudnych warunkach (np. zimą), to z kolei doprowadziło w wielu krajach do powstania tzw. archeologii komercyjnej lub kontraktowej, czyli pojawienia się licznych prywatnych firm wykopaliskowych.

Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz. U. z 2006 Nr 14 poz. 98)

Wielostronna umowa przyjęta w ramach Rady Europy 20 października 2000 r. we Florencji, przez Polskę została ratyfikowana w roku 2004.

Głównym celem Konwencji jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie (art. 3). Do Konwencji nawiązują polskie polityki krajowe dotyczące zagospodarowania przestrzennego i polityki ekologicznej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Cele konwencji to:

- ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego,
- tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i oddziaływać na siebie w sposób przynoszący im wzajemne korzyści,
- zachęcanie do dialogu kultur oraz szerszej wymiany kulturalnej na świecie w oparciu o szacunek i kulturę pokoju,
- popieranie międzykulturowości, tj. wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania, rozwijania interakcji między kulturami i budowania pomostów między narodami,
- promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym,
- potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem na całym świecie, a zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz wspieranie krajowych i międzynarodowych działań ukierunkowanych na uznanie prawdziwej wartości tego związku,
- uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń,
- potwierdzenie suwerennego prawa państw do wprowadzania w życie polityk oraz środków chroniących i promujących różnorodność form wyrazu kulturowego,
- umacnianie współpracy i solidarności międzynarodowej w duchu partnerstwa, ukierunkowanych w szczególności na zwiększenie potencjału krajów rozwijających się w zakresie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz. U. z 2011 r. Nr 179, poz. 1018)

Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne UNESCO w październiku 2003 roku. Jest wyrazem zainteresowania kwestią ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest pierwszym międzynarodowym traktatem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencję ratyfikowało 146 państw. Konwencja weszła w naszym kraju w życie 16 sierpnia 2011 roku. Główne cele Konwencji:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa,
- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Dyrektywa 2007/2/WE ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE) – (Dz.U.UE.L.2007.108.1)

Celem dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (dyrektywy INSPIRE) jest utworzenie europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej oraz ułatwienie dostępu do danych przestrzennych. Dyrektywa określa podstawowe zasady funkcjonowania infrastruktury w zakresie: metadanych, zbiorów danych przestrzennych i usług z nimi związanych. Reguluje zasady udostępniania i wspólnego korzystania z zasobów infrastruktury. Ponadto ustala mechanizmy koordynujące, monitorujące i raportujące wdrażanie INSPIRE w Unii Europejskiej.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026” realizuje podmiot wiodący – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – we współpracy z instytucjami podległymi MKiDN, m.in. z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Narodowym Instytutem Konserwacji Zabytków oraz Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku. Krajowy program głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny: **Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce** został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych.

Cel szczegółowy 1: weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Cel ten wynika z realizacją w Polsce celów strategicznych Unii Europejskiej: wprowadzania nowych technologii w budownictwie, termomodernizacji, modernizacji infrastruktury drogowej i kolejowej oraz dekarbonizacji. Ekologiczne i pasywne budownictwo oraz szybki transport tworzą normy, którym tradycyjne, „stare” rozwiązania budowlane nie są w stanie sprostać. Dlatego konieczna jest weryfikacja zasobu oraz stworzenie narzędzi kompleksowej ochrony zarządzania zwłaszcza obiektami najcenniejszymi i reprezentatywnymi dla wybranej kategorii i cech zasobu zabytkowego. Istotne jest więc włączenie Polski w najważniejsze programy międzynarodowe we współpracy z gremiami eksperckimi i wypracowanie spójnych narzędzi przeciwdziałania

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

zagrożeniom. Wsparcia merytorycznego służb konserwatorskich, projektantów i właścicieli wymaga przygotowanie dokumentacji konserwatorskich na różnych szczeblach, zwłaszcza w przypadku obiektów objętych szczególną ochroną i opieką państwa. Doprecyzowanie przepisów i wzmocnienie ustawowych form ochrony zabytków w postaci pomnika historii i miejsc UNESCO dadzą podstawy prawne do zarządzania zasobem, który mimo swojej rangi ochrony systemowej, nie ma przepisów wykonawczych do realizacji koniecznych działań.

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Cel ten jest implikowany znaczącym wzrostem postępowań administracyjnych w zakresie ochrony zabytków (rocznie 0 20—30%) wskazuje na konieczność poprawy efektywności i usprawnienia dostępu do baz danych cyfrowych w celu przyspieszenia weryfikacji dokumentów niezbędnych do formalnej i merytorycznej oceny zgromadzonych materiałów, a także niezbędnej reformy systemu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami we współpracy międzyresortowej w zakresie m.in. kredytów preferencyjnych, crowdfundingu oraz ulg i zwolnień od podatku prac prowadzonych przy zabytku chronionym.

Cel szczegółowy 3: rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Cel ten wynika z realizacji jednego z celów strategicznych Unii Europejskiej, jakim jest zrównoważony rozwój. Do realizacji tych celów zobligowane są wszystkie kraje UE, które na poziomie krajowym powinny zintensyfikować działania w ramach wyznaczonych priorytetów. Działania dotyczące klimatu w związku z nasilającymi się i trudnymi do opanowania zmianami klimatycznymi stanowią obecnie jedno z ważniejszych zadań również w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty strategiczne odnoszące się do ograniczenia zmian klimatycznych wymagają włączenia zasobu zabytkowego, tradycyjnych materiałów oraz technik budowlanych do zagadnień wspierających cele zrównoważonego rozwoju. Zadania mające na celu wypracowanie narzędzi przeciwdziałania zmianom klimatycznym powinny identyfikować i promować tradycyjne rozwiązania budowlane, ale także zrównoważone podejście do eksploatacji zabytków, ich roli w środowisku, stabilizowaniu ekosystemów, budowaniu bioróżnorodności i wpierania lokalnych samorządów i społeczności.

Plan finansowy przedstawiony w Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023-2026 zamyka się kwotą 55 796 050 złotych.

4.1.2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska 2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.3. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „Obszar E-państwo” projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” a czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez:
 - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty,
 - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
 - uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
 - likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.

Jako główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy I. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
- Cel szczegółowy II. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
- Cel szczegółowy III. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego II wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
 - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
 - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
 - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
 - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
 - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
 - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
 - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
 - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
 - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
 - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
 - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,
- dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw),
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego),
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach,
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.5. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Samorząd Województwa Lubelskiego jako właściciel obiektów zabytkowych, oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego jest odpowiedzialny za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie opieki nad zabytkami na poziomie regionu. Do zadań samorządu województwa należy w szczególności:

- w zakresie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:
 - uwzględnianie zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 18 ustawy),
 - udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez sejmik województwa (art. 81 ustawy),
 - sporządzanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy),

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- w zakresie realizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: uwzględnianie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa i planie zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego systemu obszarów krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków (art. 39 ust. 3 p. 2),
- w zakresie z ustawy „krajobrazowej”:
 - sporządzanie dla obszaru województwa audytu krajobrazowego (art. 38a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Ponadto na podstawie odrębnych przepisów samorząd realizując swoje zadania w zakresie opieki nad zabytkami i dbałości o niematerialne dziedzictwo kulturowe może w szczególności:

- popularyzować dobre wzory aktywnej opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym,
- współpracować z jednostkami obu szczebli samorządu lokalnego w zakresie tworzenia prawnych form ochrony zabytków (parki kulturowe, plany miejscowe),
- organizować przedsięwzięcia edukacyjne związane z dziedzictwem kulturowym regionu oraz przedsięwzięcia promocyjne w tym zakresie,
- prowadzić promocję dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu,
- organizować współpracę z uczelniami na rzecz realizacji POnZ,
- obejmować patronatem Marszałka przedsięwzięcia w zakresie ochrony dziedzictwa,
- tworzyć katalogi wzorców budownictwa regionalnego charakterystycznego dla krajobrazów kulturowych poszczególnych części województwa,
- wspierać promocyjnie tradycyjne produkty regionalne,
- organizować spotkania i konferencje dotyczących problematyki dziedzictwa,
- wspierać własne instytucje kultury w realizacji projektów i zadań dotyczących dziedzictwa kulturowego regionu,
- przyznawać nagrody i stypendia osobom zajmującym się opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategia rozwoju województwa lubelskiego do 2030 roku

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 29 marca 2021 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. W dokumencie odniesiono się do nowych wyzwań, przed którymi stanęły regiony Polski oraz całej Unii Europejskiej, jak procesy globalizacji, niekorzystne procesy demograficzne polegające na masowej i niekontrolowanej migracji, skutki pandemii COVID-19 oraz zagrożenia związane ze zmianami klimatu.

Kultura zwiększa także atrakcyjność regionu, zarówno dla mieszkańców, jak i inwestorów oraz przyciąga turystów, może więc być czynnikiem wzrostu gospodarczego. Obszar woj. lubelskiego charakteryzuje się zróżnicowanym i atrakcyjnym krajobrazem kulturowym, jest bogaty w liczne zabytki architektury oraz obiekty o dużej wartości artystyczno-historycznej. Bogactwo zasobów turystyczny województwa lubelskiego stanowią dobrze zachowane, atrakcyjne środowisko przyrodnicze oraz będąca wynikiem styku cywilizacji spuścizna kulturowa. W 2020 r. w rejestrze zabytków nieruchomych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

województwa lubelskiego figurowało około 4,4 tys. obiektów. Na terenie woj. lubelskiego funkcjonują turystyczne szlaki dziedzictwa kulturowego, wśród których z uwagi na położenie Gminy Garbnów należałoby wymienić m.in. szlak: Sobieskiego, Partyzancki, Przenikania Kultur, Pamiątek Kultury Żydowskiej, Architektury Sakralnej, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej.

Samorząd Województwa Lubelskiego przyjął następującą wizję rozwoju województwa do roku 2030: **Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu**

W Strategii wskazano cztery cele strategiczne i 18 celów operacyjnych. Z punktu widzenia wykorzystania i ochrony dziedzictwa kulturalnego najważniejszy jest cel operacyjny 3.4, który zdefiniowano jako *innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu*. Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe walory województwa lubelskiego wymagają nowego podejścia do ich wykorzystania tak, by mogły stanowić istotny czynnik rozwojowy. Służyć temu mają między innymi komplementarne, atrakcyjne produktów turystyczne. Podejmowane będą działania na rzecz tworzenia i rozwijania kompleksowych produktów turystycznych, które w łańcuch korzyści ekonomicznych włączać będą społeczności lokalne, a nie tylko właścicieli obiektów turystycznych. Coraz większego znaczenia będzie nabierało wykorzystanie nowych technologii i rozwiązań, nie tylko jako narzędzie dotarcia z informacją do klienta, ale jako istotny element kształtujący i promujący sam produkt, wpływający na jego kształt, wyjątkowość i atrakcyjność. Rozwijaniu funkcji turystycznej towarzyszyć będzie ochrona wartości będących podstawą budowania oferty turystycznej.

Wśród kierunków działań do realizacji tego celu w Strategii wymieniono:

- Kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie, w tym kształtowanie spójnego układu szlaków rowerowych o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym;
- Rozwijanie produktów i ofert wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (m.in. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe) np. utworzenie Centrum Historyczno-Archeologicznego „Grodów Czerwieńskich”;
- Organizacja punktów usług i obsługi dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- Upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych;
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.);

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;
- Integracja współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce w oparciu o działający w Polsce system: Polska Organizacja Turystyczna – Regionalne Organizacje Turystyczne – Lokalne Organizacje Turystyczne;
- Rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej;
- Upowszechnianie i rozwój sportu wśród różnych grup społecznych i środowiskowych;
- Wspieranie przedsięwzięć sportowych w regionie oraz promowanie upowszechniania kultury fizycznej;
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

Efektom innowacyjnego podejścia do wykorzystania zasobów lokalnych będzie tworzenie produktów niestandardowych, kojarzonych wyłącznie z województwem lubelskim, co wzmocni pozytywny wizerunek i pozycję regionu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, przyjaznego gościnnością mieszkańców. Kreowanie nowych atrakcji w oparciu o niematerialne dziedzictwo kultury będzie sprzyjało zacieśnianiu więzi społecznych, integracji regionalnej, a także aktywizacji zawodowej mieszkańców. W znacznym stopniu przyczyni się do wykorzystania unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w rozwoju lokalnym i regionalnym.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. wraz z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego stanowią ramy dla realizacji polityk rozwojowych. W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego wyszczególniono szereg obszarów strategicznych interwencji (OSI), których delimitację przyjęto za Planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. Gmina Rudnik zaliczona została do Żywicielski OSI, którego priorytetem rozwoju jest Wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa. Wśród cech charakteryzujących obszar wymieniono:

- duża koncentracja gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego,
- wykształcone specjalizacje gospodarstw rolnych ukierunkowanych na uprawę roślin o wysokich wymaganiach glebowych, tj. zbóż (pszenica), buraków cukrowych, rzepaku, chmielu, tytoniu, owoców, warzyw, ziół,
- znacząca rola w skali kraju w zakresie produkcji roślin takich jak: chmiel (70% upraw krajowych), tytoń (36,0%), rośliny strączkowe jadalne (48,3%), maliny (80,4%), porzeczki (36,5%),
- niewystarczająco rozwinięty sektor przetwórstwa rolno-spożywczego,
- wysokie nasłonecznienie, które z jednej strony stanowi sprzyjające uwarunkowanie przyrodnicze do rozwoju rolnictwa, z drugiej zaś stanowi istotny potencjał rozwoju energetyki opartej na źródłach odnawialnych,
- bardzo niska lesistość,
- koncentracja terenów cennych przyrodniczo objętych różnymi formami ochrony przyrody, mających szczególne znaczenie w kształtowaniu powiązań ekologicznych,
- znikome występowanie naturalnych i brak sztucznych zbiorników wodnych, • istniejące naturalne powiązania funkcjonalne w układzie transgranicznym,
- walory krajoznawcze, które predestynują ten obszar do rozwoju aktywnych form wypoczynku, tj.: turystyki krajoznawczej, przyrodniczej, wędrówek pieszych i rowerowych, a także edukacji ekologicznej,
- koncentracja negatywnych procesów demograficznych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Gmina Rudnik znalazła się wśród 16 gmin należących do tego OSI zagrożonych trwałą marginalizacją a wśród kierunków interwencji wymieniono między innymi:

- poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych, na przykład poprzez między innymi rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych,
- ochronę walorów środowiska,
- innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu, a wśród działań:
 - kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
 - rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe),
 - rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.),
 - wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych
 - ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (PZPWL)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty Uchwałą nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., i zastąpił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego uchwalony 29 lipca 2002 przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- postępująca urbanizacja;
- brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- brak powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;
- nasilający się ruch tranzytowy.

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywielskim;
- potencjale turystycznym.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego teren gminy Rudnik został umieszczony wśród obszarów wiejskich uczestniczących w procesach rozwojowych o postępującej integracji funkcjonalnej z najważniejszymi ośrodkami miejskimi, o dobrej dostępności komunikacyjnej do usług wyższego rzędu oraz dobrym potencjale rolniczym wykorzystywanym rynkowo i miejscami pracy w obsłudze rolnictwa.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz wykorzystania turystycznego w dokumencie wskazano na ośrodki koncentracji obiektów zabytkowych, z wyznacznikiem powyżej 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Z uwagi na liczbę 8 obiektów/zespołów zabytkowych z terenu gminy Rudnik wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego, należy zaliczyć teren gminy do atrakcyjnych turystycznie.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego w planie wskazano pasma kulturowe, traktowane jako wieloprzestrzenne struktury wyznaczone na obszarach koncentracji potencjału kulturowego pozwalającego na ukierunkowanie rozwoju turystyki i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej. Gmina Rudnik została zaliczona do pasma Jana III Sobieskiego, które posiada zasięg regionalny i obejmuje miasta i gminy posiadające dziedzictwo związane z patronem.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Wśród obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym, obejmującym swoim zasięgiem tereny gminy Rudnik dokument wymienia **obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej**.

Obszar funkcjonalny rozwoju gospodarki żywnościowej obejmuje tereny Wyżyny Lubelskiej i Wyżyny Wołyńskiej charakteryzujące się dużą koncentracją gleb o najwyższej przydatności dla produkcji żywności oraz szczególnie przydatnych dla rozwoju rolnictwa towarowego. Priorytetem rozwojowym jest dla tego obszaru optymalne wykorzystanie potencjału produkcyjnego gleb oraz aktywizacja gospodarcza poprzez rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego. Dla obszaru tego podstawową funkcją rozwojową jest gospodarka ukierunkowana na produkcję rolniczą oraz towarzysząca jej funkcja turystyczna. Wiodące kierunki zagospodarowania, poza produkcją roślinną, to rozwój agroturystyki jako formy wzbogacenia funkcjonalnego obszarów wiejskich, rozwój infrastruktury turystycznej – głównie szlaków turystycznych.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2023–2026

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2023-2026 został przyjęty uchwałą Nr LVI/813/2024 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 20 marca 2024 r.

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie definiują jednoznacznie kompetencji oraz zakresu odpowiedzialności samorządu województwa w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przyjmuje się, że jednym z obowiązków samorządu regionalnego jest kształtowanie polityki rozwoju województwa w sposób uwzględniający zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, polegające na ochronie zabytków, czyli podejmowaniu działań mających na celu:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków, z podziałem na poszczególne rodzaje zabytków:

- A – zabytki nieruchome (4331 obiektów zabytkowych, w tym historyczne układy przestrzenne, historyczne układy ruralistyczne, świątynie różnych wyznań, klasztory i inne obiekty sakralne, budowle użyteczności publicznej, pałace i wille, dwory, domy mieszkalne, budynki przemysłowe, parki, zabytki archeologiczne, cmentarze),
- B – zabytki ruchome (22 400 zabytkowych obiektów ruchomych)
- C – zabytki archeologiczne (173 wpisy obejmujące pojedyncze obiekty zabytkowe oraz zespoły zabytków, jak cmentarzyska kurhanowe).

Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2023-2026:

Cel strategiczny : Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny, uwzględniające wymogi teraźniejszości i oczekiwania przyszłości, służące poprawie jakości życia mieszkańców województwa lubelskiego.	
Cel operacyjny 1	Zachowanie potencjału krajobrazu kulturowego województwa.
Opis celu:	Celowi temu przyświeca intencja zachowania dobrostanu zasobu dziedzictwa kulturowego, poprzez aktualizację oceny stanu zachowania oraz potrzeb konserwatorskich obiektów zabytkowych w regionie, w poszczególnych kategoriach, ze szczególnym zwróceniem uwagi na obiekty, w których zachodzi proces degradacji.
Działanie 1.	Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa.
Działanie 2.	Dbłość o zabytki własne województwa
Działanie 3.	Wspieranie działań służących ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego - aktywny udział w pozyskiwaniu środków na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych
Cel operacyjny 2	Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego oraz idei opieki nad zabytkami.
Opis celu:	Głównym założeniem działań zaplanowanych do realizacji w tym celu operacyjnym jest popularyzacja i promocja bogactwa dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny. Realizowanie i wspieranie aktywnego marketingu tych zasobów będzie miało także wpływ na rozwój gospodarczy regionu. Ekspozowanie odrestaurowanych obiektów zabytkowych zaplanowane w poniższych działaniach, będzie służyć także krzewieniu idei opieki nad zabytkami, ukazując efekty starań w przywracaniu pierwotnego piękna i wartości śladów naszej historii.
Działanie 1.	Utworzenie Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Działanie 2.	Przygotowywanie wydawnictw prezentujących bogactwo dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego.
Działanie 3.	Organizacja konkursu fotograficznego „Odkrywamy dziedzictwo Lubelszczyzny” z wydawnictwem pokonkursowym w formie kalendarza.
Działanie 4.	Upowszechnianie idei opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego
Cel operacyjny 3	Żywa tradycja – inwentaryzacja i ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego
Opis celu:	Lubelszczyzna jako obszar jest bardzo bogatym i wyrazistym kulturowo regionem. Co najważniejsze z ciągle żywymi przejawami funkcjonowania tradycji w wielu jej aspektach. Miała na to wpływ niewątpliwie specyfika regionu, ale także nie przerwana transmisja tradycji, która przekazywana bezpośrednio, w sposób ustny, jest warunkiem jej trwałości i autentyczności. Działania zaplanowane w tym celu mają za zadanie pomóc w określeniu tych przejawów, usystematyzowaniu i ochronie, a tym samym w odkrywaniu tożsamości regionalnej depozytariuszy tradycji i wzmacnianiu więzi społecznych.
Działanie 1.	Zacieśnienie współpracy ze środowiskiem naukowym służącej eksploracji, identyfikacji i dokumentacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego subregionów Lubelszczyzny.
Działanie 2.	Wpisy na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego unikatowych zjawisk występujących na terenie Lubelszczyzny
Działanie 3.	Wspieranie wydarzeń i inicjatyw służących ochronie i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz ich depozytariuszy.

Lubelszczyzna posiada ogromny potencjał w postaci zasobu zabytkowego, w tym grup zabytków, takich jak np. m.in. dziedzictwo przemysłowe, architektura szkolna, cmentarze wojenne I wojny światowej, które należy popularyzować, gdyż może ono stać się ważnym elementem krótkich (weekendowych) tras turystycznych pieszych i rowerowych dla mieszkańców województwa i szerzej całego kraju

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Krasnostawskiego

Do chwili obecnej nie uchwalono Programu, nie istnieje także program za lata ubiegłe.

4.3.2. Strategia Rozwoju Powiatu Krasnostawskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030

Strategia Rozwoju Powiatu Krasnostawskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030 został przyjęty Uchwałą Nr XXXIV/215/2021 Rady Powiatu w Krasnymstawie z dnia 10 listopada 2021 roku. Jest dokumentem długookresowym, określającym generalny kierunek działania powiatu oraz przedstawiającym metody i narzędzia jego wdrażania.

W dokumencie określono misję powiatu krasnostawskiego oraz wizję w perspektywie 2030 r. Misją powiatu krasnostawskiego jest kreowanie i wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego we współpracy z interesariuszami – samorządami gminnymi mieszkańcami, przedsiębiorcami i partnerami społecznymi w oparciu o lokalne potencjały, specjalizacje produkcji i potrzeby mieszkańców, z poszanowaniem środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Wizja powiatu krasnostawskiego w roku 2030, to powiat rozwija konkurencyjność nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego, jest obszarem atrakcyjnym turystycznie wykorzystującym potencjał przyrodniczy i kulturowy. Nowoczesne usługi publiczne i infrastruktura dedykowana mieszkańcom i przedsiębiorcom podnosi jakość życia i atrakcyjność powiatu jako miejsce do

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

zamieszkania i inwestowania. Odpowiedzialna polityka społeczna oraz aktywne wsparcie dla tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw stopniowo zmniejszają negatywne trendy demograficzne. Dzięki inwestycjom w zieloną energię zachodzi ewolucyjna transformacja w kierunku gospodarki neutralnej dla środowiska.

Dla osiągnięcia celów określonych w misji oraz wizji powiatu wskazano następujące cele – poniżej skupiono się jedynie na tych, które są bezpośrednio związane z dziedzictwem kulturowym:

Cel strategiczny 1 - Wzrost jakości życia i spójności społecznej.**Działanie 1.3: Zwiększenie atrakcyjności obiektów kultury i dziedzictwa kulturowego**

Planowane rezultaty:

- Poprawa stanu technicznego obiektów kultury i obiektów zabytkowych
- Upowszechnianie wartości dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego),
- Doposażenie w nowoczesny sprzęt, doskonalenie oferty kultury

Cel strategiczny 3 - Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw i atrakcyjności inwestycyjnej powiatu.**Działanie 3.3: Rozwój sieciowych produktów turystycznych**

Planowane rezultaty:

- Wzrost atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej powiatu,
- Aktualizacja produktów turystycznych i integracja oferty turystycznej w oparciu o atrakcje przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i produkty lokalne,
- Wzrost roli powiatu w działaniach integracyjno - koordynacyjnych w zakresie rozwoju turystyki, (szczególnie w ramach informacji, promocji i edukacji),
- Współpraca z partnerami publicznymi i prywatnymi w zakresie rozwoju i promocji zintegrowanych produktów turystycznych,
- Pielęgnowanie tradycji kulturowej,
- Rozwijanie zdolności i talentów w dziedzinie kultury

Zgodnie z założeniami SRWL 2030 za priorytet rozwoju Żywicielskiego OSI uznano „Wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa”. Określono również główne kierunki interwencji - tematyczne obszary wsparcia Żywicielskiego OSI:

▪ Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu [kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce, rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne, organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej, rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.), wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury oraz przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych, ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

4.3.3. Inicjatywy lokalne

Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność lokalną na lata 2014-2020 dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Krasnystaw PLUS

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania o nazwie „KRASNYSTAW PLUS”, zostało utworzone w 2008 r. i w jej skład wchodzi 9 gmin wiejskich: Fajstławice, Gorzków, Izbica, Krasnystaw, Kraśniczyn, Łopiennik Górny, Rudnik, Siennica Różana, Żółkiewka oraz gmina miejska Krasnystaw. LGD „Krasnystaw PLUS” realizuje Lokalną Strategię Rozwoju, obecnie na okres programowy 2023-2027. W perspektywie na lata 2023- 2027 LGD “Krasnystaw PLUS” będzie kontynuować politykę prowadzoną w ramach osi Leader, ukierunkowując się na promowanie aktywności mieszkańców w kształtowaniu rozwoju obszaru objętego LSR z wykorzystaniem jego zasobów (m.in. bogatego materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, tradycji, a także bazy i oferty czasu wolnego). LGD wykorzysta specyficzne cechy obszaru, związane z bliskością miast Lublin, Zamość, Chełm oraz możliwością rozwoju związaną z lokalizacją powiatu w obrębie Roztocza, dla tworzenia nowych miejsc pracy. Środki finansowe wydatkowane za pośrednictwem LGD “Krasnystaw PLUS” na realizację operacji na obszarze objętym LSR, na trwałe wpłynęły na poprawę życia społeczności lokalnej.

Cele działalności Stowarzyszenia:

Cel szczegółowy 1: Wzmocnienie lokalnego rynku pracy poprzez wsparcie rozwoju istniejących przedsiębiorstw oraz tworzenie nowych i wzrost kompetencji mieszkańców w kierunku przedsiębiorczości.

W ramach realizacji tego celu przewidziane jest wprowadzenie na rynek marki lokalnej: „Krasna Chata”, w ramach przedsięwzięcia przewidziano wydawanie certyfikatów produktom i usługom lokalnym.

Cel szczegółowy 2: W Wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru.

W ramach realizacji tego celu przewidziana jest promocja obszaru i rozwój oferty w zakresie turystyki, oraz produktów i usług lokalnych. Służyć temu mają między innymi publikacji z obszaru historii, kultury i turystyki, uczestnictwo w festiwalach i jarmarkach.

Cel szczegółowy 3 Poprawa włączenia i aktywności społecznej obszaru objętego

Cel szczegółowy 4 Sprawne funkcjonowanie LGD Krasnystaw PLUS zapewniające wdrożenie Lokalnej Strategii Rozwoju

4.3.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu krasnostawskiego.

Dokument ten został utworzony w 2005 r. i podlega aktualizacji. Niestety nie jest on dostępny na stronach internetowych powiatu krasnostawskiego i prezentowane poniżej uwagi dotyczą modelowego planu ochrony zabytków. Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

Zagospodarowanie przestrzenne gminy Rudnik

24 września 2023 weszła w życie Ustawa z 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw. Część zapisów ustawy wejdzie w życie z początkiem 2025 i 2026 r. Zgodnie z ustawą plan ogólny zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W przeciwieństwie do studium plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego. Jego ustalenia dadzą podstawę do uchwalania planów miejscowych oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy. W planie ogólnym zostaną określone strefy planistyczne oraz gminne standardy urbanistyczne. Można będzie też ustalić obszary uzupełnienia zabudowy i obszary uzupełnienia zabudowy śródmiejskiej. Zgodnie ze znowelizowaną w kwietniu 2025 r. ustawą plany ogólne powinny zostać przyjęte do dnia 30 czerwca 2026 roku. Według aktualnie obowiązujących przepisów, w przypadku gdy gmina nie zdąży z uchwaleniem planu ogólnego to nie będzie miała możliwości wydania nowych decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego lub warunkach zabudowy. Ważność natomiast zachowałyby decyzje wydane wcześniej (i wciąż w mocy), a także realizować można byłoby inwestycje w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Znowelizowana ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym utrzymała w mocy wszystkie obowiązujące w dniu wejścia ustawy w życie, to jest 24 września 2023 r., akty planowania przestrzennego, czyli również miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W celu realizacji rozwoju przestrzennego zmieniona została hierarchia aktów planowania przestrzennego, a ustawa zmieniająca nałożyła na gminy obowiązek obligatoryjnego sporządzenia strategii rozwoju gminy, co stanowi etap reformy planowania i zagospodarowania przestrzennego zapisanej w Krajowym Planie Odbudowy i Zwiększania Odporności. Do momentu wejścia w życie ustawy zmieniającej strategia rozwoju gminy, przewidziana w art. 10e ust. 1 ustawy z 8.3.1990 r. o samorządzie gminy, była aktem fakultatywnym. Od 1 stycznia 2026 r. strategia rozwoju gminy będzie dokumentem obligatoryjnym, który dodatkowo musi zawierać postanowienia uszczegóławiające zakres modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy oraz ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej. Strategia rozwoju gminy będzie musiała zawierać długookresową, strategiczną wizję rozwoju przestrzennego gminy, wynikającą z uwarunkowań związanych z jej położeniem, trendami rozwojowymi (zarówno globalnymi, np. demograficznymi, klimatycznymi czy technologicznymi, jak i specyficznymi dla gminy), oraz kierunki zmian przestrzennych planowanych w związku z jej realizacją. Gmina Rudnik posiada aktualną Strategię na lata 2021-2027 przyjętą uchwałą nr XXXII/274/2022 Rady Gminy Rudnik z dnia 19 maja 2022.

5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Rudnik

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akt prawa miejscowego i podstawę planowania przestrzennego w gminie, stanowiąc powszechnie obowiązujące przepisy na terenie gminy, określając przeznaczenie, warunki zagospodarowania, zabudowy terenu a także rozmieszczenia inwestycji celu publicznego. Na terenie Gminy Rudnik obowiązuje 6 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obejmujących swoim zasięgiem obszar całej gminy. W prezentowanym poniżej zestawieniu ujęto wszystkie obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Regnów, z informacją o obecności zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury oraz z przytoczenie zapisów ochronnych w planach, w których takie zapisy się pojawiły.

Zgodnie z art. 19.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 poz. 1292) : *Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:*

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

W prezentowanym poniżej zestawieniu tabelarycznym ujęto te obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Rudnik:

L. p.	Uchwała Rady Gminy	Nazwa
1.	Uchwała Nr XXI/73/2004 Rady Gminy Rudnik z dnia 30 listopada 2004 roku.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik
	zmiana planu: Uchwała Nr XLII/356/2023 Rady Gminy Rudnik z dnia 27 czerwca2023 roku.	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik
2.	Uchwała Nr XLI/198/2010 Rady Gminy Rudnik z dnia 8 listopada 2010 r. roku	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik
	zmiana planu: Uchwała Nr XLII/357/2023 Rady Gminy Rudnik z dnia 27 czerwca2023 roku.	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik
3.	Uchwała Nr XLVIII/415/2024	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla terenów o funkcji

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

	Rady Gminy Rudnik z dnia 26 marca 2024 r.	mieszkaniowej w miejscowościach Bzowiec, Majdan Kobylański, Mościska, Rudnik, Równianki, Suszeń, Wierzbica
4.	Uchwała Nr XLIX/420/2024 Rady Gminy Rudnik z dnia 25 kwietnia 2024 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla terenów produkcyjnych w miejscowościach Maszów i Majdan Kobylański
5.	Uchwała Nr XLIX/421/2024 Rady Gminy Rudnik z dnia 25 kwietnia 2024 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla terenów usługowych w miejscowościach Płonka, Mościska, Suszeń i Wierzbica
6.	Uchwała Nr XLIX/422/2024 Rady Gminy Rudnik z dnia 25 kwietnia 2024 r.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla części miejscowości Wierzbica

Poniżej zacytowano w dokładnym brzmieniu zapisy z miejscowych planów, w których znalazły się zapisy dotyczące ochrony dóbr kultury:

5.1.1.1. Uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik.
(Uchwała Nr XXI/73/2004 Rady Gminy Rudnik z dnia 30 listopada 2004 roku)

§ 3 Ustalenia ogólne

1. Zasady zagospodarowania przestrzennego obszaru objętego planem muszą uwzględniać normy rozwoju zrównoważonego. W szczególności nie mogą naruszać walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych gminy.

§ 5

28. ZP — zielen parkowa — o ustaleniach:
- 1) teren przeznacza się pod tereny zieleni wysokiej o charakterze parku;
 - 2) dopuszcza się przeprowadzanie ciągów pieszych i rowerowych oraz przystosowywanie terenu do funkcji wypoczynkowej;
 - 3) w odniesieniu do terenów zespołów dworsko — parkowych obowiązują odrębne ustalenia:
 - a) zakłada się rewaloryzację zabytkowych zespołów parkowych na podstawie koniecznego do opracowania kompleksowego projektu rewaloryzacji, który — obok planszy zbiorczej zagospodarowania terenu — winien zawierać m.in. projekt gospodarki drzewostanem, projekt szaty roślinnej, projekt alejek i dróg parkowych, projekt małej architektury, projekt oświetlenia itp.
 - b) budowa nowych obiektów, odtwarzanie, modernizacja i uzupełnianie istniejącej zabudowy w obrębie tych zespołów jest możliwe —po uzyskaniu warunków i "tycznych konserwatorskich Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie, Delegatura w Chełmie.

§ 6 Ustalenia strefowe

8. Obszary i obiekty objęte strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej (zabytki wpisane do rejestru zabytków) — obszary oznaczono symbolem KR, obiekty — symbolem graficznym:
- 1) Park podworski w Bzowcu z XVIII-XIX w. [ZA/224];

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- 2) *Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Bzowcu* [ZA/416];
- 3) *Zespół dworsko-parkowy w Maszowie Dolnym z XVIII-XIX w., kapliczka w zespole* [ZA/258];
- 4) *Zespół dworski w Maszowie Górnym z XIX-XX w.: suszarnia, magazyn, dwie chlewnie, ogród spacerowy, ogrody użytkowe* [ZA/316];
- 5) *Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP w Płonce, z wyposażeniem wnętrza, otoczenie w granicach cmentarza kościelnego, dzwonnica* [A/96];
- 6) *Park w Płonce z pierwszej połowy XIX w.* [ZA/240];
- 7) *Cmentarz grzebalny w Płonce rzymskokatolicki „stary” z nagrobkami i drzewostanem, z ok. 1825 r.* [ZA330];
- 8) *Dwór i park w Wierzbicy ze stawami i aleją dojazdową z przełomu XVII* [ZA/212]

Ustalenia:

Na terenie wyżej wymienionych obszarów i obiektów, a także na terenach sąsiednich, których zmiany zagospodarowania mogą mieć wpływ na wartość zabytkową obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków i których zasięg każdorazowo określa Wojewódzki Konserwator Zabytków w Lublinie obowiązują następujące zasady zagospodarowania:

- bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych;*
- zasady kształtowania przestrzeni i prowadzenia wszelkich inwestycji są podporządkowane wnioskowi i decyzjom konserwatorskim;*
- wszelka działalność inwestycyjna prowadzona przy tych obiektach i w obszarze objętym ochroną konserwatorską wymaga uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie;*
- wszelkie zmiany sposobu zagospodarowania oraz podziały nieruchomości muszą uwzględniać nadrzędność wartości kulturowych i przyczyniać się do ich utrzymania, a w miarę możliwości także rewaloryzacji tych wartości;*
- wszelkie działania zmierzające do zmian sposobu zagospodarowania, w szczególności związane z lokalizacją obiektów budowlanych, a także podziały nieruchomości, mogą być prowadzone jedynie po uzgodnieniu oraz otrzymaniu odpowiednich warunków i wytycznych konserwatorskich od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.*

9. *Obszary i obiekty objęte strefą pośredniej ochrony konserwatorskiej (zabytki figurujące w ewidencji gminy) — obszary oznaczono symbolem KZ, obiekty — symbolem graficznym:*

- 1) *Pozostałości zespołu dworskiego z pocz. murowana, piwnice dworskie murowane;*
- 2) *Kapliczka św. Antoniego w Bzówku, murowana;*
- 3) *Pozostałości zespołu dworsko-folwarcznego z początku XX w. w Mościskach;*
- 4) *Budynek Urzędu Gminy w Rudniku z lat 20 XX w.;*
- 5) *Kapliczka św. Stanisława Biskupa w Rudniku, drewniana z XIX w.;*
- 6) *Kapliczka drewniana w Rudniku z 1947r.;*
- 7) *Młyn drewniany w Rudniku z 1952 r.;*
- 8) *Kapliczka murowana z końca XIX w. w Wierzbicy.*

Ustalenia:

Na terenie wyżej wymienionych obszarów i obiektów obowiązują następujące zasady zagospodarowania:

- wszelkie zmiany sposobu zagospodarowania muszą uwzględniać wartości kulturowe tych obiektów i przyczyniać się do zachowania, a w miarę możliwości także rewaloryzacji;*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- wszelkie zamierzenia inwestycyjne projektowane w strefie pośredniej ochrony konserwatorskiej wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich oraz opinii na etapie ustalania warunków realizacji inwestycji;
 - w przypadku zamiaru rozbiórki budynków figurujących w ewidencji dóbr kultury wymagane jest jej uzgodnienie z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków - Delegatura w Chełmie.
10. W strefach ochrony krajobrazu kulturowego - oznaczonych na rysunku planu symbolem graficznym:
- Bzowiec — Bzówek;
 - Płonka;
 - Majdanek — Kaszuby;
 - Wierzbica — Mościska;
 - Maszów,
 - centralna część Rudnika
- wszelkie zmiany sposobu zagospodarowania, w szczególności lokalizowanie nowych obiektów budowlanych, muszą uwzględniać szczególne skupienie wartości kulturowych tych obszarów oraz konieczność ich zachowania.
11. W zasięgu stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunku planu symbolem graficznym, wszelkie zmiany w sposobie użytkowania i zagospodarowania związane z pracami ziemnymi i przekształceniami istniejącego ukształtowania terenu mogą być prowadzone jedynie w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Lublinie.
- Wszelkie prace ziemne, związane z budową obiektów kubaturowych, inwestycje liniowe oraz związane z pracami ziemnymi i przekształceniem naturalnego ukształtowania terenu (np. melioracje, niwelacje, budowy zbiorników wodnych) — muszą być uzgadniane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie na etapie wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, w celu uzyskania warunków i "tycznych konserwatorskich dla przedmiotowych inwestycji. Wszelkie realizacje wymagają zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Powyższe zalecenie dotyczy także związanych z inwestycjami — wszelkich prac ziemnych (w tym dolesień) prowadzonych na terenie lub w bezpośrednim sąsiedztwie stanowisk archeologicznych.
- W przypadku prowadzenia sieci liniowych infrastruktury technicznej, związanych z pracami ziemnymi (drogi, wodociągi, gazociągi, linie telekomunikacyjne, melioracje, itd.) niezbędne jest uwzględnienie nadzoru archeologicznego lub w razie konieczności przeprowadzenia wykopaliskowych badań wyprzedzających.
- W przypadku lokalizacji inwestycji związanych z kopalniami piasku, realizację inwestycji należy każdorazowo poprzedzić archeologicznymi badaniami ratowniczymi.
- Obowiązuje konieczność niezwłocznego zawiadomienia Rady Gminy i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie o znalezieniu przedmiotów posiadających cechy zabytku (np. naczynia ceramiczne, szklane, kafle, narzędzia z kamienia i metalu, przedmioty krzemienne, kości ludzkie lub zwierzęce itp.) lub fragmentów murów ujawnionych w czasie prowadzenia robót ziemnych i budowlanych.
- Osoby znajdujące te przedmioty zobowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty mogące go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania odpowiednich zarządzeń przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

5.1.1.2. zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik (Uchwała Nr XLI/198/2010 Rady Gminy Rudnik z dnia 8 listopada 2010 r.)

Rozdział 5.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

- § 8. 1. W granicach obszaru objętego planem nie występują obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego.
2. Obowiązuje ochrona przypadkowych znalezisk zabytków, nawarstwień kulturowych i stanowisk archeologicznych, których odkrycie należy zgłaszać do właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

DZIAŁ II.

Ustalenia szczegółowe

Rozdział 1.

Przeznaczenie terenu

Parametry kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu

Miejscowość Bzowiec

(załącznik graficzny Nr 1)

- § 14. 1. Ustala się teren drogi wewnętrznej oznaczony na rysunku planu symbolem **5.KDW**.
3. Teren drogi wewnętrznej graniczy z parkiem podworskim w miejscowości Bzowiec, wpisanym do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod numerem ZA/224. Dla terenu drogi ustala się następujące wymagania:
- 1) linia rozgraniczająca drogę od strony parku powinna być wyznaczona poza granicami ochrony konserwatorskiej parku, bez zagrożeń dla szpaleru brzegowego parku;
- 2) zakres prac ziemnych przy zagospodarowaniu terenu należy uzgodnić z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.1.1.2. Uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla terenów o funkcji mieszkaniowej w miejscowościach Bzowiec, Majdan Kobylański, Mościska, Rudnik, Równianki, Suszeń, Wierzbica (Uchwała Nr XLVIII/415/2024 Rady Gminy Rudnik z dnia 26 marca 2024 r.)

Rozdział 1.

Przepisy ogólne

- § 3. Oznaczenia graficzne na rysunku planu:
- 1) obowiązujące ustalenia planu:
- f) stanowiska archeologiczne,
- g) strefa ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych,

Rozdział 5.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej

- § 13. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustala się:
- 1) na obszarze lokalizacji zabytków archeologicznych wyznaczonych na rysunku planu, dla których przy realizacji robót ziemnych lub dokonywaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków i prawa budowlanego;
- 2) na obszarze strefy ochronnej konserwatorskiej zabytków archeologicznych nakazuje się

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego przy realizacji robót ziemnych lub dokonaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu. Wydanie pozwolenia na nadzór archeologiczny regulują przepisy odrębne.

5.1.1.3. Uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla terenów usługowych w miejscowościach Płonka, Mościska, Suszeń i Wierzbica (Uchwała Nr XLIX/421/2024 Rady Gminy Rudnik z dnia 25 kwietnia 2024 r.)

**Rozdział 1.
Przepisy ogólne**

§ 3. Oznaczenia graficzne na rysunku planu:

1) obowiązujące ustalenia planu:

f) stanowiska archeologiczne,

d) obszar stanowiący zabytek chroniony przez wpis do rejestru zabytków nr A/1196,,

Rozdział 2.

Przeznaczenia terenów

§ 5. 3. W zakresie kształtowania zabudowy oraz wskaźników zagospodarowania terenów oznaczonych na rysunku planu symbolami 1U ustala się:

11) przestrzegania ustaleń określonych dla obszaru stanowiącego zabytek chroniony przez wpis do rejestru zabytków nr A/1196.

Rozdział 5.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej

§ 10. 1. Wskazuje się obszar stanowiący zabytek chroniony przez wpis do rejestru zabytków nr A/1196 – część parku w Płonce w granicach oznaczonych na rysunku planu.

2. W granicach obszaru o którym mowa w ust. 1 ustala się:

1) zakaz wprowadzania przegród dzielących optycznie wewnątrz obszaru;

2) zakaz utwardzania powierzchni gruntów z wykorzystaniem materiałów nieprzepuszczalnych;

3) zakaz niszczenia, uszkodzania lub przekształcania drzewostanu, a także wykonywania w ich rejonie prac trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym, budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;

4) podczas realizacji robót ziemnych lub dokonywaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków i prawa budowlanego.

5.1.1.4. Uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Rudnik dla terenów usługowych w miejscowościach Płonka, Mościska, Suszeń i Wierzbica (Uchwała Nr XLIX/421/2024 Rady Gminy Rudnik z dnia 25 kwietnia 2024 r.)

**Rozdział 1.
Przepisy ogólne**

§ 3. Oznaczenia graficzne na rysunku planu:

1) obowiązujące ustalenia planu:

e) stanowisko archeologiczne,

f) strefa ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego,

g) obszar stanowiący zabytek chroniony przez wpis do rejestru zabytków nr a/1198,

§ 4. 1. Ilekroć w przepisach niniejszej uchwały jest mowa o:

10) nadzorze archeologicznym – należy przez to rozumieć rodzaj badań archeologicznych, polegających na obserwacji i analizie nawarstwień, mających na celu odkrycie i rozpoznanie zabytku archeologicznego w wykopach budowlanych podczas realizacji robót ziemnych lub przy dokonywaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności, wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu.

Rozdział 2.

Strona

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Przeznaczenia terenów, zasady kształtowania zabudowy oraz wskaźniki zagospodarowania terenu

- § 12. 1. Dla terenów oznaczonych na rysunku planu symbolem 1ZP, ustala się przeznaczenie jako teren zieleni parkowej.
2. W granicach tereny, o którym mowa w ust. 1 ustala się:
- 1) zakaz sytuowania budynków i budowli z zastrzeżeniem pkt. 2 i 3;
 - 2) dopuszczenie lokalizacji urządzeń, obiektów i sieci infrastruktury technicznej;
 - 3) dopuszczenie lokalizacji urządzeń sportowych i rekreacyjnych o wysokości nie większej niż 3 m;
 - 4) przestrzegania ustaleń określonych dla obszaru stanowiącego zabytek chroniony przez wpis do rejestru zabytków nr A/1198.

Rozdział 5.**Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej**

- § 16. 1. Wskazuje się obszar stanowiący zabytek chroniony przez wpis do rejestru zabytków nr A/1198 – część parku ze stawami i aleją dojazdową w Wierzbicy.

2. Wszelka działalność inwestycyjna prowadzona w obszarze objętym ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
3. W granicach obszaru, o którym mowa w ust. 1 ustala się:
- 1) zakaz wprowadzania przegród dzielących optycznie wnętrze obszaru;
 - 2) zakaz utwardzania powierzchni gruntów z wykorzystaniem materiałów nieprzepuszczalnych;
 - 3) zakaz niszczenia, uszkodzania lub przekształcania drzewostanu, a także wykonywania w ich rejonie prac trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym, budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
 - 4) zakaz wprowadzania dominant krajobrazowych w postaci urządzeń i obiektów budowlanych o wysokości powyżej 5 m;
 - 5) podczas realizacji robót ziemnych lub dokonywaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków i prawa budowlanego.

- § 17. W zakresie zasad ochrony zabytku archeologicznego ustala się:

- 1) na obszarze lokalizacji stanowiska archeologicznego – wyznaczonego na rysunku planu, podczas realizacji robót ziemnych lub dokonywaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu wymagane jest przeprowadzenie badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków i prawa budowlanego;
- 2) w granicach wyznaczonej strefy ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego przy realizacji robót ziemnych lub dokonaniu zmiany charakteru dotychczasowej działalności wiążącej się z naruszeniem struktury gruntu.

5.1.2. Strategia rozwoju Gminy Rudnik na lata 2021-2027

Uchwałą nr XXXII/274/2022 Rady Gminy Rudnik z dnia 19 maja 2022 przyjęto do realizacji Strategię rozwoju Gminy Rudnik na lata 2021-2027.

Strategia Rozwoju Gminy Rudnik jest dokumentem, który ujmuje główne cele i priorytety w kilkuletnim horyzoncie a jej konstruowanie jak i realizacja odbywa się przy czynnym uczestnictwie społeczeństwa lokalnego. Dokument ten stanowi spójną koncepcję działań na rzecz długotrwałego rozwoju Gminy, w sposób kompleksowy określając jej kierunki i cele rozwoju w zadanej perspektywie. Strategia rozwoju gminy jest najbardziej istotnym dokumentem samorządu gminnego – ogólnym

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

programem działań podejmowanych w gminie, przy wykorzystaniu posiadanych zasobów zmierzających do osiągnięcia założonych celów. Strategia wskazuje wizję, cele strategiczne i operacyjne oraz kierunki działań wyznaczone do realizacji w okresie jej obowiązywania. Dokument zawiera syntetyczną diagnozę Gminy w zakresie sytuacji społeczno-ekonomicznej oraz analizę strategiczną mocnych i słabych stron. Jest jednym z podstawowych instrumentów zarządzania i stanowi podstawę do prowadzenia przez władze samorządowe długookresowej polityki rozwoju gminy.

Po przeprowadzonej diagnozie stanu gminy Rudnik przedstawiono następujące najmocniejsze strony Gminy:

- bliskość i dobre skomunikowanie z Krasnymstawem ;
- walory przyrodnicze i krajobrazowe, liczne zabytki;
- dobre warunki dla rozwoju rolnictwa;

Najsłabszymi stronami Gminy Rudnik są:

- niewystarczająca rozwinięta infrastruktura
- gospodarka wodno-ściekowa, nieefektywne źródła ciepła,
- zmniejszanie się liczby ludności
- rolnictwo z rozdrobnionymi gospodarstwami, niska specjalizacja, duża część produkcji na własne potrzeby.

Wizję Gminy, będącą opisem jej stanu docelowego po wdrożeniu przedsięwzięć strategicznych w przyjętym okresie, sformułowano następująco: **Gmina Rudnik gminą atrakcyjną dla mieszkańców, przedsiębiorców i turystów, cechującą się procesami rozwojowymi zachodzącymi w sposób zrównoważony, z pełnym wykorzystaniem posiadanych zasobów i walorów.**

Misję Gminy określono jako:

Prowadzenie aktywnej polityki prorozwojowej, ukierunkowanej na pełne wykorzystanie posiadanych zasobów i potencjału, wdrożenie kompleksowych i komplementarnych działań zmierzających do podniesienia atrakcyjności Gminy dla mieszkańców, przedsiębiorców i turystów.

W dokumencie wyznaczono trzy cele strategiczne:

1. Podniesienie jakości i funkcjonalności przestrzeni.
2. Rozwijanie sfery gospodarczej z wykorzystaniem posiadanych zasobów i potencjału.
3. Rozwijanie sfery społecznej gminy.

Każdemu z celów strategicznych przyporządkowana jest grupa celów operacyjnych, opisujących bezpośrednie efekty wdrażanych działań i ich oddziaływanie w krótszym okresie i wśród wskazanych celów operacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym należy przytoczyć:

Cel operacyjny I.1. Ochrona zasobów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego – cel zakłada podjęcie działań mających na celu zarówno ochronę środowiska i walorów przyrodniczo-krajobrazowych Gminy, jak też umożliwiających czynną ochronę zabytków i innych miejsc cennych pod względem kulturowym, by możliwe było ich racjonalne wykorzystanie w procesie zrównoważonego rozwoju. Jest odpowiedzią zarówno na konieczność ochrony zasobów i walorów ważnych z punktu widzenia lokalnego, lecz także na globalne problemy związane z pogarszaniem stanu środowiska i zmiany klimatyczne. Zakłada stosowanie rozwiązań prośrodowiskowych, mających realny wpływ na stan środowiska naturalnego, a także promowanie posiadanych przez gminę miejsc o wysokich walorach kulturowych.

Cel operacyjny II.3. Rozwój działalności pozarolniczej na terenie Gminy - Gmina posiada dogodne warunki do rozwoju pewnych branż gospodarki i zwiększenia różnorodności funkcjonujących na jej terenie przedsiębiorstw. Cel operacyjny zakłada wykorzystanie tego potencjału poprzez

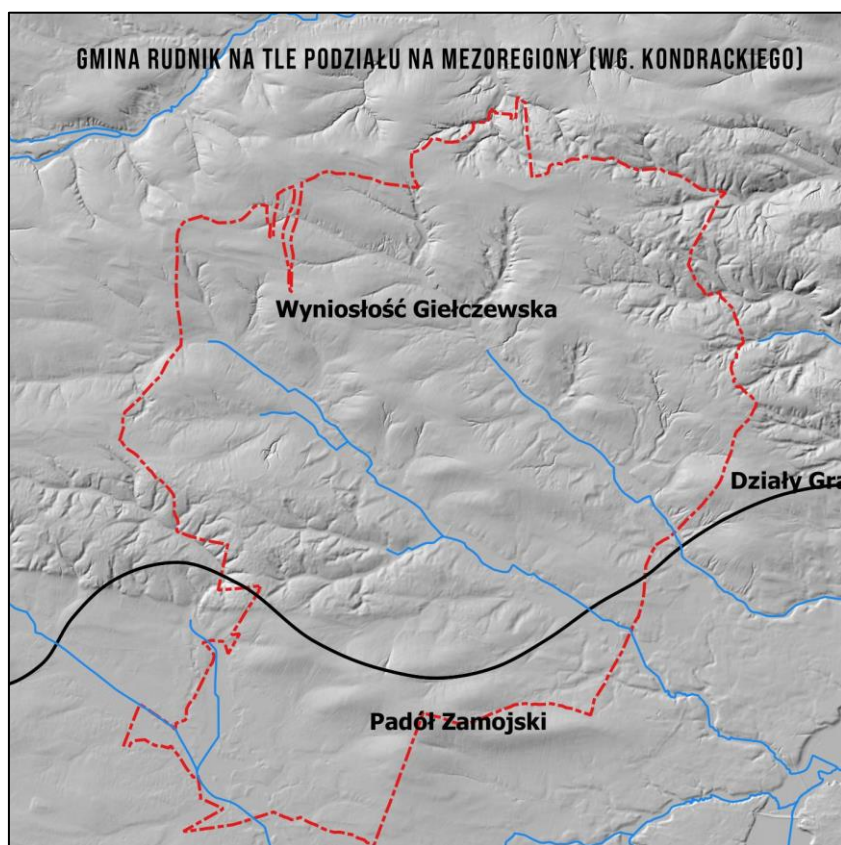
wspieranie rozwoju branż pozarolniczych, w szczególności sektora usług rynkowych, branży turystycznej i agroturystycznej, promowanie przedsiębiorczości, zachęcanie do zakładania własnej działalności gospodarczej oraz tworzenie dogodnych warunków dla przedsiębiorców, w szczególności sektora MŚP.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Rudnik

Gmina Rudnik jest położona we wschodniej części województwa lubelskiego, w południowej części powiatu krasnostawskiego, na granicy z powiatem zamojskim. Od zachodu, północy i wschodu graniczy z gminami powiatu krasnostawskiego: Żółkiewka, Gorzków, Izbica od południa z gminami Turobin, Sułów i Nielisz w powiecie zamojskim.

Pod względem fizycznogeograficznym przeważająca część powierzchni gminy leży w mezoregionie Wyniosłości Giełczewskiej a skrawki południowe w mezoregionie Padołu Zamojskiego, należącymi do makroregionu Wyżyny Lubelskiej, w prowincji Wyżyn Polskich.

Wyniosłość Giełczewska rozpościera się pomiędzy dolinami Wieprza od wschodu, jego dopływów- Bystrzycy od zachodu i Poru od południa. Jest to falista równina, której teren wznosi się ku południowi, gdzie osiąga kulminację około 300m – Wyniosłość Giełczewska charakteryzuje się najwyższymi wysokościami bezwzględными na całej Wyżynie Lubelskiej. Na terenie gminy Rudnik powierzchnia terenu charakteryzuje się silnym urzeźbieniem. Region jest wzniesieniem zbudowanym z przewarstwionych marglami opok a w południowo-zachodniej części występują płaty lessów. Sieć wodną tworzą dopływy Wieprza: Łętownia, Werbka i Rakówka,

które płyną prostymi dolinami, tworząc pasową strukturę gminy.

Południowa część gminy leży w mezoregionie Padołu Zamojskiego, który jest rozległym obniżeniem osiągającym wysokości od 180 do 220 m n.p.m, utworzonym w mało odpornych na erozję marglach górnokredowych.

Tereny gminy Rudnik są bardzo słabo zalesione, nie przekraczając 9% powierzchni. W kompleksach leśnych dominują drzewa liściaste: buk, dąb, brzoza i miejscami sosna, której obecność

jest wynikiem nasadzeń dokonanych po II wojnie światowej. Użytki rolne mają największy udział w powierzchni gminy Rudnik. Stanowią one 77,0% powierzchni gminy.

Na południowych obrzeżach gminy Rudnik znajduje się specjalny obszar ochrony siedlisk sieci Natura 2000 „Dolina Łętowni”. Obszar obejmuje dolinę rzeki Łętowni, lewobrzeżnego dopływ Wieprza,

którego ujście zbiega się z ujściem rzeki Por. Górny odcinek doliny Łętowni zajmują rozległe, eksploatowane torfowiska, częściowo użytkowane ekstensywnie jako łąki kośne. Dolny odcinek ma charakter przełomu i nie jest użytkowany. Siedliska łąkowe i zaroślowe zajmują ponad połowę obszaru. Pozostała część to tereny uprawne. W Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej wymieniono występujące tu cenne siedliska: twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, torfowiska przejściowe i trzęsawiska, górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk. W Załączniku I Dyrektywy Ptasiej wymienione zostały gatunki występujących tu ptaków: bocian biały, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, derkacz, batalion. Z gatunków

wymienionych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej stwierdzono tu występowanie wielu gatunków ssaków, takich jak: bóbr, wydra, bezkręgowce: modraszek teleius, czerwonończyk nieparek, modraszek nausitous, czerwonończyk fioletek, rośliny: starodub łąkowy (dzięgiel łąkowy – obfite populacje na dużych powierzchniach). Jest to również miejsce występowania innych, ważnych gatunków: bezkręgowce: strzępotek sopłaczek, rusalka drzewoszek, rośliny: brzoza niska, turzyca Davalla, kukulka krwista, kukulka szerokolistna, goździk okazały, kruszczyk błotny, goryczka wąskolistna, kosaciec syberyjski, groszek błotny, zerwa kulista, ciemiężycza zielona.

Pod względem klimatycznym tereny gminy Rudnik charakteryzują się klimatem przejściowym, kształtowanym przez masy powietrza morskiego (z zachodu) i kontynentalnego (ze wschodu). Bardzo niekorzystną cechą klimatu, zwłaszcza dla roślinności są powtarzające się co roku silne przymrozki wiosenne i jesienne, których nasilenie przypada na koniec kwietnia lub początek maja. Obszar gminy Rudnik, podobnie jak południową Lubelszczyznę charakteryzuje najniższe zachmurzenie w Polsce.

Gmina Rudnik leży na obszarze przyrodniczo cennym z licznymi powiązaniem ekologicznymi. Kluczowe ekosystemy to doliny rzek Łętowni, Werbki i Rakówki, łączące się z korytarzem ekologicznym rzeki Wieprz,

5.2.2. Zarys dziejów obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Rudnik od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Rudnik dzięki urozmaiconej rzeźbie terenu, korzystnym dla rolnictwa warunkom glebowym a także dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym były atrakcyjne dla osadnictwa grup ludzkich od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

stanowiska archeologiczne odkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w latach 1980, 1989, 1998, 2000 w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W ramach I etapu AZP przebadano teren całej gminy, co pozwoliło na ujawnienie 137 stanowisk, na których zarejestrowano 224 faktów osadniczych – na wielu stanowiskach wystąpił materiał zabytkowy reprezentujący więcej niż jeden okres chronologiczny z archeologii Polski.

Nowoodkryte stanowiska archeologiczne są datowane od mezolitu poprzez neolit, epokę brązu, okres halsztacki, okres lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze i średniowiecze do czasów nowożytnych, poświadczając fakt ciągłego zasiedlenia terenów gminy Rudnik od pradziejów do czasów nam współczesnych. Jak do tej pory najstarsze ślady pobytu człowieka datowane są na środkowy okres epoki kamienia – na mezolit. Znajdywany na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia, narzędzia kamienne) reprezentuje większość kultur archeologicznych występujących na Lubelszczyźnie ze szczególnym nasileniem materiału zabytkowego datowanego na wczesne fazy epoki i brązu epoki brązu oraz w miarę licznych znalezisk z okresu wczesnego średniowiecza i średniowiecza. Badania powierzchniowe potwierdziły więc metrykę średniowieczną z zachowaną ciągłością osadniczą dla wielu miejscowości.

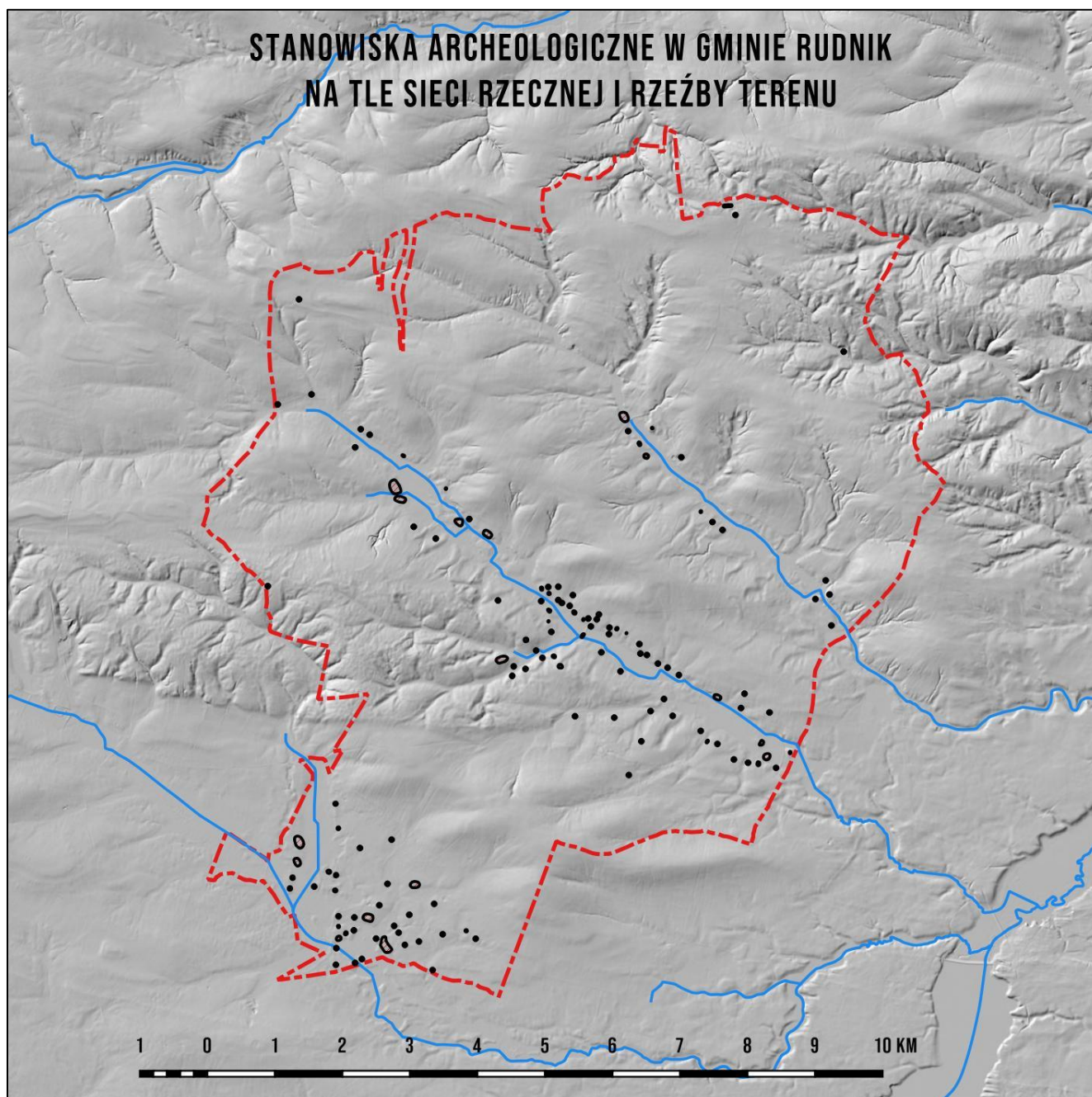
Na wyszczególnionych w tabeli 4, 137 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 224 zespołów zabytkowych grupujących się w 20 jednostkach taksonomicznych. Rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z liczebnością materiału zabytkowego, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę”, co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca.

Najliczniejszą grupę stanowisk stanowią znaleziska określone jako „pradzieje”, na które natrafiono na 67 stanowiskach. Na znaleziska te składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym, a jedynie co o nich wiadomo, to to, że reprezentują zabytki z okresów „pradziejowy”, czyli przed VI wiekiem naszej ery, czyli początkiem wczesnego średniowiecza na ziemiach polskich. Trudność w identyfikacji znalezisk spowodowana jest małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczułych” na ich datowanie.

Drugą pod względem liczebności stanowią znaleziska datowane na wczesne fazy epoki brązu (51 zespołów), z których zdecydowana większość to nierozpoznane pod względem przynależności kulturowej zespoły z „wczesnej epoki brązu”, a wśród zespołów rozpoznanych pod względem przynależności kulturowej są te należące do kultury trzcinieckiej (16 zespołów) przy mniej licznej reprezentacji niezwykle cennych znalezisk należących do kultury mierzanowickiej (2 zespoły) i strzyżowskiej (1 znalezisko). Z późniejszych okresów epoki brązu pochodzą bardzo liczne stanowiska kultury łużyckiej – której przypisano 27 znalezisk, i które stanowią najliczniejszą grupę zabytków przypisanych do konkretnej kultury archeologicznej. Kolejną pod względem liczebności grupą znalezisk – a co trzeba zaakcentować niezwykle cenną – są znaleziska z okresu neolitu, 27 zespołów. Niestety najliczniej reprezentowane są znaleziska, dla których nie potrafiono przypisać konkretnej przynależności kulturowej – bo aż 19 zespołów. Spośród rozpoznanych najliczniej reprezentowane są znaleziska związane z kulturą pucharów lejkowatych (5 zespołów), kulturą ceramiki sznurowej (1 zespół) oraz cyklem kultur wstęgowych – najstarszych rolniczych osadników na terenie gminy (1

znalezisko). Jak do tej pory nie natrafiono na zabytki kultury lubelsko wołyńskiej ceramiki malowanej, której stanowiska są znane z terenów sąsiadujących gmin.

Z okresu wczesnego średniowiecza, to jest okresu od VI do XV w., odkryto 19 zespołów, najczęściej bez konkretnego datowania znalezisk, poza ogólnym przypisaniem do „wczesnego średniowiecza”. Na tle licznych, wymienionych wyżej grup chronologiczno-taksonomicznych daje się zauważyć mało liczna grupa znalezisk datowanych na okres wpływów rzymskich. Z okresu tego wydzielono 5 zespołów, bez przypisania ich do konkretnej kultury archeologicznej znanej z prahistorii Polski. Podobnie, mało liczne są znaleziska z okresu średniowiecza, co być może ma związek z niepokojami na pograniczu Polsko – Ruskim, ale może także wynikać z niedoskonałości metod badań Archeologicznego Zdjęcia Polski. Niewątpliwie.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Mało licznie reprezentowane są także znaleziska datowane na wieki XV-XIX (od średniowiecza do okresu nowożytnego) co spowodowane jest zastosowaną podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski metodologią. W czasie kiedy przeprowadzano większość badań terenowych instrukcja badań Archeologicznego Zdjęcia Polski nie uwzględniała jeszcze konieczności rejestrowania stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnych – do XIX wieku.

Z przestrzennego rozmieszczenia stanowisk archeologicznych daje się zauważyć ścisłą zależność pomiędzy siecią wodną a osadnictwem od pradziejów do czasów nam współczesnych. Prawdopodobnie dla terenów gminy Rudnik ilustruje zamieszczona powyżej mapa rozmieszczenia stanowisk na tle sieci wodnej i rzeźby terenu.

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Rudnik były dość intensywnie zasiedlone w pradziejach. Ciągłość osadniczą od neolitu, poprzez epokę brązu, okres wpływów rzymskich do wczesnego średniowiecza zaobserwowano na wielu stanowiskach w Bzowcu, Kaszubach/Wierzbicy, Mościskach, Płonce i Rudniku. Od czasów najdawniejszych osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się wzdłuż Łętowni, Werbki i Rakówki użytkując żyzne gleby. Dzięki licznym znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy Rudnik, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na pozostałych ziemiach powiatu krasnostawskiego i zamojskiego, Lubelszczyzny czy też Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit i mezolit– starsza i środkowa epoka kamienia

Jak do tej pory nie odkryto bezpośrednio na terenie gminy Rudnik śladów osadnictwa ze starszej epoki kamienia ale dzięki znaleziskom na terenach sąsiednich należy przypuszczać, że także tereny gminy Rudnik były penetrowane w tych okresach przez grupy ludzkie. Ślady osadnictwa z okresu paleolitu schyłkowego odkryto na terenach sąsiadujących z gminą Rudnik, gdzie odkryto ślady związane z ludnością tak zwanej kultury świderskiej. Paleolit schyłkowy datowany jest na ziemiach polskich na okres od około 15 000 lat temu. Jest to okres po ustąpieniu z terenów Europy ostatniego lodowca i ponownego wkroczenia na tereny Niżu Europejskiego osadnictwa człowieka. Stanowiska związane z tym okresem wydzielane są jedynie na podstawie narzędzi i półproduktów służących do wytwarzania narzędzi z krzemienia. W okresie tym bardzo nieliczne grupy ludzkie prowadziły koczowniczy tryb życia, przemieszczając się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu pożywienia. Zakładano krótkotrwałe obozowiska i po wyczerpaniu się zasobów pożywienia migrowano na sąsiadujące tereny.

Okres mezolitu na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. . Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania. Na terenie gminy na ślady pobytu, najprawdopodobniej łowców i zbieraczy mezolitycznych natrafiono w Mościskach

W okresie mezolitu panował typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobrą” natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną i model osadniczy grup ludzkich. Nie dysponujemy z terenów Lubelszczyzny żadnymi danymi dotyczącymi konstrukcji domostw czy też wielkości i

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

rozplanowania obozowisk. Zapewne nie odbiegały one od obiektów znanych z innych obszarów ziem polskich, gdzie stwierdzono istnienie dwóch modeli obozowisk, jedno- lub kilkuszalasowego, zamieszkiwanego przez pojedynczą rodzinę lub grupę 2-3 rodzinną. Owalne lub prostokątne szałas, niekiedy wkopane w ziemię, z jednym lub dwoma wewnątrz ogniskami, budowano w oparciu o konstrukcje żerdziowe przykryte skórą zwierzęcymi, które dodatkowo obciążano na zewnątrz licznymi kamieniami.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Najstarszymi kolonizatorami ziem wchodzących w skład Gminy Rudnik była ludność pochodzenia południowego tzw. kręgu kultur naddunajskich, której ślady na terenie gminy odkryto na stanowisku w Maszowie, a które przez archeologów są przypisywane tzw. cyklowi kultur wstęgowych.

Najliczniejszymi kolonizatorami z okresu neolitu, z którymi wiąże się wprowadzenie gospodarki wytwórczej (rolnictwo, hodowla) na terenach należących obecnie do gminy Rudnik jest ludność kultury pucharów lejkowatych (KPL), która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Nazwa - kultura pucharów lejkowatych - pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Ludność tej kultury zajmuje szczególną rolę w pradziejach ziem polskich, ponieważ zintensyfikowali oni na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Wprowadziła też orkę sprzężaną. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych. Z terenu Gminy Rudnik mamy potwierdzonych 6 stanowisk tej kultury, z Bzowca, Mościsk i Płonki.

Kolejną grupą ludności neolitycznej, której pozostałości odnaleziono na stanowisku archeologicznym w Bzowcu jest ludność reprezentująca kulturę ceramiki sznurowej. Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 p.n.e. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczone przez społeczności KPL.

Epoka brązu

Znaleziska z epoki brązu, szczególnie wczesnych faz tej epoki są jednymi z najliczniej rozpoznanych z teren gminy Rudnik. Na ślady najwcześniejszych osadników związanych z ludnością kultury mierzanowickiej z wczesnego okresu epoki brązu natrafiono na dwu stanowiska archeologiczne w Bzowcu. Podobnie jak w przypadku innych wymienionych do tej pory kultur, dla opisu gospodarki, osadnictwa czy obrządku pogrzebowego pomocne nam są dane z innych terenów Polski, gdzie przebadano metodą wykopaliskową i dzięki temu dobrze rozpoznano stanowiska archeologiczne tej kultury. Wiemy, że ludność kultury mierzanowickiej zamieszkiwała z reguły małe osiedla i sezonowe obozowiska, a do celów mieszkalnych wykorzystywano także jaskinie. Swoich zmarłych ludność tej kultury grzebała w obrządku szkieletowym, w owalnych lub prostokątnych jamach grobowych a nawet trumnach czy owiniętych w matę lub plecionkę z cienkich patyków. Mężczyźni układani byli na prawym a kobiety na lewym boku, a do grobów wkładano fajansowe kolce, narzędzia kościane i krzemienne, broń – przede wszystkim krzemienne grociki strzał, nieliczne wyroby metalowe

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

i miedziane ozdoby. Ludność kultury mierzanowickiej zajmowała się głównie hodowlą zwierząt: kóz, owiec i bydła rogatego. Nadal duże znaczenie, podobnie jak to miało miejsce w okresach poprzedzających, miała produkcja narzędzi krzemiennych.

Z kulturą mierzanowicką współistniała na ziemiach Polski kultura strzyżowska, której jak do tej pory jedyny ślady osad osadnictwa znaleziono w Płonce. Podobnie jak w przypadku gospodarki ludności kultury mierzanowickiej podstawą gospodarki ludności kultury strzyżowskiej była hodowla kóz, owiec, trzody chlewnej, koni, gęsi i psów. Praktykowano łowiectwo, rybołówstwo i zbieractwo. Swoich zmarłych ludność ta chowała w obrządku szkieletowym zarówno na osadach jak i na wydzielonych cmentarzyskach. Zmarli wyposażani byli w ozdoby z muszli, fajansu a także miedzi, w wyroby krzemienne, kościane i ceramiczne.

Kolejną kulturą z okresu epoki brązu, licznie występującą na terenach gminy Rudnik, bo stwierdzoną na 16 stanowiskach, reprezentują znaleziska związane z kulturą trzciniecką (około 1900 - 1000 p.n.e). Znaleziska przypisane ludności tej kultury zostały zarejestrowane w Bzowcu, Kaszubach / Wierzbicy, Maszowie, Mościskach, Płonce, Równiankach, Rudniku i Wierzbicy. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemiennymi. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem, to jest uprawą roli oraz głównie hodowlą. Nie gardzono także tradycyjnymi sposobami zdobywania pożywienia, to jest łowiectwem i zbieractwem. W odróżnieniu od ludności kultury mierzanowickiej w obrządku pogrzebowym ludności kultury trzcinieckiej obok grobów szkieletowych, wśród których nie stosowano zasad ułożenia w grobie, stosowano ciałopalenie. Spalone kości składano bądź to bezpośrednio do jam ziemnych (groby ciałopalne jamowe) jak i do popielnic (groby popielnicowe). Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Zdecydowanie najliczniej na terenie gminy Rudnik reprezentowane są stanowiska ludności kultury łużyckiej. Znaleziska zabytków przypisywanych ludności tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e, faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy do tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciałopalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są także grodziska tej kultury. Na terenie gminy Rudnik na osadnictwo ludności tej kultury natrafiono na 27 stanowiskach: Bzowcu, Kaszubach / Wierzbicy, Maszowie, Mościskach, Płonce i Wierzbicy.

Okres lateński

Wśród stanowisk zarejestrowanych na podstawie znalezionych na powierzchni materiałów zabytkowych na terenie gminy Rudnik znalazło się jedno znaleziska z Płonki datowane na okres lateński – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkałych przez Celtów. W okresie tym na ziemiach polskich znajduje się ludność kultury pomorskiej, której osadnictwo znane z terenów Polski głównie z grobów popielnicowych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

znajdowanych nie rzadko pod „kloszami” z dużych naczyń glinianych. Na obszarze swojego występowania w zwyczajach pogrzebowych ludności tej kultury występuje obrządek ciałaopalny. Jego charakterystycznym elementem, są popielnice, na których umieszczano, w górnej części naczynia, schematyczne przedstawienie twarzy ludzkiej, symbolizującej zmarłego, czasem z dodatkowymi scenami rodzajowymi lub wyobrażeniami przedmiotów codziennego użytku i uzbrojenia (miecze, oszczepy, tarcze) umieszczanymi na brzuscu. Popielnice przykryte były pokrywkami niekiedy stylizowanymi na nakrycie głowy. Dodatkowo czasami nakładano na nie naszyjniki lub napierśniki, a plastyczne przedstawienia uszu zdobiono kolczykami. Zwyczaj dekorowania popielnic symbolicznymi twarzami ludzkimi zanikł w IV w p.n.e. Popielnice (zazwyczaj 5-6, maksymalnie do 30 sztuk) z popiołami zmarłych ustawiano w prostokątnych skrzyniach z kamiennych płyt, stąd też inna nazwa tej kultury – kultura grobów skrzynkowych. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń.

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów .

Na terenie gminy Rudnik odkryto, jak do tej pory, 5 stanowisk z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku pne do V wieku naszej ery, wszystkie znaleziska zostały zlokalizowane na terenie wsi Mościska i Płonka i niestety nie zostały one przypisane konkretnym kulturom znanym w archeologii Polski z tego okresu. W okresie wpływów rzymskich na terenach Lubelszczyzny rozwija się kultura przeworska, o której wiedzę czerpano głównie z badań obiektów sepulkralnych, to jest cmentarzysk. Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi ludów germańskich. Dla terenów Polskich mieli to być Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują że, ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleziska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba” tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa.

Drugą kulturą, której ludność w tym okresie zasiedlała Lubelszczyznę jest kultura wielbarska. Przez analogię z innymi terenami Polski w przypadku ludności kultury wielbarskiej możemy mówić o germańskich plemionach Gotów i Gepidów wędrujących przez tereny Polski. Według archeologów Goci wędrując wzdłuż Wisły i Bugu zasiedlali tylko pustki, respektując stan posiadania ludności tubylczej. Charakterystyczne zabytki związane z ludnością tej kultury to bransolety żmijowate, wisiorki gruszkowate, klamerki esowate, srebrne paciorki i wisiory opasane. Przez tereny zajęte przez ludność kultury wielbarskiej przechodził szlak bursztynowy. Przewodnim typem ceramiki są duże dwuuszne naczynia zdobione ornamentem na przemian gładzonych i chropowatych trójkątów. Cechą charakterystyczną ludności tej kultury był birtualny obrządek pogrzebowy, czyli zmarłych kremowano ale także do grobów składano niespalone zwłoki.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozdzielnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Znaleziska z tego okresu pochodzą praktycznie z każdej miejscowości na terenie gminy Rudnik: Bzowiec, Kaszuby, Majdan Kobylański, Maszów, Mościska, Płonka, Rudnik i Wierzbica. Niestety zdecydowana większość znalezisk posiada bardzo ogólne datowanie „wczesne średniowiecze”, i jedynie bardzo nieliczne zabytki uzyskały dokładniejsze datowanie na X-XII w. W okresie tym dominowały osady otwarte w formie mniejszych lub rozległych osad, niekiedy wzmocnionych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

ostrokołem. Ślady archeologiczne w postaci fragmentów ceramiki związane z późniejszym osadnictwem po XV w. związane mogą być już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe jednostki tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym.

Późniejsze osadnictwo, do XV w. związane może być już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe majątki szlacheckie zaliczane już do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym a dane skąd je zaczerpnięto pochodzą z dwu źródeł: *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, pod red. Kazimierza Rymuta, oraz *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego Państwa Polskiego)* Barbary Czopek.

- BZOWIEC** pierwsza wzmianka w 1434 r. jako *Bzowecz*, w 1564 jako *Bzowiec*, jako *Bzowiec górny*, *Bzowiec dolny* w 1880 r. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. I s.52;.
- JOANIN** pierwsza wzmianka z 1882 r. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. III s.592;
- KASZUBY** po raz pierwszy jako w 1497 jako *de Kuszabcz*; w 1564 r. jako *Kuszabi*; 1882 r. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. III s.904 pojawia się pod nazwą *Kaszuby*;
- MAJDAN
ŁUCZYCKI** pierwsza wzmianka 1884 r. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. V s.909;
- MAJDAN
BOROWSKI** po raz pierwszy nazwa pojawia się w 1839 r. jako *Maydan Boroski* na Topograficznej Karcie Królestwa Polskiego; w 1884 r. w *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. V s.909 pojawia się pod nazwą *Majdan Borów*.
- MAJDAN
KOBYLAŃSKI** po raz pierwszy nazwa pojawia się w 1839 r. jako *Mayd. Kobylanski* na Topograficznej Karcie Królestwa Polskiego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

MASZÓW	pierwsza wzmianka pod nazwą <i>Maszow</i> w 1564 r., w 1885 r. <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. VI s. 168</i> pod nazwami <i>Maszów Średni, Maszów Mały i Maszów Szlachta</i> ;
MOŚCISKA	nazwa po raz pierwszy wzmiankowana w 1921 w Skorowidzu miuejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924 t. IV
PŁONKA	po raz pierwszy wzmiankowana w 1359 r. jako <i>Plonki</i> ; w 1491 r. i później już jako <i>Plonka</i> ,
RÓWNIANKI	po raz pierwszy wzmiankowana w 1564 r. jako <i>Rownianki</i> ;
RUDNIK	po raz pierwszy wzmiankowana w 1492 r. jako <i>Rudnyky</i> , w 1564 r. jako <i>Rudnik, Rudniczek</i> , w 1839 r. jako <i>Rudnik Górny i Niższy</i> na Topograficznej Karcie Królestwa Polskiego; w 1888 r. <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. T. IX s. 932</i> pod nazwą <i>Rudnik Królewski</i> ;
SUCHE LIPIE	po raz pierwszy nazwa wzmiankowana w 1564 r. jako <i>Suche Lipie</i> ; w 1786 r. na <i>Mappa Szczeulna Województwa Lubelskiego</i> zrządzona z innych mapp mieyscowych tak dawniey i swiezo odysowanych tudziez goscincowych i niewątpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwcyi astronimcznych przez Karola de Perthesa jako <i>Sucholipie</i> .
SUSZEŃ	po raz pierwszy wzmiankowana w 1839 r. jako <i>Maydan Suszeń</i> na Topograficznej Karcie Królestwa Polskiego;
WIERZBICA	po raz pierwszy wzmiankowana w źródłach z 1417 r. jako <i>Wierzbicza</i> , w 1484 jako <i>Vyrzbyce</i>

Historia osadnictwa zaobserwowana w źródłach pisanych dotyczących osad w gminie Rudnik powiela sytuację zaobserwowaną także na pozostałych terenów województwa lubelskiego. Brak jest źródeł historycznych zwłaszcza do końca XIV w. ale pośrednio historycy wysuwają przypuszczenia, że w II i III ćwierci XIV w. szczególnie dotkliwe były zniszczenia spowodowane walkami z Litwą o opanowanie Rusi południowo-zachodniej. Doskonałe źródło do poznania najwcześniejszych dziejów Polski, jakim jest Liber beneficiorum Jana Długosza (powstałe w latach 1470 – 1480), w którym podawano dane dotyczące świętopietrza (denar od łebka dla papieża – stąd świętopietrze) w odniesieniu do każdej osady, ma w przypadku Lubelszczyzny największe braki.

Dzieje dzisiejszego województwa lubelskiego we wczesnym średniowieczu ściśle związane są z plemionami Łędzian, Dulebów, Bużan (wspominał o nich Geograf Bawarski) i Wołynianami (wymienionymi przez Nestora w Powieści minionych lat). Przyjmuje się, że Dulebowie, Bużanie i Wołynianie byli jednym plemieniem, które w różnych okresach różnie nazywano i którzy od zachodu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

graniczyli z Lędzianami, zajmującymi teren miedzyrzecza Wisły i Bugu. W X w. zachodnia część domeny Dulebów została zajęta przez Lędzian, i dalsza historia ziem w tym okresie wiąże się ściśle z rywalizacją o tak zwane Grody Czerwieńskie. W 979 r. (funkcjonuje także data 981 r., podawana za Letopisem Nestora) Grody Czerwieńskie zostają zajęte przez Włodzimierza Wielkiego i po trwających do 1031 r. walkach – w 1018 r. zdobył je Bolesław Chrobry - zostały włączone w obręb ziem ruskich przez Jarosława Mądrego i w ten sposób weszły one w skład silnego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Ziemie te to tereny pogranicza, na którym dwa kształtujące się państwa feudalne Polski i Rusi toczyły walkę. W 1240 r. tereny ziemi chełmskiej zostały dodatkowo spustoszone najazdem tatarskim. W okresie przynależności terytorialnej do Rusi Halickiej daje się zauważyć wzrost znaczenia Ziemi Chełmskiej. Ma to związek z okresem rządów Daniela Romanowicza. Książę ten, wobec zagrożenia ze strony Tatarów i bojarstwa, wiązał się politycznie, kulturalnie i gospodarczo z Krakowem, a stolicą swojego księstwa w latach 1237-1264 uczynił Chełm. Około roku 1240 przeniósł do Chełma biskupstwo wschodnie ufundowane przez siebie w roku 1220, którego siedzibą pierwotnie był Uhrusk. Rozwój Chełma, jako stolicy książęcej osłabł z chwilą śmierci księcia Daniela w roku 1264 a rolę Chełma jako centralnego grodu przejął Bełz. Okręg chełmski określa się mianem księstwa chełmskiego, a po śmierci Daniela dzielnicą władali jego synowie, aż do wygaśnięcia dynastii w XIV w. Na tron księstwa halicko-włodzimierskiego wstąpił książę czerski Bolesław Trojdenowicz, a po jego śmierci w 1340 r. o sukcesję wystąpił Kazimierz Wielki, ale po wyprawie z 1344 r. księstwo zostało zajęte przez Lubarta, księcia łuckiego. Roszczenia do tronu książęcego na Rusi wysuwali także Litwini, którzy już w roku 1340 pod wodzą księcia Luberta Giedyminowicza opanowali Ziemię Chełmską, Wołyń i Ziemię Bełską. Ludwik Węgierski próbował, bez rezultatu, podbić księstwo i do 1366 r. księstwem chełmsko-bełskim zarządzał książę litewski Jerzy Narymuntowicz. Po zwycięskiej wyprawie wojsk polskich w 1366 księstwo to stało się lennem Polski a w 1378 królowa Jadwiga połączyła te ziemie z Polską, na trwałe – do rozbiorów w XVIII w. Losy Ziemi Chełmskiej na przestrzeni dziejów były nierozdzielnie związane ze stosunkami, jakie panowały między państwem polskim a jego wschodnimi sąsiadami. Ziemia Chełmska jak i całe pogranicze polsko-ruskie było areną rozgrywek politycznych i rywalizacji zbrojnej.

W 1453 r. Władysław Warneńczyk zlikwidował odrębność ziem ruskich należącą do królów polskich i utworzył Województwo Ruskie ze stolicą we Lwowie. Ziemia Chełmska została włączona w obręb tego województwa dopiero pod koniec XV w., do tego czasu pozostając samodzielną jednostką terytorialną. Chełm był miastem królewskim, należącym do województwa ruskiego. Tworzył ośrodek administracyjny Ziemi Chełmskiej, w której skład wchodziły powiat chełmski i krasnostawski. Posiadał urząd kasztelański, podwojewódziński, urzędy ziemskie i grodzkie. Odbywały się w nim sejmiki, które wybierały dwóch posłów. Bezpośrednią kontrolę sprawowali starosta i burgrabia jako jego zastępca. Na czele miasta stał wójt mianowany przez króla. Okolice Krasnegostawu należały do powiatu krasnostawskiego w ziemi chełmskiej w województwie ruskim.

Rozwój gospodarczy Ziemia Chełmska zawdzięczała szlakom kupieckim, które przezeń przebiegały na przełomie XII i XIII w. - przez ziemie wschodnie ciągnął się szlak, który łączył handel arabski z Europą Zachodnią. Jego znaczenie jeszcze bardziej wzrosło po niszczących najazdach mongolskich.

Natomiast w wieku XV znaczenia nabrał szlak kupiecki Wrocław – Lublin – Lwów, który konkurował ze starszą drogą handlową Wrocław – Kraków – Lwów. Szlak omijający stołeczny Kraków

na korzyść Lublina miał charakter europejskiej drogi kulturowej. W 1450 r. oraz 1454 r. król polski Kazimierz Jagiellończyk wystawił dokumenty, w których zezwolił kupcom jeździć z Rusi do Wrocławia. Wskazał w nich trasę pomiędzy Śląskiem a Lwowem: Bolesławiec – Wieluń – Brzeźnica – Radomsko – Przedbórz – Żarnów – Opoczno – Skrzynno – Radom – Zwoleń – Kazimierz – Lublin – Krasnystaw – Hrubieszów. W 1455 r. polecił urzędnikom respektować swobodę podróżowania nią wobec wszystkich kupców. Dokumenty te zapoczątkowały międzynarodową karierę nowego szlaku handlowego, łączącego najważniejsze ośrodki Śląska (wówczas w Królestwie Czeskim) oraz Rusi (w granicach Królestwa Polskiego). Trakt Wrocław – Lublin – Lwów wykorzystywali kupcy do prowadzenia handlu: suknem, wołami, woskiem, futrami. Na otwarciu drogi radomsko-lubelskiej, która umożliwiała omijanie uciążliwego składu w Krakowie, zyskali przede wszystkim mieszczaństwo lubelskie. Dzięki dogodnemu położeniu miasta oraz przywilejom królewskim, stali się pośrednikami w wielkim handlu, zwłaszcza podczas jarmarków. Na szlaku bogacili się również kupcy z Wrocławia, utrzymujący żywe kontakty z Europą zachodnią, jak również kupcy ze Lwowa, uczestniczący w handlu wschodnim. Trakt łączący Wrocław i Lwów za pośrednictwem Lublina odgrywał międzynarodową rolę i umożliwiał wymianę kulturową pomiędzy cywilizacją łacińską i bizantyńską, a więc Zachodem i Wschodem Europy. Decydujące znaczenie na przedstawiony podział na Zachód i Wschód Europy, który przebiegał między innymi w pobliżu i na ziemi Chełmskiej miały odmienności językowa i wyznaniowa. Przynależność wyznaniowa jest kryterium bardzo ostrym, określającym przynależność etniczną ludności. Rуска szlachta, korzystając z przywilejów jakie miał ten stan w Litwie i Koronie polonizowała i latynizowała się szybciej. Podziały etniczne i wyznaniowe były ostre aż do lat osiemdziesiątych XVIII wieku a i dzisiaj mówi się o granicy między cywilizacją zachodniego chrześcijaństwa a bizantyjską i o głównej rubieży kulturowo-cywilizacyjnej na kontynencie europejskim.

W 1596 r. w Brześciu między częścią biskupów prawosławnych Rzeczypospolitej a Kościołem katolickim doszło do unii kościelnej. W wyniku Unii Brzeskiej powstał Kościół unicki, stanowiący część Kościoła katolickiego, podporządkowanego zwierzchnictwu papieża. Wśród części biskupstw prawosławnych, które przystąpiły do unii brzeskiej, było także biskupstwo chełmskie z biskupem Dymitrem Zbirujskim. Chełm odtąd stał się ważnym ośrodkiem kościoła greckokatolickiego. Unia kościelna spełniła największą rolę w zbliżeniu do siebie społeczności ruskiej i polskiej niwelując różnice i przeszkody, które do tej pory je izolowały.

Bliskie sąsiedztwo Krasnegostawu, w którym pomiędzy 1440 a 1657 rokiem odbyło się 13 sejmików szlacheckich (z których sejmik z 1440 r. był sejmikiem generalnym ziemi chełmskiej) wpływało na pewno ożywczo na pobliskie tereny obecnej gminy Rudnik. Ziemia Chełmska miała w średniowieczu jedną hierarchię urzędniczą. Stanowili ją: kasztelan - znany od 1434 r., chorąży, cześnik, łowczy, miecznik, podczaszy, podkomorzy, podstoli, stolnik i wojski. Od XV wieku znamy także urzędników sądowych: sędziego (1428 r.), podsędka (1427 r.), pisarza ziemskiego (1423 r.), którzy obsługiwali także *roki* ziemskie powiatu krasnostawskiego. w XVII wieku dodano urząd skarbnika, zaś od roku 1765 - wojskiego mniejszego. W powiecie krasnostawskim od roku 1522 znany jest urząd wojskiego, pozostałe urzędy zostały ustanowione konstytucją sejmu z 1736 r., wojski mniejszy zaś w 1765 r. W 1793 r., już po włączeniu Krasnegostawu do Województwa Lubelskiego, powołano urząd podkomorzego krasnostawskiego.

Powstanie Chmielnickiego w 1648 r. kończy okres prosperity Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a rozpoczyna kilkudziesięcioletni okres wojen z Kozakami, Tatarami, Rosjanami, Szwedami,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Węgrami i Turkami, w czasie których zarówno Korona jak i Litwa poniosły duże straty ludnościowe i materialne. W XVII w. zanotowano w Polsce jedynie 32 dni pokoju. Podczas powstania Chmielnickiego ziemia chełmska została najechana i spustoszona, szczególnie ucierpiały okolice Zamościa najechane przez Kozaków i Tatarów. W 1655 r. doszło do najazdu Krasnegostawu przez Kozaków sprzymierzonych z Moskalami, w 1656 w Krasnymstawie zatrzymały się wojska Karola X Gustawa w pogoni za Stefanem Czarnieckim a w 1657 r. Krasnystaw i okolice zostały spustoszone przez wojska węgierskiego księcia Rakoczego. Także w następnych latach okolice Krasnegostawu nie zaznały spokoju: w 1672 były miejscem koncentracji wojsk hetmana Jana Sobieskiego w jego wyprawie na Tatarów. Do ponownego wyniszczenia tych ziem doszło podczas III wojny północnej (1700-1721) oraz pod koniec wieku XVIII podczas insurekcji kościuszkowskiej. Oblicza się, że w powiecie krasnostawskim zniszczono ok. 80-95% wsi królewskich i 65-70% wsi prywatnych, co spowodowało głód, zmniejszeni liczby ludzi oraz olbrzymie straty w kulturze (budynki, archiwalia).

W 1772 roku nastąpił I rozbiór Polski. Lwów, stolica województwa ruskiego wszedł w skład państwa austriackiego. W 1793 r., po II rozbiorze Rzeczypospolitej, ziemia należąca obecnie do gminy Rudnik znalazły się po raz pierwszy w województwie lubelskim a po III rozbiorze w 1795 r. pod panowaniem austriackim, wchodząc w skład tzw. Galicji Zachodniej a od 1809 r., w wyniku zwycięskiej ofensywy księcia Józefa Poniatowskiego, weszły w skład Księstwa Warszawskiego w ramach departamentu lubelskiego (z Lublinem, Chełmem i Zamościem). Po upadku Napoleona Bonaparte, na mocy ustaleń Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r., ziemie te nie wróciły już do Austrii i znalazły się pod panowaniem Rosji w ramach Królestwa Polskiego a rolę Chełma, jako stolicy obwodu przejął Krasnystaw. Rosjanie początkowo zostawili podział na departamenty i powiaty - departamenty nazwano województwami. Dodatkowo podzielono województwa na obwody skupiające po dwa lub trzy powiaty. Rudnik należał do powiatu krasnostawskiego, obwodu krasnostawskiego (powiaty Krasnystaw i Chełm) i województwa lubelskiego.

W czasie powstania listopadowego w okolicach Krasnegostawu rozegrały się niewielkie batalie, miasto leżało na drodze do twierdzy Zamość. Okoliczna ludność udzielała pomocy oddziałom powstańczym. Na ziemiach krasnostawskich swoją obecnością odznaczył gen. Józef Dwernicki, zaś o Krasnymstawie w trakcie powstania styczniowego wspominał w swoich notatkach Julian Ursyn Niemcewicz. W 1837 r. po klęsce powstania listopadowego województwa przemianowano na gubernie a powiaty na okręgi (cyркуły). Na terenie gminy Rudnik w Suchem Lipiu, znajduje się pomnik upamiętniający walki powstańców styczniowych z wojskami carskim w 1864 r., w trakcie których śmierć poniósł mjr Michał Marecki wraz ze swoim oddziałem.

W 1864 na mocy ukazu carskiego uwłaszczono chłopów. Dotychczasowe obszary dworskie lub rządowe zostały w dużej części rozparcelowane pomiędzy użytkujących je chłopów, część folwarków pozostała w rękach szlachty i rządu. W okresie tym także utworzono samorządowe gminy wiejskie, które tworzyły zarówno grunty włościańskie (chłopskie) jak i dworskie (folwarki). Częściami składowymi były gromady (wsie) na czele z sołtysem, którego wybierało zgromadzenie gromadzkie. Organem uchwałodawczym gminy było zebranie gminne, na którym prawo głosu mieli gospodarze posiadający co najmniej 3 morgi gruntu. Zebranie gminne wybierało wójta i ławników (zarząd gminy). Wójt miał uprawnienia policyjno-administracyjne i sądownicze. Wójt gminy musiał posiadać przynajmniej 25 lat oraz posiadać przynajmniej 6 mórg gruntu. Gmina zarządzała szkolnictwem gminnym. Urzędem gminy kierował pisarz gminny, który często był najważniejszą osobą w urzędzie z

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

racji umiejętności pisanie i czytanie. W 1867 roku w Rudniku Niższym ustanowiono siedzibę urzędu gminy. Gmina składała się z następujących wsi (wg ówczesnych nazw): *Bzowiec Górny, Bzowiec Dolny, Borów, Bobrowszczyzna, Kozyry, Kaszuby, Łapiguz, Majdan Borsuk, Majdan Borowski, Majdan Kobylański, Majdan Łuczycki, Majdan Średni, Mościska, Maszów Mniejszy folwark, Maszów Średni Folwark, Maszów Szlachta, Płonka, Potażnia, Równianki, Rudnik Niższy i Wyższy, Rudnik Górny, Rudnik Królewski, Suchelice, Suszeń, Urszulin Mały*. W Żółkiewce znajdowała się poczta oraz sąd dla gminy.

W 1906 r. utworzono Towarzystwo Kredytowe dla gmin Rybczewice, Rudnik i Żółkiewki. Z innych istotnych wydarzeń dziejących się na ziemiach Chełmszczyzny należy wspomnieć o akcji rasyfikacyjnej po upadku powstania styczniowego, która na terenie Ziemi Chełmskiej miała szczególnie duże nasilenie. Nastąpiły krwawe prześladowania unitów, zwieńczone kasatą unii w 1875 roku. W 1912 r. powołano gubernię chełmską, obejmująca swym zasięgiem część dawnej Ziemi Chełmskiej. Oderwanie Chełmszczyzny wywołało olbrzymie oburzenie we wszystkich ziemiach polskich. Tereny należące do gminy Rudnik pozostały w guberni lubelskiej.

Podczas I wojny światowej w 1914 i 1915 roku na terenach Lubelszczyzny toczyły się walki z udziałem wielu tysięcy żołnierzy trzech armii. W sierpniu 1914 r., dwie armie austro-węgierskie wykorzystując przewagę mobilizacyjną nad siłami rosyjskimi, ruszyły od południa do natarcia między Wisłą a Bugiem. Najpierw 21 sierpnia 1914 r. przystąpiła do natarcia na kierunku Lublina 1. armia austro-węgierska pod dowództwem gen. Viktora Dankla, która po przebyciu bagnistej strefy rzeki Tanwi, w trzydniowej bitwie pod Kraśnikiem (23-25 sierpnia 1914 r.) zmusiła do odwrotu 4. armię rosyjską gen. Salzy. W tym samym czasie do natarcia na kierunku Zamość-Brześć ruszyła najsilniejsza 4. armia austro-węgierska, dowodzona przez gen. Maurycego v. Auffenberga, tocząc ciężkie walki na linii Tomaszów-Zamość-Tyszowce z oddziałami 5. armii rosyjskiej gen. Plehwego. Ciężkie walki w tym rejonie w dniach 26 VIII-2 IX zwane „bitwą pod Komarowem” zakończyły się znacznym sukcesem Austriaków i tylko przez nieudolność jednego z austriackich dowódców nie doszło do całkowitego okrążenia i zniszczenia armii rosyjskiej. W tym czasie gen. Dankl, mając przed sobą cofające się oddziały rosyjskie, kontynuował natarcie siłami swojej armii w kierunku Lublina, zajmując 30 sierpnia Krasnystaw oraz stację kolejową Trawniki (1 września). Obie armie austro-węgierskie nie wykorzystały swoich zwycięstw pod Kraśnikiem i Komorowem wobec dotkliwych porażek wojsk austro-węgierskich w Galicji Wschodniej i konieczności wycofania na front lwowski 4. armii austro-węgierskiej. 2 września Rosjanie, wykorzystując swoją przewagę, odzyskali rejon Trawniki-Krasnystaw i w ciągu następnych dni rosyjskie armie przeszły do natarcia na całym swoim prawym skrzydle frontu, mając dwukrotną przewagę nad uszczuplonymi siłami austro-węgierskimi do 9 września wypierając z południowej Lubelszczyzny wszystkie oddziały austro-węgierskie.

Ponownie front dotarł na Lubelszczyznę latem 1915 r. w wyniku zdecydowanej ofensywy wojsk państw centralnych, zapoczątkowanej przełamaniem w maju 1915 r. rosyjskiego frontu pod Gorlicami. Oddziały austro-węgierskie osiągnęły południowe granice Lubelszczyzny w końcu czerwca 1915 r. Atakiem między Wisłą a Bugiem dowodził August v. Mackensen. Rosjanie mimo dotkliwych braków amunicji zamierzali bronić za wszelką cenę i wybudowali szereg umocnionych linii obronnych z rozbudowanymi systemami zapór inżynierskich. Armie Mackensena ruszyły do natarcia w pierwszych dniach lipca 1915 r. Najcięższe walki toczyły się pomiędzy 1-10 lipca w rejonie Kraśnik-Urzędów pomiędzy atakującą 4. armią austro-węgierską i broniącą się 3. armią rosyjską, zwane „drugą

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

bitwą pod Kraśnikiem”. Po kilku dniach ataku straty osobowe w oddziałach austriackich sięgały często 70%. W walkach tych brała również udział I Brygada Legionów, podległa dowództwu 4. armii austro-węgierskiej. 15-16 lipca armie Mackensena ponownie ruszyły do natarcia na dobrze okopane oddziały 4., 3. i nowo utworzonej 13. armii rosyjskiej, osiągając jedynie sukces w postaci zajęcia Krasnegostawu. W dniach 22-23 lipca oddziały austro-węgierskie zdołały częściowo przełamać linię obrony Rosjan, zdobywając po zaciętych walkach Niedrzwicę, Bełżyce i Wronów. Natomiast wydzielona grupa uderzeniowa złożona z siedmiu dywizji niemieckich pod dowództwem gen. Emmicha 29 lipca rozbiła II Syberyjski Korpus i zajęła rejon Biskupice-Trawniki. W 1915 roku w pobliżu Bzowca miejsce walki między Rosjanami i wojskami państw centralnych, którego świadectwem jest znajdujący się tu cmentarz wojenny, na którym najprawdopodobniej leżą żołnierze rosyjscy. Cofające się oddziały rosyjskie stawiały zacięty opór, o czym świadczą sierpniowe walki pod Lubartowem i w bagnistej dolinie rzeki Tyśmienicy przed Ostrowem Lubelskim. Ostatnie oddziały rosyjskie zostały wyparte z Lubelszczyzny 18 sierpnia 1915 r. po zdobyciu Włodawy, co było końcem wojny na terenie Lubelszczyzny. Doszło do ogromnych zniszczeń, wywołanych zarówno działaniami wojennymi, jak i celowym podpalaniem wsi i miasteczek przez cofającą się armię rosyjską. Po przejściu frontu Lubelszczyzna znalazła się pod okupacją austriacką i weszła w skład utworzonego dnia 1 września 1915 r. Generalnego Gubernatorstwa Wojskowego z siedzibą w Lublinie a władzę w terenie przejęły c. i k. komendy powiatowe. Podczas działań wojennych na terenie ziem krasnostawskich rozegrały się dwie krwawe batalie, Krasnystaw zdobywano natomiast trzykrotnie. Największe straty podczas walk na ziemiach krasnostawskich w latach 1914–1915 poniosła armia rosyjska: 8618 żołnierzy, najmniejsze zaś armia niemiecka – 3775 żołnierzy. Niecałe 4 tys. ludzi wcielono do armii rosyjskiej, wyemigrowało niemal 10 tys. osób, w całym powiecie krasnostawskim pozostało natomiast niespełna 98 tysięcy mieszkańców. Powiat krasnostawski poniósł duże straty w budynkach, oraz olbrzymie straty w inwentarzu zwierzęcym spowodowały m.in. to, że ponad 70 proc. gruntu leżało odłogiem. Świadectwem krwawych walk z lat 1914-1915 jest cmentarz wojenny w Bzowcu.

Zawarcie 9 marca 1918 r. separatystycznego pokoju w Brześciu Litewskim, między państwami centralnymi (Niemcy, Austro-Węgry i ich sojusznicy) a Ukraińską Republiką Ludową, na mocy którego cały Wołyń, Chełmszczyznę i Podlasie odstąpiono Ukrainie, chociaż na tych terenach zamieszkiwało jedynie 23,1% Ukraińców spotkało się z olbrzymim sprzeciwem nie tylko społeczności lokalnej ale wywołało gorący sprzeciw na wszystkich ziemiach polskich. Ostatecznie do ratyfikacji traktatu nie doszło, na co wpływ miało nie tyle zgodne potępienie tego aktu przez opinię publiczną, co niewywiązywanie się ukraińskiego rządu Pawła Skoropadskiego ze zobowiązań zbożowych oraz zbliżająca się klęska Niemiec i Austro-Węgier. 2 listopada 1918 r. oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej pod dowództwem rotmistrza Gustawa Orlicz-Dreszera zajęły Chełm i rozbroiły załogę austriacką. Krasnystaw odzyskał niepodległość 4 listopada 1918 roku, tego dnia przed południem oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej dowodzone przez majora Rozwadowskiego rozbroiły ok. 200-osobowy garnizon austriacki.

Krótko po odzyskaniu niepodległości, w 1920 r. pojawiło się nowe, śmiertelne zagrożenie ze strony sowieckich wojsk I Konnej Armii Budionnego, której wcześniej nie udało się zdobyć Lwowa. Budionny w połowie sierpnia skierował wszystkie siły na ziemię krasnostawską, aby zdobyć miasto. Krasnystaw był oblężony, a na jego terenie rozgrywały się ciężkie walki. Przełomową dla

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

bezpieczeństwa miasta okazała się bitwa pod Komarowem 31 sierpnia, w wyniku której armia Budionnego wycofała się na wschód.

Po odzyskaniu niepodległości, w 1919 roku powstało województwo lubelskie, a w jego składzie powiaty chełmski oraz krasnostawski, gmina Rudnik weszła w skład powiatu krasnostawskiego. Według spisu powszechnego z 1921 r. gmina Rudnik liczyła 977 domów i 54 inne budynki mieszkalne. W gminie mieszkali 7 464 osoby. Pod względem wyznania przeważali katolicy (7 212 osób), było 20 prawosławnych, 1 ewangelik, 231 Żydów. Ludność żydowska skupiła się głównie z Płonce (37 osób) w Suchym Lipiu (50 osób) i Wierzbicy (36 osób). Pod względem narodowościowym 7 333 osoby podały narodowość polską, 112 żydowską, 12 rosyjską i 7 ukraińską. Gmina składała się z następujących wsi koloni i folwarków: Borów kolonia, Borów wieś, Bzowiec Dolny wieś, Bzowiec Górny folwark, Bzowiec Górny wieś, Bzówek kolonia, Bzówek leśniczówka, Grobla wieś, Joanin wieś, Kaszuby wieś, Majdan Borowski I wieś, Majdan Borowski II wieś, Majdan Kobylański wieś, Majdan Łuczyński wieś, Majdan Średni wieś, Majdan Urszulin kolonia, Maszów folwark, Maszów osada, Maszów wieś, Międzyłasy folwark, Mościska folwark, Mościska wieś, Płonka folwark, Płonka wieś, *Potażnia* wieś, Romanówek folwark, Równianki kolonia, Rudnik folwark, Rudnik kolonia, Serafin folwark, Suchelipie wieś, Suchelipie-Nowiny kolonia, Suszeń wieś, Wierzbica folwark, Wierzbica wieś, Władysławówka folwark i Zabłocie kolonia.

We wrześniu 1939 r. na terenach ziemi krasnostawskiej toczyły się krwawe walki z Niemieckim najeźdźcą, który 12 i 13 września zajął Zamość i Tomaszów Lubelski a Krasnystaw był bombardowany. Miasto zostało zajęte przez Niemców 18 września 1939 r. ale walki na terenie powiatu krasnostawskiego i ziemi chełmskiej trwały do 26 września. Krasnystaw dostał się pod okupację niemiecką, chociaż według pierwotnej wersji paktu Ribbentrop - Mołotow, tak jak całe województwo lubelskie miał się znaleźć w sowieckiej strefie wpływów.

We wrześniu 1942 r. Niemcy zamordowali około 25 żydowskich mieszkańców wsi Bzowiec, kobiety, mężczyzn i dzieci a ich ciała wywieziono do pobliskiego lasu i zakopano w nieoznakowanych mogiłach. Miejsce pochówku zostało odnalezione i postawiono w tym miejscu symboliczny nagrobek z nazwiskami kilkunastu znanych z nazwiska osób.

Powiat krasnostawski niemal przez cały okres trwania wojny stanowił miejsce działania polskich ugrupowań partyzanckich i ruchu oporu. We wrześniu 1943 roku partyzanci Batalionów Chłopskich zaatakowali miejscowe więzienie w wyniku, którego uwolniono około 250 więźniów. Rok później w październiku 1944 roku partyzanci Armii Krajowej przeprowadzili podobną akcję uwalniając swoich kolegów aresztowanych w wyniku obławy w Surhowie przez NKWD.

Niemcy z okolic Krasnegostawu i okolic zostali wypędzeni 27 lipca 1944 r. Latem 1944 roku Nikita Chruszczow dokonał nieudanej próby przyłączenia Podlasia, ziemi chełmskiej i Nadsania do Ukrainy. We wrześniu podpisano porozumienie lubelskie, na mocy którego rozpoczęły się przesiedlenia do ZSRR Ukraińców mieszkających m.in. w powiecie krasnostawskim. Podobne rozporządzenie dotyczyło powrotu do Polski wszystkich Polaków i Żydów, którzy mieszkali w Polsce przed wybuchem wojny.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamentsy pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremoniały lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Niestety, ale tradycyjna kultura ludowa ulega coraz szybszemu zanikowi, jeszcze w latach 70-80-tych ubiegłego wieku na terenie powiatu krasnostawskiego można było spotkać wciąż będące w użyciu tradycyjne formy w budownictwie, jak na przykład zabudowa w formie dookólnej (okólniki), w której zabudowania gospodarcze były połączone wokół wewnętrznego podwórka gospodarczego. Ale najszybciej zanikowi ulega dziedzictwo niematerialne, które w formie szczątkowej zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez zachowanie obrzędowości zwyczajów dorocznych, tradycji związanych ze świętami kościelnymi oraz silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną świąt państwowych a także świąt kościelnych. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne, z nadal żywym zwyczajem przystrajania krzyży i kapliczek przydrożnych oraz śpiewania „majówek”. Do elementów tradycyjnej kultury, które zanikły zalicza się także tradycyjne stroje ludowe, obecnie zachowane **dzięki zespołom** folklorystycznym oraz śpiewaczym na terenie Gminy Rudnik. Za reprezentatywny dla regionu Lubelszczyzny uznaje się Strój Krzczonowski, który swoim zasięgiem obejmował tereny powiatu krasnostawskiego. Janusz Świeży, badacz terenów Lubelszczyzny, podzielił rozwój stroju krzczonowskiego na cztery etapy. Najstarszy trwał do lat 70. XIX w., ubiór wykonywano w całości z lnu, jedynie zimą noszono samodziałowe, wełniane sukmany i kozuchy, a kobiety przywdziewały wełniane chusty. Następny etap to czas od 70. XIX w. do I wojny światowej. W tym okresie zarówno męskie, jak i kobiece stroje wykonywane były z barwnych fabrycznych materiałów wełnianych, kupowanych w mieście. Trzeci okres przypadł na lata po I wojnie światowej do 1930 roku, kiedy to nastąpiło zanikanie stroju tradycyjnego i zastępowanie go modą miejską. Rozpowszechniło się na

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

przykład zdobienie w tzw. okienka oraz haft krzyżykowy. Ostatni etap rozwoju trwa od 1930 r. do dzisiaj, funkcja stroju zmieniała się na reprezentacyjną. Nadal trwa rozwój zdobnictwa materialnie różnicujący sam strój. Powstają rekonstrukcje strojów w celach obrzędowych i widowiskowych. Rolniczy charakter gminy jest wykorzystany dla szerokiej popularyzacji lokalnych produktów kuchni regionalnej i tradycyjnej. Ciekawą inicjatywą wykazały członkinie KGW w Równiankach „Wszyscy Razem”, które w listopadzie 2023 r. zaprezentowały ekipie telewizyjnej programu „Smacznie i tradycyjnie po lubelsku” proces przygotowania placków z blachy, które to są jednym z pięciu produktów na które zostały złożone wnioski o wpis na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Obecnie olbrzymią rolę w promowaniu potraw tradycyjnych mają współczesne, internetowe środki przekazu. W 2024 r. znana blogerka Sylwia Zając odwiedziła wieś Równianki, gdzie nakręciła film poświęcony tradycjom kulinarnym opublikowany w serwisie youtube (<https://www.youtube.com/watch?v=vpjElzhi5lk>).

Gmina Rudnik należy do czołówki gmin nie tylko z terenu Lubelszczyzny ale w skali całej Polski z racji posiadania aż trzech produktów, które znalazły się na Liście Produktów Tradycyjnych. 22 lutego 2024 r. na listę wpisano „piróg z cebulą, ziemniakami i białym serem” w kategorii wyroby piekarnicze i cukiernicze, 27 sierpnia 2024 na listę wpisano „placki z blachy (zwane także podplomykami lub fajerczakami) w kategorii wyroby piekarnicze i cukiernicze, a 22 maja 2025 r. na Listę Produktów Tradycyjnych zostały wpisane w kategorii: Gotowe dania i potrawy: „szare kluski kudłate”.

„Piróg z cebulą, ziemniakami i białym serem” - przy okazji wypieku chleba, gdy piec był już dobrze nagrany wypiekano również piroga z cebulą, ziemniakami i białym serem. Piróg to ciasto z pszennej mąki, pieczone w blachach w piecu. Pierwotnie ciasto na pirogi pieczone przygotowywano tak samo jak na chleb, dopiero w okresie międzywojennym gospodynie zaczęły dodawać do niego drożdże. Ciasto drożdżowe to ciasto wymagające, aby osiągnęło swój zamierzony kształt, wygląd i konsystencję potrzebne jest zachowanie odpowiednich proporcji składników. Dokładnie napowietrzone (wytrobione) – „aż odchodzi od ręki” jest gwarancją sukcesu. Konieczne jest również dokładne (szczelne) zawinięcie w ciasto farszu, składającego się z białego sera, ziemniaków oraz cebuli. Piróg z cebulą, ziemniakami i białym serem to tradycyjne danie mieszkańców Lubelszczyzny. Jest to danie, które wymaga dużych i dobrze nabytych umiejętności, które przechodziły z gospodyni na gospodynię (babcia, matka, córka). W czasach biedy spożywany był w polu przez rolników przy koszeniu zboża, kopaniu ziemniaków, jak również na uroczystościach np. weselach. Tradycja wypieku piroga z cebulą, ziemniakami i białym trwa do dziś przez gospodynie, a także przez koła gospodyń wiejskich.

„Placki z blachy zwane również podplomykami lub fajerczakami” to odmiana prostego placka sporządzanego na bazie mąki i zsiadłego mleka. Kiedyś wypiekano je głównie na piecach węglowych na tak zwanych fajerkach. Obecnie, w związku z tym, że coraz mniej jest pieców kaflowych, wykorzystuje się rozgrzane blachy w piekarniku. Zmiana wynika z postępu jaki się obecnie odbywa i zastępowania dawnych urządzeń nowszymi. Nie ma ona jednak znacznego wpływu na walory smakowe placków. Placki z blachy mają w kuchni polskiej długoletnią tradycję. Sama nazwa wskazuje miejsce ich wypieku – na blachach pieca kuchennego i odnosi się do angielskiego słowa *fire* co oznacza ogień. W innych częściach Polski, placki te są znane pod takimi nazwami jak: lantroty, proziaki czy sodziaki. Z uwagi na prosty skład (mąka, soda, sól i zsiadłe mleko) oraz szybkość przygotowania, fajerczarze zastępowały często chleb. Jadano je przy różnych okazjach na terenie całej Lubelszczyzny. W powiecie zamojskim fajerczaki maczano w rozrartym czosnku i oleju, a następnie jadano na kolację wigilijną.

„Szare kluski kudłate” - produkt ten znalazł się na liście dzięki staraniom Pań z Koła Gospodyń Wiejskich „Wszyscy Razem” z Równianek. Szare kluski „kudłate” to kluski ziemniaczane, których

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

sekretem jest dodanie do ciasta startych surowych ziemniaków. Dzięki surowym ziemniakom kluski zyskują charakterystyczny ciemny kolor. Kluski szare „kudłate” to potrawa, która była obecna w rodzinnych domach Lubelszczyzny przez pokolenia. Przepis przekazywany był w rodzinach, a danie należało zaś do jednego z wariantów kuchni codziennej. Szare kluski „kudłate” to danie raczej postne. Dopiero ich omasta (często słonina lub grubo krojony i podsmażony boczek) dodaje temu daniu dodatkowej kaloryczności i nadaje wykwintności. Kluski te były popularne niegdyś na wsiach z uwagi na sycący charakter. Wykorzystywane były często podczas prac w polu, jako posiłek spożywany na miejscu. Kluski szare „kudłate” zarówno w przeszłości jak i teraz są obecne w kuchni lubelskiej, przez co trwale wpisały się w jej kulinarne dziedzictwo.

Materialnym świadectwem wierzeń, wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Rudnik są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), jako miejsca upamiętniające wydarzenia istotne w życiu społeczności zamieszkującej te tereny, jako punkty orientacyjne na rozstajach itp. Stanowią one do dzisiaj lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprowadzanych w formie Litanii Loretańskiej w wioskach przy kapliczkach, które są szczególnie starannie w tym okresie przystrajane. Tradycja ta pojawiła się w kulturze chrześcijańskiej Europy na przełomie XIII i XIV w. a szczególnie upowszechniła się dzięki zakonowi jezuitów po dobie reformacji, kiedy to w połowie XVI w. maj został nazwany miesiącem Maryi.

Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

5.2.4. Instytucje kultury

W Gminie Rudnik samorządową instytucją kultury jest Biblioteka Publiczna Gminy Rudnik, która została wpisana do rejestru 1 stycznia 2001 r. Biblioteka pełni funkcję jednostki odpowiedzialnej za kulturę i funkcję organizatora i animatora życia kulturalnego. Pod koniec 2024 r. dokonano odbioru technicznego I etapu prac budowy Gminnego Centrum Kultury w Rudniku, na którego budowę Gmina Rudnik uzyskała dofinansowanie ze środków Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych. Wartość całej inwestycji wynosi 8,3 mln złotych a dofinansowanie wyniosło 7,2 mln złotych.

Biblioteka organizuje lub współorganizuje wydarzenia kulturalne, z których należałoby wymienić:

- Rocznice Powstania Styczniowego,
- Ferie w Bibliotece,
- Dzień Kobiet,
- Rocznica Uchwalenia Konstytucji 3 maja,
- wiosenne konkursy literackie,
- konkursy plastyczny,
- Pikniki Rodzinne,
- Święto czosnku,
- Wakacje w Bibliotece,
- Dożynki gminne,
- Narodowe Czytanie
- Obchody Święta Niepodległości 11 listopada

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- Wigilia dla Mieszkańców i Kiermasze Bożonarodzeniowe.

Imprezy te organizowane są przez Bibliotekę Publiczną Gminy Rudnik, przy aktywnym współudziale organizacji pozarządowych, do których należą Koła Gospodyń Wiejskich:

- KGW Bzowiec,
- KGW Płonka,
- KGW Równianki „Wszyscy Razem”
- KGW „Źródła Werbki” w Wierzbicy,
- KGW w Rudniku,
- KGW w Maszowie.

stowarzyszenia i organizacje:

- Stowarzyszenie Sami Swoi,
- Fundacja im. Leonardy i Gustawa Kiwerskich Dwór Kultury,
- OSP w Rudniku,
- OSP w Płonce,
- OSP w Bzowcu,
- OSP w Suchym Lipiu.

Organizacje pozarządowe prowadzące działalność pożytku publicznego.

Miarą aktywności społecznej Mieszkańców danego obszaru jest przede wszystkim liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych na tym terenie. Gmina Rudnik posiada duży potencjał kapitału społecznego i rozwija się też dzięki działalności grupy sprawdzonych i doświadczonych organizacji pozarządowych. Na terenie gminy Rudnik aktywne są wymienione wyżej stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, z których na szerszą informację zasługuje Stowarzyszenie „Sami Swoi”, które powstało w 2016 r. Stowarzyszenie zrzesza osoby z całej gminy Rudnik. Celem Stowarzyszenia jest integracja lokalnej społeczności, szerzenie dawnych tradycji kulturowych naszego regionu, aktywizowanie osób bezrobotnych oraz szerzenie sportu i turystyki. Od początku swej działalności Sami Swoi biorą czynny udział w życiu społecznym regionu realizując projekty na obszarze swojego działania, ponadto aktywni działacze Stowarzyszenia uczestniczą w szkoleniach w całej Polsce poszerzając swoją wiedzę i nawiązując nowe kontakty. Przy Stowarzyszeniu powstał zespół muzyczny liczący 14 osób.

Kolejnym przykładem może służyć Fundacja im. Leonardy i Gustawa Kiwerskich "Dwór Kultury" Wierzbicy, która od wielu lat organizuje na przełomie lipca i sierpnia na terenie zespołu dworsko-parkowego Festiwal Wizji obejmujący warsztaty dla dzieci i młodzieży, spotkania z artystami oraz wystawy ich prac. W Płonce działa Pracownia Artystyczna „Pod Frasnoblwym Aniołem”, główną tematyką prac jej założycieli są ikony oraz rzeźbione Anioły, Świątki i Żydy. Prace Pracowni można spotkać w całej Polsce. W Rudniku funkcjonuje pracownia rękodzieła „Zielona Dolina”, która zajmuje się między innymi malarstwem, ikonopisarstwem, malarstwem na szkle.

Gmina Rudnik realizuje zadania ze sfery publicznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na podstawie podejmowanych corocznych Uchwał Rady Gminy w sprawie uchwalenia rocznego programu współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Na wsparcie zadań publicznych realizowanych w ramach Programu Współpracy w budżecie Gminy przeznaczone corocznie są środki na ich realizację. Zlecenie organizacjom pozarządowym realizacji zadań publicznych polegających przede wszystkim na udzieleniu dotacji finansowych organizacjom pozarządowym w trybie otwartego konkursu ofert na zasadach określonych w ustawie o pożytku publicznym i o wolontariacie, w formie wspierania wykonywania tych zadań.

Turystyka

Gmina Rudnik dzięki walorom przyrody, licznym zabytkom oraz bliskość i bardzo dobre skomunikowanie z Krasnymstawem i Zamościem odznacza się wysokim potencjałem turystycznym. Najważniejsze obiekty zabytkowe i atrakcje kulturowe znajdujące się na terenie gminy znalazły swoje miejsce na mapie szlaków turystycznych, wśród najważniejszych należy wskazać rowerowy szlak Greenway Dziedzictwo Wschodu, który na terenie gminy prowadzi przez urokliwe miejscowości Potasznia, Majdan Średni, Majdan Borowski, Maszów, Płonka i Bzowiec.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2024 poz. 1292), formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Rudnik funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Wpis do rejestru zabytków wywołuje skutki prawne w postaci objęcia danego obiektu ochroną prawną, pozwalającą na ingerencję państwa w konstytucyjnie chronione prawo własności. Rejestr opiera się na zasadzie wyboru, która oznacza, że historyczny obiekt proponowany do indywidualnej ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków w celu jego zachowania powinien mieć wartości wyższe wobec innych obiektów tego samego typu i ponadprzeciętne. Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 12) uchylony.*
- 13) wydobywanie wielkogabarytowego zabytku ruchomego, wymagające użycia maszyn budowlanych.*

Art. 36b. 1. Poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych przy użyciu urządzeń elektronicznych lub technicznych może prowadzić osoba pełnoletnia pod warunkiem posiadania zgody właściciela nieruchomości i posiadacza nieruchomości oraz po dokonaniu zgłoszenia poszukiwań do rejestru poszukiwań.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Rudnik znajduje się dziewiętnaście zespołów zabytków lub zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej. Są to tym samym najcenniejsze element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Rudnik

	MIEJSCOWOŚĆ	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJ
1.	BZOWIEC	„park dworski (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu”	A/1197
2.	BZOWIEC	„cmentarz wojenny z I wojny świat., w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu i karty cmentarza”	A/1182
3.	MASZÓW DOLNY (obecnie obowiązująca nazwa miejscowa: MASZÓW)	„dwór, park (o pow. wskazanej w dec.), kapliczka, w gran. wg zał. planu”	A/1195
4.	MASZÓW GÓRNY	„zespół dworski: dwór, budynki gospodarcze (suszarnia, magazyn, dwie chlewnie) wraz z towarzyszącą zielenią, ogród spacerowy, ogrody użytkowe, w gran. wg zał. planu”	A/1190
5.	PŁONKA	„kościół paraf. pw. Narodzenia NMP z wyposażeniem wnętrza, otoczenie w gran. cmentarza kościelnego, dzwonnica”	A/96
6.	PŁONKA	„park (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu”	A/1196
7.	PŁONKA	„cmentarz grzebalny „stary” rzymskokat. wraz z drzewostanem i nagrobkami (wg wykazu w karcie cmentarza), w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu i karty cmentarza”	A/1185
8.	WIERZBICA	„dwór i park (o pow. wskazanej w dec.), ze stawami i aleją dojazdową, w gran. wg zał. planu”	A/1198

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zgodnie z art. 6 ust. 2 ww. ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393), f) instrumentami muzycznymi,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zgodnie z art. 10.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 poz. 1292) „Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku”. Czyli w przypadku postępowania o wpis do rejestru zabytku ruchomego, może być ono wszczęte jedynie na wniosek właściciela tego zabytku. Kompetencja Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków do wszczęcia postępowania z urzędu ograniczona jest do wyjątkowych sytuacji wskazanych w art. 10 ust. 2, tj. przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Z uwagi na bezpieczeństwo zabytków nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych ujętych w rejestrze zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków.

5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ewidencja prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 poz. 1292). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. poz. 56).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest wymagana w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, składającą się z kart ewidencyjnych, zawierających następujące informacje: nazwa, materiał, technika, miejscowość, adres i miejsce przechowywania, przynależność administracyjna, właściciel i jego adres, forma ochrony, opracowanie karty ewidencyjnej, styl, czas powstania, autor, szkoła, warsztat, wymiary, liczba obiektów; fotografia, opis, znaki, sygnatury, napisy; historia, stan zachowania i najpilniejsze postulaty konserwatorskie, akta archiwalne, źródła ikonograficzne, adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach, uwagi. Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych.

Sporządzenie karty ewidencyjnej stanowi formę dokumentacji i rozpoznania zasobu zabytków ruchomych na terenie województwa. Rodzi jednak pewne obowiązki informacyjne (zob. art. 28 u.o.z.o.z.). Do zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie będzie miał również art. 31 ust. 1a u.o.z.o.z., zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
2. roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

zniszczenia zabytku archeologicznego, jest zobowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia.
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia.
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany.
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. z 2024 r. poz. 1292*). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (punkt ten został uznany za niezgodny z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dniem 18 maja 2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Kolejnym etapem obowiązku informacyjnego jest obowiązek powstający na etapie wykonywania gminnej ewidencji zabytków. O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem na gminy, które zamierzają prowadzić gminną ewidencję zabytków, obowiązek informacyjny o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków
- planów ogólnych gmin - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2024 poz. 1292*) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków**. W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (*Dz. U. z 2021 r. poz. 56*)

Gmina Rudnik posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem Nr 16/2021 Wójta Gminy Rudnik z dnia 05 lutego 2021 r.

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych dla zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych z terenu gminy.

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Rudnik

Gminna Ewidencja Zabytków jest zbiorem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków), z zachowaniem zastrzeżenia Trybunału Konstytucyjnego w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (*Dz. U. poz. 951*).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rudnik – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Stanowiska archeologiczne zostały ujęte w tabeli nr 3.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOW.	Rejestr zabytków
1.	BZOWIEC	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	22-335 Bzowiec na działce geodez.: 1633 obręb: BZOWIEC ID: 060609_2.0001.1633	1918 r.	A/1182
2.	BZOWIEC	Park dworski	22-335 Bzowiec na działkach geodez.: 1740, 1741 obręb: BZOWIEC ID: 060609_2.0001.1740 i 1741	k. XVIII w.	A/1197
3.	BZOWIEC	Piwnica folwarczna	22-335 Bzowiec na działce geodez.: 2098/1 obręb: BZOWIEC ID: 060609_2.0001.2098/1	pocz. XX w.	
4.	MAJDAN KOBYLAŃSKI	Kapliczka	Majdan Kobyłański nr 11 22-330 Majdan Kobyłański na działce geodez.: 176/2 obręb: MAJDAN KOBYLAŃSKI ID: 060609_2.0006.176/2	I poł. XX w.	
5.	MASZÓW	Dwór	22-335 Maszów na działce geodez.: 491 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.491	pocz. XX w. /?/	A/1195
6.	MASZÓW	Park	22-335 Maszów m. in. na działkach geodez.: 491, 492, 493/2, 429/1, 428/1, 427/1, 426, 425/1, 424, 423/1, 422/1, 419/1, 418/1, 417/1 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008. – patrz wyżej	II poł. XVIII w.	A/1195
7.	MASZÓW	Kapliczka	22-335 Maszów na działce geodez.: 492 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.492	XIX w.	A/1195
8.	MASZÓW GÓRNY	Zespół dworski	Maszów Górny nr 6 i 8 22-335 Maszów Górny na działkach geodez.: 60/2, 61 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.60/2, 61	pocz. XX w.	A/1190
9.	MASZÓW GÓRNY	Dwór	Maszów Górny nr 6 22-335 Maszów Górny na działce geodez.: 61 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.61	1931 r.	A/1190
10.	MASZÓW GÓRNY	Ogród spacerowy, ogrody użytkowe	2-335 Maszów Górny na działkach geodez.: 60/2, 61 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.60/2, 61	pocz. XX w.	A/1190
11.	MASZÓW GÓRNY	Spichlerz zbożowy i suszarnia chmielu	Maszów Górny nr 8 22-335 Maszów Górny na działce geodez.: 60/2 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.60/2	1922 r.	A/1190
12.	MASZÓW GÓRNY	Stodoła (magazyn)	22-335 Maszów Górny na działce geodez.: 60/2 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.60/2	1920-1930 r.	A/1190
13.	MASZÓW GÓRNY	Stajnia (chlewnia)	22-335 Maszów Górny na działce geodez.: 60/2 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.60/2	1920-1930 r.	A/1190
14.	MASZÓW GÓRNY	Chlewnia (ruina)	22-335 Maszów Górny na działce geodez.: 60/2 obręb: MASZÓW ID: 060609_2.0008.60/2	1920-1930 r.	A/1190
15.	MOŚCISKA	Park dworski - pozostałości	22-330 Mościska między innymi na działkach geodez.: 214/3, 214/2, 1411, 1413, 1415, 1496, obręb: MOŚCISKA ID: 060609_2.0009.por. wyżej	I poł. XX w.	
16.	MOŚCISKA	Figurka Matki Boskiej	Mościska nr 5A 22-330 Mościska na działce geodez.: 537/1 obręb: MOŚCISKA ID: 060609_2.0009.537/1	1946 r.	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

17.	MOŚCISKA-KOLONIA	Stodoła i baraniarnia w zespole dworskim	Mościska-Kolonia nr 24 22-330 Mościska-Kolonia na działce geodez.: 1488 obręb: MOŚCISKA ID: 060609_2.0009.1488	1925 r.	
18.	PŁONKA	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	22-335 Płonka na działce geodez.: 2222 obręb: PŁONKA ID: 060609_2.0010.2222	ok. 1793 r.	A/96
19.	PŁONKA	Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP	22-335 Płonka na działce geodez.: 2222 obręb: PŁONKA ID: 060609_2.0010.2222	ok. 1793 r.	A/96
20.	PŁONKA	Cmentarz przykościelny przy kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP	22-335 Płonka na działce geodez.: 2222 obręb: PŁONKA ID: 060609_2.0010.2222	XV w.	A/96
21.	PŁONKA	Cmentarz grzebalny „stary” rzymskokatolicki	22-335 Płonka na działce geodez.: 733 obręb: PŁONKA ID: 060609_2.0010.733	pocz. XIX w.	A/1185
22.	PŁONKA	Park dworski	22-335 Płonka na działkach geodez.: 714/1, 714/2, 970/1, 970/2 obręb: PŁONKA ID: 060609_2.0010.por. wyżej	XIX w.	A/1196
23.	PŁONKA	Cmentarz parafialny grzebalny „nowy”	22-335 Płonka na działce geodez.: 172, 173 obręb: PŁONKA ID: 060609_2.0010.172, 173	1967 r.	
24.	POTASZNIA	Kapliczka	Potasznia nr 45 22-330 Potasznia na działce geodez.: 304 obręb: SUSZEŃ ID: 060609_2.0016.304	I poł. XX w.	
25.	RUDNIK	Młyn elektryczny	22-330 Rudnik na działce geodez.: 298/1 obręb: RUDNIK ID: 060609_2.0014.AR_4.298/1	1950-52	
26.	RUDNIK	Kapliczka	22-330 Rudnik na działce geodez.: 116/1 obręb: RUDNIK ID: 060609_2.0014.AR_4.116/1	1947 r.	
27.	RUDNIK	Kapliczka	Rudnik nr 59 22-330 Rudnik na działce geodez.: 39 obręb: RUDNIK ID: 060609_2.0014.AR_4.39	XIX w.	
28.	SUCHE LIPIE	Dom mieszkalny (Chałupa)	Suche Lipie nr 29 22-330 Suche Lipie na działce geodez.: 466 obręb: SUCHE LIPIE ID: 060609_2.0015.466	1928 r.	
29.	SUCHE LIPIE	Kapliczka	22-330 Suche Lipie na działce geodez.: 436 obręb: SUCHE LIPIE ID: 060609_2.0015.436	1908 r.	
30.	SUCHE LIPIE	Pomnik upamiętniający bitwę w czasie Powstania Styczniowego 24 stycznia 1864 r.	22-330 Suche Lipie na działce geodez.: 473 obręb: SUCHE LIPIE ID: 060609_2.0015.473	1994 r.	
31.	SUSZEŃ	Kapliczka	Suszeń nr 26a 22-330 Suszeń na działce geodez.: 56 obręb: SUSZEŃ ID: 060609_2.0016.56	1907 r.	
32.	WIERZBICA	Dwór	Wierzbica nr 24 22-330 Wierzbica na działce geodez.: 790/2 obręb: WIERZBICA ID: 060609_2.0017.790/2	XVII i XVIII w.	A/1198
33.	WIERZBICA	Park	22-330 Wierzbica między innymi na działkach geodez.: 398, 422, 423, 786/1, 790/2790/2 obręb: WIERZBICA ID: 060609_2.0017.por. wyżej	XVII lub XVIII w.	A/1198
34.	WIERZBICA	Ośmiorak	Wierzbica nr 3 22-330 Wierzbica na działce geodez.: 906 obręb: WIERZBICA ID: 060609_2.0017.906	1935 r.	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

35.	WIERZBICA	Kapliczka	22-330 Wierzbica na działce geodez.: 194 obręb: WIERZBICA ID: 060609 2.0017.194	1888 r. /?/ 1909 r. /?/	
-----	-----------	-----------	--	----------------------------	--

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rudnik

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i są obecne praktycznie wszędzie, także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP, na którą składają się karty ewidencyjne reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (t.j. Dz. U. 2021 poz. 566) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Jeśli na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne mają być prowadzone roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności istnieje obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych. **Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.** Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Rudnik zlokalizowano 137 stanowisk archeologicznych, wliczając 5 stanowisk określanych jako „archiwalne”, to jest te, które znane są z zapisów archiwalnych ale nie zostały zlokalizowane w terenie w trakcie planowanych prac badawczych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski a także dwu stanowisk. Prezentowana tabeli nr 4 lista 137 stanowisk zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków z aktualnie obowiązującą formą nazwy miejscowości.

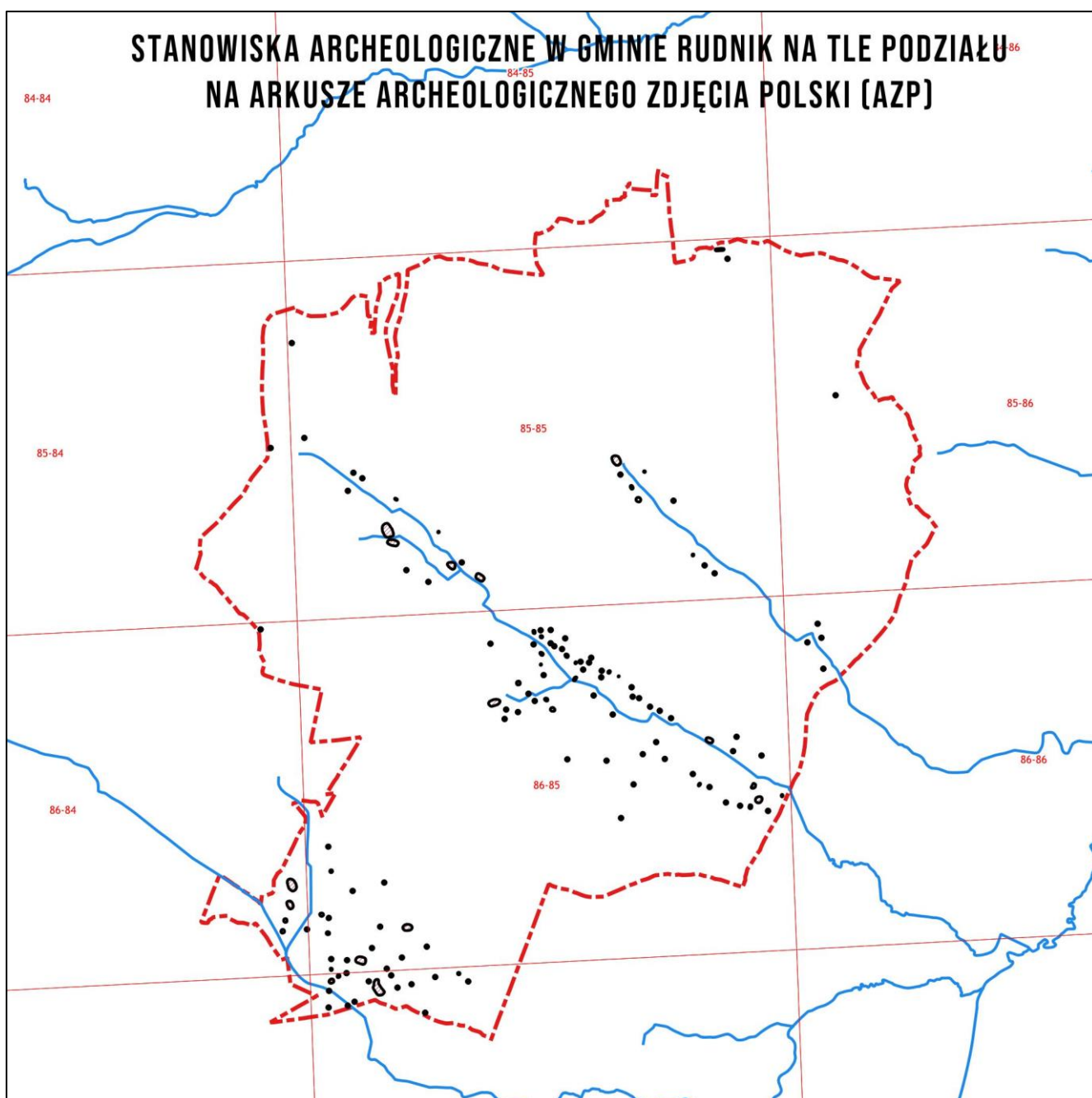
Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rudnik to przede wszystkim stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), które z uwagi na przyjętą metodologię pozyskiwania i dokumentowania znalezisk są najcenniejsze. Teren gminy Rudnik znajduje się na następujących arkuszach AZP:

- 84-85, badania przeprowadzono w 2000 r., na obszarze zlokalizowano 2 stanowiska na terenie gminy Rudnik;
- 85-84, badania przeprowadzono w 1998 r., na obszarze zlokalizowano 4 stanowiska na terenie gminy Rudnik;
- 85-85, badania przeprowadzono w 1989 r., na obszarze zlokalizowano 21 stanowisk na terenie gminy Rudnik;
- 85-86, badania przeprowadzono w 1980 r., na obszarze zlokalizowano 1 stanowisko na terenie gminy Rudnik;
- 86-84, badania przeprowadzono w 1998 r., na obszarze zlokalizowano 15 stanowisk na terenie gminy Rudnik;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- 86-85, badania przeprowadzono w 1989 r., na obszarze zlokalizowano 90 stanowisk na terenie gminy Rudnik;

- 87-84, badania przeprowadzono w 1989 r., na obszarze zlokalizowano 1 stanowisko na terenie gminy Rudnik;
- 87-85, badania przeprowadzono w 1989 r., na obszarze zlokalizowano 3 stanowiska na terenie gminy Rudnik.

Do tej pory na terenie gminy Rudnik nie natrafiono na stanowisko archeologiczne, które tworzyłyby własną formę krajobrazową (na przykład grodzisko, kurhan).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Tabela 4: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Rudnik

	MIEJSCOWOŚĆ	NR ST. W MIEJ.	OBSZAR AZP	NR ST. NA OB.	CHRONOLOGIA – FUNKCJA STANOWISKA
1.	BZOWIEC	4	87 - 84	107	ok. halsztacki C (k. łużycka) – śl. osadnictwa
2.	BZOWIEC	5	87 - 85	3	ep. brązu (k. trzciniecka) – osada? nowożytność – śl. osadnictwa
3.	BZOWIEC	6	87 - 85	4	neolit – śl. osadnictwa
4.	BZOWIEC	7	87 - 85	5	neolit – osada
5.	BZOWIEC	27	86 - 84	31	wcz. ok. epoki brązu – osada?
6.	BZOWIEC	28	86 - 84	32	neolit – osada? ep. brązu (k. trzciniecka) – osada?
7.	BZOWIEC	29	86 - 84	33	ep. brązu (k. mierzanowicka) – osada
8.	BZOWIEC	30	86 - 84	34	pradzieje – osada? neolit (KCSz)– osada? ep. brązu/halsztat (k. łużycka) – śl. osadnictwa
9.	BZOWIEC	31	86 - 84	35	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. mierzanowicka) – śl. osadnictwa nowożytność – śl. osadnictwa
10.	BZOWIEC	32	86 - 84	36	neolit – śl. osadnictwa nowożytność – osada?
11.	BZOWIEC	33	86 - 84	37	pradzieje – osada?
12.	BZOWIEC	34	86 - 84	38	pradzieje – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – osada? nowożytność – śl. osadnictwa
13.	BZOWIEC	35	86 - 84	39	pradzieje – osada?
14.	BZOWIEC	36	86 - 84	40	pradzieje – śl. osadnictwa
15.	BZOWIEC	37	86 - 84	41	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
16.	BZOWIEC	38	86 - 84	42	pradzieje – osada? nowożytność – śl. osadnictwa
17.	BZOWIEC	39	86 - 84	43	wcz. ok. epoki brązu – osada?
18.	BZOWIEC	40	86 - 84	44	wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu/ ok. halsztacki (k. łużycka) – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze - śl. osadnictwa nowożytność – śl. osadnictwa
19.	BZOWIEC	41	86 - 84	45	neolit – śl. osadnictwa
20.	BZOWIEC	1	86 - 85	1	nieokreślony – cmentarzysko?
21.	BZOWIEC	2	86 - 85	2	neolit? – śl. osadnictwa
22.	BZOWIEC	3	86 - 85	3	neolit? – śl. osadnictwa
23.	BZOWIEC	8	86 - 85	6	wcz. ok. epoki brązu – osada?
24.	BZOWIEC	9	86 - 85	7	wcz. ok. epoki brązu – osada
25.	BZOWIEC	10	86 - 85	8	neolit (KPL) – osada? wcz. ok. epoki brązu – osada ep. brązu (k. łużycka) – osada?
26.	BZOWIEC	11	86 - 85	9	pradzieje – osada?
27.	BZOWIEC	12	86 - 85	10	pradzieje – śl. osadnictwa
28.	BZOWIEC	13	86 - 85	11	pradzieje – śl. osadnictwa
29.	BZOWIEC	14	86 - 85	12	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

30.	BZOWIEC	15	86 - 85	13	pradzieje - osada ep. brązu (k. trzciniecka) – osada ep. brązu (k. łużycka) - osada
31.	BZOWIEC	16	86 - 85	14	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
32.	BZOWIEC	17	86 - 85	15	neolit – śl. osadnictwa
33.	BZOWIEC	18	86 - 85	16	wczesne średniowiecze – śl. osadnictwa
34.	BZOWIEC	19	86 - 85	17	pradzieje – śl. osadnictwa
35.	BZOWIEC	20	86 - 85	18	neolit – osada?
36.	BZOWIEC	21	86 - 85	19	pradzieje – śl. osadnictwa neolit (KPL) – osada
37.	BZOWIEC	22	86 - 85	20	pradzieje – śl. osadnictwa
38.	BZOWIEC	23	86 - 85	21	pradzieje – osada neolit – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze – osada średniowiecze - śl. osadnictwa
39.	BZOWIEC	24	86 - 85	22	pradzieje – osada?
40.	BZOWIEC	25	86 - 85	23	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
41.	BZOWIEC	26	86 - 85	24	średniowiecze – osada?
42.	KASZUBY	1	85 - 85	14	wczesne średniowiecze - śl. osadnictwa nowożytność – śl. osadnictwa
43.	KASZUBY / WIERZBICA	2/?	85 - 85	15	pradzieje - osada ep. brązu (k. trzciniecka) – osada? ep. brązu (k. łużycka) – osada? wczesne średniowiecze (XI-XIII w.) - osada
44.	KASZUBY	1	85 - 84	21	pradzieje – śl. osadnictwa
45.	MAJDAN KOBYLAŃSKI	1	85 - 86	17	nieokreślone – śl. osadnictwa ep. brązu – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze – osada?
46.	MASZÓW	1	86 - 85	113	wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
47.	MASZÓW	2	86 - 85	114	wcz. ok. epoki brązu – osada?
48.	MASZÓW	3	86 - 85	115	neolit (cykl k. wstęgowych) – śl. osadnictwa
49.	MASZÓW	4	86 - 85	116	wczesne średniowiecze - śl. osadnictwa
50.	MASZÓW	(2)*	85 - 85	8	pradzieje – śl. osadnictwa
51.	MASZÓW	(3)*	85 - 85	9	ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa
52.	MOŚCISKA	2	85 - 85	19	neolit – śl. osadnictwa ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka?) - śl. osadnictwa ep. brązu – osada
53.	MOŚCISKA	5	86 - 85	25	pradzieje – śl. osadnictwa
54.	MOŚCISKA	6	86 - 85	26	pradzieje – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
55.	MOŚCISKA	7	86 - 85	27	pradzieje – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
56.	MOŚCISKA	8	86 - 85	28	neolit (KPL) – osada

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

					wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
57.	MOŚCISKA	9	86 - 85	29	pradzieje – osada? neolit – śl. osadnictwa
58.	MOŚCISKA	10	86 - 85	30	pradzieje – osada?
59.	MOŚCISKA	11	86 - 85	31	pradzieje – śl. osadnictwa
60.	MOŚCISKA	12	86 - 85	32	pradzieje – śl. osadnictwa
61.	MOŚCISKA	13	86 - 85	33	pradzieje – osada? mezolit? – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – osada? ok. wpływów rzymskich – śl. osadnictwa
62.	MOŚCISKA	14	86 - 85	34	neolit (KPL) – osada?
63.	MOŚCISKA	15	86 - 85	35	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
64.	MOŚCISKA	16	86 - 85	36	pradzieje – osada
65.	MOŚCISKA	17	86 - 85	37	pradzieje – osada? wcz. ok. epoki brązu – osada ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa ok. wpływów rzymskich – śl. osadnictwa
66.	MOŚCISKA	18	86 - 85	38	ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa
67.	MOŚCISKA	(19)*	86 - 85	39	pradzieje – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze - osada
68.	MOŚCISKA	(20)*	86 - 85	40	wczesne średniowiecze – osada?
69.	MOŚCISKA	(21)*	86 - 85	41	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa ep. brązu – osada średniowiecze – osada?
70.	MOŚCISKA	(22)*	86 - 85	42	pradzieje – śl. osadnictwa
71.	MOŚCISKA	(23)*	86 - 85	43	pradzieje – śl. osadnictwa
72.	MOŚCISKA	(24)*	86 - 85	44	wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
73.	MOŚCISKA	(25)*	86 - 85	45	pradzieje – śl. osadnictwa
74.	MOŚCISKA	(26)*	86 - 85	46	pradzieje – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
75.	MOŚCISKA	(27)*	86 - 85	47	pradzieje – osada ep. brązu (k. łużycka) – osada wczesne średniowiecze – osada?
76.	MOŚCISKA	(28)*	86 - 85	48	pradzieje – osada? wcz. ok. epoki brązu – osada?
77.	MOŚCISKA	(29)*	86 - 85	49	wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
78.	MOŚCISKA	(30)*	86 - 85	50	ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
79.	MOŚCISKA	(31)*	86 - 85	51	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. trzciniecka) – osada ok. halsztacki (k. łużycka) – osada ok. wpływów rzymskich – śl. osadnictwa
80.	PŁONKA	1	86 - 85	4	neolit – śl. osadnictwa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

81.	PŁONKA	2	86 - 85	5	neolit – śl. osadnictwa
82.	PŁONKA	3	86 - 85	52	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
83.	PŁONKA	4	86 - 85	53	ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa
84.	PŁONKA	5	86 - 85	54	pradzieje – osada? późne średniowiecze – osada?
85.	PŁONKA	6	86 - 85	55	pradzieje – śl. osadnictwa
86.	PŁONKA	7	86 - 85	56	pradzieje – śl. osadnictwa
87.	PŁONKA	8	86 - 85	57	pradzieje – śl. osadnictwa
88.	PŁONKA	9	86 - 85	58	ep. brązu (k. łużycka)– śl. osadnictwa
89.	PŁONKA	10	86 - 85	59	wcz. ok. epoki brązu – osada?
90.	PŁONKA	11	86 - 85	60	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa średniowiecze – śl. osadnictwa
91.	PŁONKA	12	86 - 85	61	pradzieje – śl. osadnictwa
92.	PŁONKA	13	86 - 85	62	pradzieje – osada ?
93.	PŁONKA	14	86 - 85	63	pradzieje – osada
94.	PŁONKA	15	86 - 85	64	pradzieje – osada?
95.	PŁONKA	16	86 - 85	65	pradzieje – śl. osadnictwa
96.	PŁONKA	17	86 - 85	66	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze - śl. osadnictwa
97.	PŁONKA	18	86 - 85	67	ep. kamienia – śl. osadnictwa
98.	PŁONKA	19	86 - 85	68	wczesne średniowiecze - osada
99.	PŁONKA	20	86 - 85	69	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
100.	PŁONKA	21	86 - 85	70	pradzieje – osada? wcz. ok. epoki brązu (k. strzyżowska) – śl. osadnictwa ok. wpływów rzymskich – śl. osadnictwa
101.	PŁONKA	22	86 - 85	71	wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu (k. łużycka) – osada
102.	PŁONKA	23	86 - 85	72	pradzieje – osada ep. brązu (k. trzciniecka) – osada ep. brązu (k. łużycka) - osada ok. lateński – śl. osadnictwa ok. wpływów rzymskich – śl. osadnictwa
103.	PŁONKA	24	86 - 85	73	ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa
104.	PŁONKA	25	86 - 85	74	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka) – osada?
105.	PŁONKA	26	86 - 85	75	ep. brązu (k. łużycka) – osada?
106.	PŁONKA	27	86 - 85	76	pradzieje – śl. osadnictwa
107.	PŁONKA	28	86 - 85	77	neolit (KPL) – śl. osadnictwa wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
108.	PŁONKA	29	86 - 85	78	pradzieje – śl. osadnictwa ep. brązu (k. łużycka) – osada? średniowiecze – śl. osadnictwa
109.	PŁONKA	30	86 - 85	79	wcz. ok. epoki brązu – osada?
110.	PŁONKA	31	86 - 85	80	pradzieje – śl. osadnictwa
111.	PŁONKA	32	86 - 85	81	pradzieje – śl. osadnictwa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

					ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa nowożytność – śl. osadnictwa
112.	PŁONKA	33	86 - 85	82	pradzieje – śl. osadnictwa
113.	PŁONKA	34	86 - 85	83	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.) – osada?
114.	PŁONKA	35	86 - 85	84	neolit – śl. osadnictwa
115.	PŁONKA	36	86 - 85	85	ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa
116.	PŁONKA LEŚNA	1	86 - 85	86	pradzieje – śl. osadnictwa
117.	RÓWNIANKI	1	85 - 84	27	neolit (KPL) – śl. osadnictwa ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa
118.	RÓWNIANKI	2	85 - 84	28	ep. brązu – osada
119.	RÓWNIANKI	3	85 - 84	29	ep. brązu (k. trzciniecka) – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze - śl. osadnictwa
120.	RUDNIK	1	85 - 85	1	pradzieje – śl. osadnictwa wczesne średniowiecze (XII-XIII w.) - śl. osadnictwa
121.	RUDNIK	2	85 - 85	2	pradzieje – osada?
122.	RUDNIK	3	85 - 85	3	pradzieje – osada? wcz. ok. epoki brązu – osada? ep. brązu (k. trzciniecka) – osada? wczesne średniowiecze (XII-XIII w.) - osada
123.	RUDNIK	4	85 - 85	4	ep. brązu – śl. osadnictwa
124.	RUDNIK	5	85 - 85	5	pradzieje – osada? wczesne średniowiecze (XII-XIII w.) – osada?
125.	RUDNIK	6	85 - 85	6	pradzieje – śl. osadnictwa neolit – osada? ep. brązu (k. trzciniecka) – osada? wczesne średniowiecze - śl. osadnictwa
126.	RUDNIK	(1)*	85 - 85	7	pradzieje – osada?
127.	SUSZEŃ	1	84 - 85	111	nowożytność – osada?
128.	SUSZEŃ	2	84 - 85	112	nowożytność – osada?
129.	WIERZBICA	1	85 - 85	10	ep. brązu (k. łużycka) – śl. osadnictwa ep. brązu – śl. osadnictwa
130.	WIERZBICA	2	85 - 85	11	pradzieje – śl. osadnictwa neolit – śl. osadnictwa
131.	WIERZBICA	3	85 - 85	12	pradzieje – śl. osadnictwa
132.	WIERZBICA	4	85 - 85	13	wcz. ok. epoki brązu – śl. osadnictwa
133.	WIERZBICA	5	85 - 85	16	wcz. ok. epoki brązu – osada neolit – osada? wczesne średniowiecze - osada
134.	WIERZBICA	6	85 - 85	17	pradzieje – śl. osadnictwa
135.	WIERZBICA	(1)*	85 - 85	18	neolit – śl. osadnictwa
136.	WIERZBICA	(3)*	85 - 85	20	ep. brązu (k. trzciniecka?) – śl. osadnictwa
137.	WIERZBICA	(4)*	85 - 85	21	ep. brązu – osada? nowożytność – osada?

(cieniowaniem w kolorze żółtym zaznaczono stanowiska, które znane są z danych archiwalnych lecz nie zostały zlokalizowane w terenie podczas badań AZP)

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy Gminy Rudnik jest spuścizną materialną bardzo bogatej historii tych terenów. Na terenie gminy zachowały się elementy niematerialnego i materialnego dziedzictwa kulturowego, które są świadectwem historii oraz tradycji regionu. Przetrwale w różnym stopniu zachowania jego elementy podkreślają walory gminy i czynią ją potencjalnie atrakcyjną turystycznie, pod warunkiem czynienia wysiłków przez całą społeczność gminną dla ich zachowania a następnie przywrócenia przynajmniej części dawnej świetności. Dziedzictwo niematerialne, które najszybciej zanika, to:

- tradycyjne rzemiosło - takie jak kowalstwo, garncarstwo czy tkactwo, które było niegdyś powszechne wśród mieszkańców wsi.
- kuchnia regionalna - oparta na lokalnych produktach,
- muzyka i taniec - dawniej często wykonywane podczas lokalnych festynów i uroczystości.
- obrzędy i zwyczaje - związane z kalendarzem liturgicznym, takie jak kolędowanie czy obrzędy wielkanocne, oraz związane gospodarką, jak coroczne dożynki,
- legendy i podania - przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie, często związane z historią regionu.
- sztuka ludowa - takie jak rzeźba, malarstwo czy wycinanki, często wykonywane przez lokalnych artystów.
- tradycyjne stroje ludowe - noszone niegdyś przez mieszkańców wsi, obecnie często prezentowane podczas uroczystości i festynów.

Elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego są ważnym składnikiem tożsamości lokalnej społeczności i stanowią istotny element krajobrazu kulturowego gminy Rudnik.

Do najcenniejszych elementów materialnego dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Rudnik należą obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego a także te ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Wśród nich wyróżniają się obiekty sakralne związane z chrześcijańskimi mieszkańcami tych terenów oraz. Kościół w Płonce jest jednym z nielicznych już przykładów dobrze zachowanego zespołu drewnianej architektury sakralnej należących do grupy drewnianych, bezwieżowych świątyń wznoszonych niegdyś powszechnie na terenie całej Lubelszczyzny. Wśród elementów wyróżniających się w krajobrazie wsi jako zieleni urządzone są parki towarzyszące dworom w Bzowcu, Maszowie, Maszowie Górnym, Mościskach, Płonce oraz Wierzbicy. Dawniej nieodłącznym elementem krajobrazu były obiekty liniowe w postaci alei przydrożnych. Nasadzenia wzdłuż szlaków komunikacyjnych wynikały z chęci ochrony przed wiatrem, śniegiem a w lecie przed słońcem oraz dla orientacji w terenie. Aleje sadzone przy drogach, tworzyły zwartą sieć stając się nieodłącznym elementem miejscowego pejzażu. Obecnie zmieniło się podejście do alei przydrożnych i względy bezpieczeństwa zaczynają decydować o ich wycinaniu. Kolejnymi. Kolejnymi cennymi obiektami zabytkowymi, wyróżniającymi się w krajobrazie jako zieleni urządzone są cmentarze, wśród których można wydzielić cmentarze przykościelne, funkcjonujące do połowy XIX w., kiedy to z przyczyn sanitarnych zabroniono pochówków wokół świątyń zlokalizowanych najczęściej w środku wsi. Na terenie gminy Rudnik cmentarz przykościelny zlokalizowany jest przy kościele parafialnym p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Płonce.. W niektórych gminach czy parafiach długo jeszcze cmentarze przykościelne pozostawały czynne. W większości jednak powstawały nekropolie, lokalizowane w myśl nowych przepisów, poza obrębem działki kościelnej. Cmentarze katolickie lokowane były w obrębie wsi parafialnej, najczęściej na skraju miejscowości, chociaż zdarzało się i takie które zakładano w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Na terenie gminy Rudnik w Płonce znajdują trzy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

cmentarze: przykościelny, „stary cmentarz” grzebalny oraz nowy cmentarz, wszystkie one ujęte są w gminnej ewidencji zabytków.

Na wiejskich terenach gminy Rudnik zachowały się obiekty architektury rezydencjalnej, najczęściej w postaci zespołów dworsko-parkowych. Należy do nich zaliczyć zachowane w dobrej kondycji założenie w Maszowie oraz wymagające rewitalizacji dwory w Maszowie Górnym oraz Wierzbicy. Niestety część obiektów dworskich, które przetrwały II wojnę światową wskutek niewłaściwego sposobu zagospodarowania popadła w ruinę i zostały doszczętnie rozebrane, jak na przykład dwór w Bzowcu oraz w Płonce. Podobnie zniszczeniu uległo nie pielęgnowane założenia parkowe w Mościskach.

Obecnie niewiele pozostało z obiektów, które dawniej towarzyszyły założeniom folwarcznym. W Bzowcu zachowały się pozostałości ceglanych piwnic w zespole folwarcznym, Maszowie Górnym zachował się spichlerz zbożowy z suszarnią chmielu, stodoła, stajnia, ruiny chlewni, w Mościskach pozostałości stodoły z baraniarnią, w Wierzbicy ośmiorak. Z dawnych obiektów przemysłowych zachował się drewniany młyn elektryczny w Rudniku.

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat największym przeobrażeniem w regionie uległ krajobraz wiejski. Na skutek procesu „wypierania” zabudowy drewnianej do dziś na terenach wiejskich przetrwały jedynie nieliczne, rozproszone przykłady tradycyjnego zagrodowego budownictwa drewnianego – na przykład chałupa we wsi Suche Lipie, ujęta w gminnej ewidencji zabytków.

Oto lista najcenniejszych obiektów zabytkowych, o najwyższym znaczeniu dla gminy:

- Bzowiec: „park dworski (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1197;
- Bzowiec: „cmentarz wojenny z I wojny świat., w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu i karty cmentarza”, wpis do rejestru zabytków nr A/1182;
- Maszów: „dwór, park (o pow. wskazanej w dec.), kapliczka, w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1195;
- Maszów Górny: „zespół dworski: dwór, budynki gospodarcze (suszarnia, magazyn, dwie chlewnie) wraz z towarzyszącą zielenią, ogród spacerowy, ogrody użytkowe, w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1190;
- Płonka: „kościół paraf. pw. Narodzenia NMP z wyposażeniem wnętrza, otoczenie w gran. cmentarza kościelnego, dzwonnica”, wpis do rejestru zabytków nr A/96;
- Płonka: „park (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1196;
- Płonka: „cmentarz grzebalny „stary” rzymskokat. wraz z drzewostanem i nagrobkami (wg wykazu w karcie cmentarza), w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu i karty cmentarza”, wpis do rejestru zabytków nr A/1185;
- Wierzbica: „dwór i park (o pow. wskazanej w dec.), ze stawami i aleją dojazdową, w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1198.

Bzowiec: „park dworski (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1197

Bzowiec został założony zapewne na początku XV wieku, najwcześniejsze informacje pochodzą ze źródeł z 1484 r. Bzowiec należał do rodziny Strączek, w II połowie XVII w. przeszedł na własność Jaślikowskich, którzy wybudowali pod koniec XVII w. w Bzowcu dwór obronny w pobliżu stawów. W czasie III wojny północnej (1700-1721) wieś została wielokrotnie spustoszona. W XVIII wieku Bzowiec trafił w ręce rodziny Trembińskich, którzy założyli drugi folwark dworski, który nazwano Bzowcem Górnym w odróżnieniu od Bzowca Dolnego, gdzie znajdował się pierwszy folwark. W 1797 r. właścicielem majątku był Jacek Bartłomiej Trembiński, a w skład wchodziły folwarki w Bzowcu Górnym i Dolnym, oddalonymi od siebie o około 8 kilometrów. W obu folwarkach znajdowały się drewniane dwory otoczone spacerowymi ogrodami, co wskazuje, że dawniej znajdowały się w rękach różnych właścicieli. Po śmierci Jacka Trembińskiego w 1820 roku, po spłaceniu siostr, majątek objął jego syn Aleksander. W 1824 roku Aleksander Trembiński sprzedał Feliksowi Brzezińskiemu folwark Bzowiec Górny, odłączając go od dóbr. W 1829 roku, Elżbieta, żona Aleksandra Trembińskiego sprzedała Bzowiec Dolny Janowi Głogowskiemu. Folwark Bzowiec Dolny w 1840 roku przejął syn Jana Głogowskiego, Michał, który zadłużył majątek i sprzedał w 1862 roku Władysławowi Holtzerowi, następnie majątek przeszedł w ręce jego córki Ignacji z Holtzerów Wasiutyńskiej. Bzowiec Górny został sprzedany przez Brzezińskich Medardowi Chondzyńskiemu, a w 1878 roku kupił go Jerzy Mogilnicki. Mogilnicki kupił od Wasiutyńskiej w 1888 roku także majątek Bzowiec Górny. W ten sposób cały majątek znajdował się ponownie w rękach jednego właściciela. W 1864 roku, na mocy uwłaszczenia ziemi dworskiej, w Bzowcu Górnym powstały 43 gospodarstwa rolne, a w Bzowcu Dolnym 31 gospodarstw. Obok folwarków Bzowiec istniał też folwark Zabłocie zwany też Medardowem. W Bzowcu Dolnym był młyn i wiatrak. W początkach XX wieku właścicielami folwarku byli nadal Mogilniccy. W 1922 roku folwark Bzowiec Górny zostaje rozparcelowany a Mogilniccy są właścicielami wyłącznie Bzowca Dolnego. Ostatnim właścicielem ziemskim w majątku Bzowiec Górny był Witold Mogilnicki, a Bzowca Dolnego Eliza Mogilnicka. Po II wojnie światowej grunty dworskie zostały rozparcelowane a sam dwór stał się siedzibą szkoły podstawowej. Po II wojnie światowej zachowało się kilka starych budynków gospodarczych z I połowy XIX w. Sam park jeszcze w 1957 r. był starannie utrzymany przez szkołę, z gazonem przed wejściem a w parku rosły korkowce, po których nie zachowały się ślady.

Budynki folwarczne wzniesiono w końcu XVIII w. – dwór oraz na początku XIX w. W okresie tym został założony także regularny ogród spacerowy w stylu francuskim, który został rozplanowany na rzucie czworokąta z zachowaniem osiowości i symetrii typowej dla XVIII wiecznych założeń. Układ przestrzenny ośrodka dworskiego w Bzowcu był typowy dla niewielkich własności ziemskich. Centralne położenie zajmował drewniany dwór, usytuowany na osi południowy-zachód – północny wschód, na osi dworu znajdował się dawny wjazd od płd-zachodu, który stanowił główną oś kompozycyjną założenia w stylu francuskim. Po obu stronach osi znajdowały się regularne kwatery w układzie symetrycznym utworzone przez aleje kasztanowców, lip oraz stare szpalery grabowe uzupełnione nasadzeniami z końca XIX w. i okresu międzywojennego – w okresie, kiedy funkcjonowała szkoła znajdowały się tutaj boiska

sportowe, które zniszczyły zabytkowe aleje. W części południowo-zachodniej za dworem znajdował się sad, szpalery i pojedyncze stare drzewa tworzące aleje. W części północnej znajdowały się zabytkowe aleje lipowe, grabowe. Według inwentarza dóbr Bzowca sporządzonego przed publiczną licytacją w 1861 r. znajdowało się 1900 mórg, z czego 10 przypadało na ogrody warzywne, 7 ogrody owocowe, 560 gruntów ornych, 520 lasów, 212 łąk, 212 pastwisk, 70 dróg, placów, pod zabudowaniami, 470 wieś Bzowiec z ogrodami, siedliskami, gruntami ornymi i łąkami. W majątku znajdował się dwór drewniany konstrukcji węglowej, otynkowany, pokryty gontem, z gankiem na dwóch słupach drewnianych, w środku sień, izba i cztery pokoje, z których dwa były otynkowane z piecem kaflowym, pozostałe pokoje nietynkowane, z piecem murowanym. Za dworem znajdowała się spiżarnia z dwoma podcieniami, stanowiąc z dworem mały okólnik. Poza dworem w majątku znajdowało się 20 budynków drewnianych, wśród których rozpadający się lamus, chlewiki, domy gospodarcze, dom ekonoma i czeladzi dworskiej, piwnica, kioski, spichlerz, stodoły, kuźnia, chałupy służby dworskiej. Niestety brak jest opisu ogrodu spacerowego.

Bzowiec, „cmentarz wojenny z I wojny świat., w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu i karty cmentarza”, wpis do rejestru zabytków nr A/1182

Cmentarz znajduje się pomiędzy Bzowcem, a Płonką, położony na wyniesieniu terenu po wschodniej stronie drogi biegnącej z Płonki do Bzowca. Cmentarz został założony prawdopodobnie w 1918 r. na gruncie, który został подарowany przez dziedzica Jerzego Mogielnickiego. Cmentarz został założony na planie prostokąta o wymiarach 27x25 m., granice cmentarza czytelne, układ kwater, nagrobków i mogił nieczytelny. Na cmentarzu pochowano żołnierzy poległych w I Wojny Światowej z armii austro-węgierskiej oraz rosyjskiej, łącznie ok. 300 osób. Na cmentarzu zostały także pochowane ofiary tyfusu, którego epidemia zdziesiątkowała miejscową ludność po I wojnie światowej. Obecnie teren cmentarza został ogrodzony a remont został w 2021 r. dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z Funduszu Promocji Kultury.

Maszów: „dwór, park (o pow. wskazanej w dec.), kapliczka, w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1195

Maszów leżał dawniej w centrum ziemi krasnostawskiej, która wchodziła w skład Rusi Czerwonej i był gniazdem rodowym Maszowskich bądź Masowskich. Po raz pierwszy pojawia się w źródłach w spisie podatkowym dawnego województwa ruskiego, gdzie w 1564, gdzie podano 7 części należących do szlachty zagrodowej, wśród których wymieniono: Joannes Piasecki, Ursula Masowska, Sigmundus Masowski, Stanisław Masowski, Stanislaus Troyan i Stanislaus Kawecki.. Poszczególne części przyjmowały nazwę od właścicieli, wzmiankowano Dymowszczyznę, Borkowszczyznę, Majdan Borowski, Majdan Kobylański. Częściowa własność drobnoszlachecka przetrwała do końca XIX w. Poszczególne części Maszowa były w późniejszym czasie sprzedawane, dzierżawione bądź oddawane

jako wiano. W XVIII wieku dzierżawcami byli Borzęccy, Piaseccy, Nieprzeccy i Kobylańscy. Na początku XIX wieku wyodrębniono trzy części z folwarkami Maszów Mały, Średni i Maszów Górny

Pod koniec XVIII wieku Maszów Dolny podzielony był między kilku właścicieli: Suchodolskich, Borowskich i Nieprzeckich. Pierwotne założenie ogrodowe powstało prawdopodobnie w XVIII w. i zostało przekształcone w XIX w. Na początku XIX wieku Borowscy w swojej części wybudowali dwór - wtedy to przestał istnieć stary dwór. Część wsi należąca do Borowskich w połowie XIX wieku przeszła na własność rodziny Pszonków. Część Maszowa należąca w XIX wieku do Zagórskich, z czasem przeszła także do rodziny Pszonków, a w końcu do Breźniewiczów. Na początku XX wieku dziedzicami tej części Maszowa zostali Kamienieccy i Cegłowscy. Kolejna część Maszowa należała do Konstantego Przewłockiego, a następnie do Garszyńskich. Na początku XX wieku odziedziczyli ją: w 1905 roku Adam Sajkiewicz, a następnie od 1918 roku Mieczysław Siwiński, który za 200 tys. Rubli zakupił od Sajkiewiczów dobra Maszów Dolny (w księgach sądowych jako Maszów A.D.B.). Dzięki pracowitości właściciela majątek przynosił dochód i powstało szereg nowych budynków gospodarczych a przy starym krajobrazowym parku od północno-wschodniej strony dworu powstał niewielki ogród secesyjny w stylu neobarokowym. W okresie międzywojennym majątek odziedziczył Mieczysław Siwiński, a następnie w 1930 roku Wojciech Siwiński. Po wojnie majątek znacjonalizowano i rozparcelowano. Dwór i park zajęty przez szkołę podstawową, park został w poważnym stopniu zdewastowany.

Wykonane w latach 1978-1979 r. przez mgr inż. M. Kseniaka opracowanie ewidencyjne parku wymieniało następujące gatunki drzew: dęby szypułkowe, graby (jako pozostałości szpalerów i żywopłotów), morwy białe, topola czarna (nowe nasadzenia) oraz drzewa pomnikowe: lipa drobnolistna, topola biała, jesion wyniosły. o wojnie zabudowania dworskie wraz z dworem i parkiem uległy dewastacji. Po nacjonalizacji we dworze umieszczono szkołę. Obecnie dwór jest odbudowywany, a park oczyszczony.

Dwór, wybudowany został na początku XIX wieku przez Borowskich. Jest to budynek murowany z palonej cegły, otynkowany. Dwór zwrócony jest frontem na południe czterokolumnowym portykiem dźwigającym taras, który po zlikwidowaniu w okresie, kiedy w dworze znajdowała się szkoła został starannie odbudowany po przejęciu przez nowych właścicieli. Dwór parterowy, w części środkowej dwukondygnacyjny. Podpiwniczony w części wschodniej. Założony na rzucie prostokąta z centralnym płytkim ryzalitem, ze współczesną przybudówką w północno-wschodnim narożniku. Elewacja frontowa jedenastoosiowa, asymetryczna, z na poziomie piętra czteroosiowa, elewacja północna ośmioosiowa. Bryła rozczłonkowana, jednokondygnacyjna z dwukondygnacyjnym ryzalitem. Bryła parteru przykryta dachem czterospadkowym, ryzalit i dobudówka dachami dwuspadowymi. Elewacje artykułowane profilowanym gzymsem podokapowym. Otwory prostokątne, otwory okienne z ceglanymi podokiennikami.

Maszów Górny: „zespół dworski: dwór, budynki gospodarcze (suszarnia, magazyn, dwie chlewnie) wraz z towarzyszącą zielenią, ogród spacerowy, ogrody użytkowe”, wpis do rejestru zabytków nr A/1190.

Maszów pojawia się po raz pierwszy w spisie podatkowym dawnego województwa ruskiego w 1564 roku jako Maszów. Dziedzicami Maszowa był ród szlachecki Maszowskich herbu Lubicz. Przypuszczalnie miejscowość była ich gniazdem rodowym. Wieś była przez nich dziedziczona do XVII wieku. Poszczególne części Maszowa były w późniejszym czasie sprzedawane, dzierżawione bądź oddawane jako wiano. W XVIII wieku dzierżawcami byli Borzęccy, Piaseccy, Nieprzeczcy i Kobylańscy. Na początku XIX wieku Maszów został podzielony na trzy części: Maszów Mały, Średni i Maszów – Szlachta. Obecnie Maszów składa się z dwóch części: Górnego i Dolnego.

W końcu XVIII wieku właścicielami Maszowa Górnego byli Kobylańscy, a na początku XIX wieku Żyrzyńscy. Następnie dziedziczyli je Edmund i Wiktoria z Żyrzyńskich Boznańscy. W 1878 roku córka Boznańskich, Antonina, wyszła za mąż za Józefa Fleszyńskiego i majątek przeszedł w ręce Fleszyńskich.

Zespół ogrodowo-dworski w Maszowie Górnym powstał na bazie Maszowa B i Majdanu Kobylańskiego. W 1878 r. majątek ten należący do Boznańskich, przeszedł w ręce Józefa Fleszyńskiego, który był znanym społecznikiem i między innymi inicjatorem powstania i pierwszym dyrektorem szkoły rolniczej w Krasnymstawie, gdzie kształcono między innymi chmielarzy. W okresie gdy majątkiem władał Fleszyński drewniany dwór został zastąpiony murowaną rezydencją wybudowaną w 1931 r. dla ówczesnego właściciela dóbr Tadeusza Fleszyńskiego. Autorem projektu był arch. Tadeusz Zaremba, budowę prowadził majster budowlany Kukietka z Izbicy. Dwór jako jeden z pierwszych obiektów w regionie posiadał centralne ogrzewanie. W 1922 r. wybudowano murowany z kamienia wapiennego a wkrótce potem wybudowano murowane budynki chlewni i stajnię oraz murowano-drewniany budynek stodoły.

W skład zespołu dworskiego wchodzi: dwór, park oraz murowane budynki gospodarcze. Dwór usytuowany równolegle do drogi, na stromym skłonie wzgórza w południowo-wschodniej części zespołu, pierwotnie otoczony był secesyjnym parkiem. Układ kompozycyjny parku nadal czytelny: z kolistym podjazdem, usytuowanym na północny-zachód od dworu, otoczony jesionami oraz grabami, kasztanowcami i lipami. Podjazd przechodzi płynnie w salon ogrodowy. Część gospodarcza założenia usytuowana jest we frontowej części założenia, wzdłuż osi wschód-zachód, wokół kwadratowego podwórza gospodarczego. W skład tej części założenia wchodzi: stajnia, stodoła i spichlerz z suszarnią oraz zachowana fragmentarycznie chlewnia. Pierwotnie część gospodarczą od reprezentacyjnej oddzielał mur, obecnie prawie całkowicie rozebrany. W części północno-wschodniej założenia znajdował się sad owocowy oraz dwa budynki gospodarcze rozebrane po II wojnie światowej: stodoła i chlewnia. Część gospodarczą od sadu oddziela szpaler jesionów przemieszanych z topolami wzdłuż alei prowadzącej do dworu.

Wokół dworu w latach 30-tych XX w. na bazie wcześniejszego ogrodu spacerowego założono secesyjny park. Zieleni parkowa ukształtowano w typie ogrodu zamkniętego, wydzielonego ścianami drzew. Od strony południowo-

zachodniej ściana drzew tworzyła półkoliste wnętrze ogrodowe, a z pozostałych stron dwór otaczały alejki i żywopłoty. Pierwotnie w parku znajdowały się trzy stawy.

W 1944 wskutek reformy rolnej dobra zostały przejęte przez Skarb Państwa. Część gospodarczą przekazano w 1953 r. Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej a dwór od 1948 r. był użytkowany jako ośrodek zdrowia, następnie apteka. W 1997 dwór przeszedł w ręce prywatne, w których pozostaje do dziś.

Budynek dworu murowany, otynkowany, założony na planie prostokąta, dwutraktowy z wejściem we wgłębny portyk z balkonami, poprzedzonym schodami. Bryła zwarta, jednokondygnacyjna na wysokim podpiwniczeniu, zamknięta dachem mansardowym z czterema facjatami w osiach, facjaty z dachami dwuspadowymi. Elewacja frontowa (południowa) siedmioosiowa, na osi portyk ze schodami dwustronnymi z których wychodzą filary dźwigające balkon z betonową balustradą, portyk zwieńczony szczytem z datą budowy dworu. Elewacja ogrodowa siedmioosiowa, elewacje boczne trójosiowe. Elewacje artykułowane gzymsami.

Płonka: „kościół paraf. pw. Narodzenia NMP z wyposażeniem wnętrza, otoczenie w gran. cmentarza kościelnego, dzwonnica”, wpis do rejestru zabytków A/96

Płonka jako wieś królewska odnotowana została w źródłach po raz pierwszy w 1359 r. Parafia katolicka została erygowana zapewne wraz z nadaniem prawa niemieckiego w 1422 r. Obecny kościół jako kolejny został wzniesiony na tym miejscu co poprzednie w latach 1793 - 1798. Restaurowany w 1844 r. (wówczas wybudowano także dzwonnice).

Zespół kościelny usytuowany jest w centrum wsi, w pobliżu założenia dworskiego (dwór rozebrany w 1973 roku). W skład zespołu wchodzi kościół, dzwonnica oraz pozostałości dawnego cmentarza grzebalnego z dwoma kamiennymi nagrobkami oraz okazy starodrzewu.

Kościół orientowany. Wzniesiony na planie składającym się z prostokątnej nawy oraz węższego i niższego, zamkniętego trójbocznie, prezbiterium. Po bokach prezbiterium prostokątna zakrystia i skarbczyk, od frontu niewielka kwadratowa kruchta. Kościół zbudowany z drewna w konstrukcji wieńcowej, oszalowany, posadowiony na nowszej ceglanej podmurówce. Nawa i znacznie niższa kruchta nakryte dachami dwuspadowymi,

z półszczytami od zachodu. Nad prezbiterium dach dwuspadowy zamknięty trójpołaciowo, nad zakrystią i skarbcem daszki dwupołaciowe, wszystkie pokryte blachą (pierwotnie gontem). Na kalenicy nawy ośmioboczna, wysmukła wieżyczka na sygnaturkę, z latarnią. Elewacje oszalowane pionowo deskami z listwowaniem połączeń desek szalunku, z wyodrębnionym cokołem i profilowanym gzymsem wieńczącym. Okna prostokątne, wielokwaterowe, w deskowych obramieniach. Ściany obecnie pomalowane na kolor jasnobrązowy. Wewnątrz nawa i prezbiterium nakryte płaskim stropem - w nawie wspartym na czterech słupach; od zach. chór muzyczny oparty na dwóch słupach. Pomiędzy nawą a prezbiterium szeroki, półkolisty otwór tęczowy i profilowana belka, na której znajduje się krucyfiks. Wyposażenie w większości osiemnastowieczne (pochodzące zapewne z poprzednich

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

świętyń), ołtarze neobarokowe (XIX w.) ze starszymi ornamentami i obrazami. Obecnie prowadzony jest ze środków Polskiego Ładu remont ambony w kościele.

Dzwonnica wolno stojąca, wzniesiona na planie kwadratu, jednokondygnacyjna. Drewniana, konstrukcji słupowej, oszalowana pionowo deskami z listwowaniem, nakryta dachem namiotowym pokrytym gontem, zwieńczonym współczesnym krzyżem. Elewacje dwukondygnacyjne, w górnej strefie przeprute parami półkolistych otworów rezonansowych. W 2022 r. zostały przeprowadzone prace remontowo-konserwatorskie przy dzwonnicy. Zakres prac obejmował wymianę zdegradowanych fundamentów, wymianę podwalin, wymianę oszalowania, wymianę podłogi, rekonstrukcję drewnianych schodów zewnętrznych, częściową wymianę konstrukcji wieży dachowej, przywrócenie pierwotnego krycia dachu gontem, rekonstrukcję drewnianej iglicy wieńczącej dach, wzmocnienie konstrukcji nośnej trzech dzwonów, zabezpieczenie całej konstrukcji przed drewnojadami. Inicjatorem prac remontowych był ks. Krzysztof Marczak, Proboszcz Parafii rzymskokatolickiej pod wezwaniem Narodzenia NMP w Płonce - przy wsparciu Parafian. Remont zabytku możliwy był dzięki dotacji z budżetu Wojewody Lubelskiego, w części którą dysponuje Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków oraz budżetu Gminy Rudnik.

Na cmentarzu kościelnym (d. grzebalnym) zachowane dwa klasycystyczne, kamienne nagrobki: Tomasza Wasiutyńskiego (zm. 1798) i Bogumiły z Pieglowskich Dydyńskiej (zm. 1821).

Płonka: „park (o pow. wskazanej w dec.), w gran. wg zał. planu”, wpis do rejestru zabytków nr A/1196

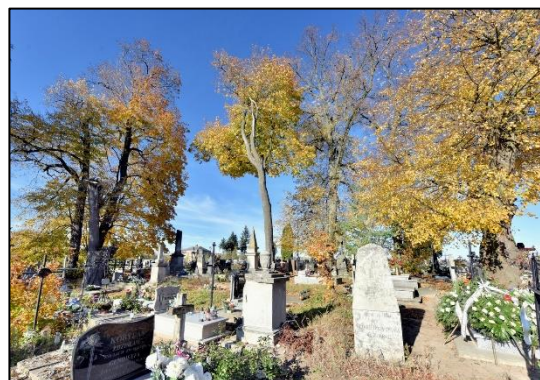
Płonka po raz pierwszy wzmiankowana była w 1359 roku w akcie pierwszego rozgraniczenia ziem lubelskiej i chełmskiej. W 1429 roku król Władysław Jagiełło nadał miejscowe sołectwo Stanisławowi Obermutowi, do którego potomków należało do ok. 1516 roku. Ok. 1520 roku po Obermuntach wieś, z nadania królewskiego, przejął Mikołaj Zamoyski. Kolejnymi dzierżawcami wsi byli: Stanisław z Winiar Ebermuth, zaufany króla Władysława Jagiełły i Władysława Warneńczyka, a po jego bezdzietnej śmierci Feliks z Zamościa. Po Zamoyskich, w latach 1541-1560, wieś dzierżawił starosta krasnostawski Bogusz. Mikołaj Bogusz otrzymał Płonkę w zamian za wójtostwo siennickie, jednak sejm unieważnił transakcję. Do 1795 roku wsią zarządzali wówczas kolejni starostowie krasnostawscy. Przez długie lata w XVII i XVIII wieku należała ona do możnego rodu Potockich. W latach osiemdziesiątych XVIII wieku zarządcą był Stamirowski, starosta krasnostawski, a kolejnym i zarazem ostatnim starostą był Kazimierz Krasieński. W 1795 roku, wraz z upadkiem I Rzeczypospolitej, dawne dobra królewskie stały się dobrem rządowym. W 1831 roku dzierżawcą tych dóbr narodowych został Walenty Rzuchowski. Dzierżawcy majątku Płonka zapewne mieli podpisane długoterminowe umowy dzierżawne, dlatego zdecydowali się na wybudowanie w 1841 roku dworu w stylu późnoklasycystycznym. Dwór był murowany, parterowy, otoczony parkiem. Dzierżawcy założyli w Płonce także browar. Oprócz niego istniała także cegielnia i młyn wodny. Na początku XX wieku (dokładnie w 1930 roku) dobra Płonka należały do Władysława Rzuchowskiego, a później do Adeli Rzuchowskiej, ale przed samą II wojną światową został sprzedany rodzinie Koszarskich. W okresie międzywojennym założono we wsi gorzelnię, tartak i spółdzielnię mleczarską. W tym czasie część

folwarku Płonka została rozparcelowana i powstała Płonka kolonia, w której mieszkali chłopię koloniści. Po II wojnie światowej dwór został zdewastowany. Budynek był zbudowany z cegły i częściowo podpiwniczony. Tylne część budynku posiadała drewnianą werandę. Obecnie dwór nie istnieje, a park jest obecnie rewitalizowany.

Płonka „cmentarz grzebalny „stary” rzymskokat. wraz z drzewostanem i nagrobkami (wg wykazu w karcie cmentarza), w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. planu i karty cmentarza”, wpis do rejestru zabytków A/1185

Cmentarz parafialny zlokalizowany w odległości około 500 m. od kościoła parafialnego, położony po obu stronach Zamość-Wysokie. Na południe od drogi znajduje się „stary” cmentarz parafialny założony ok. 1825 r. a na północ cmentarz „nowy”, założony po II wojnie światowej. Cmentarze na rzucie prostokąta. Czytelne układy cmentarzy z alejkami wytyczonymi pod kątem prosty z kwaterami o różnej wielkości, z czytelnymi nagrobkami. Zachowana roślinność obwodowa w postaci szpalerów drzew.

Wierzbica: „dwór i park (o pow. wskazanej w dec.), ze stawami i aleją dojazdową, w gran. wg zał. planu”, A/1198

Wierzbica administracyjnie położona w powiecie krasnostawskich ziemie chełmskiej w dzielnicy Rusi Czerwonej była jednowioskową posiadłością rodziny Wierzbickich, która władała miejscowością w XV, XVI, XVIII w. Na początku XIX w. właścicielem folwarku i wsi jest Piotr Pęczkowski, który władał także częścią Rudnika i Sucholipia. W 1827 r. folwark wydierżawiony jest Krystynowi Indeben – w tym czasie Pęczkowski jest już w podeszłym wieku i zachowuje prawo zamieszkania we dworze oraz użytkowania ogrodów warzywnych, owocowych i spacerowych a dzierżawca zobowiązany jest to utrzymania ich w należytym stanie. Dziedzic zachowuje sobie prawo służebności ze strony włościan oraz obowiązki wójta gminy. Po śmierci Pęczkowskiego dobra dziedziczy jego żona, następnie córka i w 1832 r. zostają sprzedane Sewerynowi Głogowskiemu. Do połowy XIX w. co kilka lat zmieniają się właściciele majątku i są nimi kolejno w latach 1832-33 Karol Singer, Aleksander i Rozalia Lisenbarthowie 1833-1843 oraz Hendryk Umieniecki od 1843 r. W 1879 r. dobra nabywa Ignacy Olszewski, który pozostaje właścicielem do 1907 r. Według opisu dóbr z 1891 r. wynika, że ogrody warzywne zajmują około 1 ha, owocowe ok. 1,2 ha, spacerowy ogród ok. 0,6 ha i park ok. 1 ha. W 1929 r. majątek został częściowo rozparcelowany, Ostatnimi właścicielami Wierzbicy była rodzina Kiwerskich, a ostatnim właścicielem był Gustaw Kiwerski, major Wojska Polskiego poległy we wrześniu 1939 r. W 1946 r. majątek upaństwowiono, dwór przez wiele lat użytkowała szkoła, obecnie w rękach prywatnych.

Opis parku zawdzięczamy opracowaniu ewidencyjnemu parku, wykonanemu w 1978 r. przez inż. Kseniaka (archiwum WUOZ Chełm). Brak jest przekazów historycznych dotyczących planisty, założyciela oraz poszczególnych faz powstawania parku. Najstarszym elementem był założony tu ogród włoski, który towarzyszył barokowemu dworowi, wzniesionemu w końcu XVII lub na początku XVIII

w. (wskazywał na to wiek alei lipowych). Znacznie później powstał park krajobrazowy położony na płn-zachód od dworu i otoczony z trzech stron stawami rybnymi, które powstały pod koniec XIX w.

Zespół dworski położony jest na niewielkim płaskowyżu, wykorzystując naturalne położenie o charakterze strategicznym, obronnym. Podstawowym założeniem była wyspa na obszarze bagiennym, dostępna tylko z jednej strony, co ułatwiało ochronę i obronę obiektu. W skład zespołu wchodziły dwór z ogrodem włoskim, sad i mały park krajobrazowy w części płn-zachodniej. Wschodnią granicę stanowiła droga z Wierzbicy do Bzowca, obsadzona aleją drzew. Dojazd do dworu prowadził od drogi Mościska-Wierzbica szpalerami grabowymi. Przed dworem znajdował się gazon ozdobiony żywopłotami i drzewami. Ogród włoski stanowiły szpalery pomnikowych lip drobnolistnych i szerokolistnych, z wnętrzem wypełnionym trawnikiem. Park krajobrazowy tworzą niewielkie skupienia drzew, między którymi znajdowały się ścieżki prowadzące w kierunku zachodnim. W obrębie parku znajdowały się dwie sadzawki. W 1978 r. zanotowano następujące gatunki drzew: olchy, klony pospolite, klon-jawor, klon jesionolistny, kasztanowiec biały, grab zwyczajny, jesion wyniosły, gledieszja, modrzew europejski, sosna wejmutka, świerk pospolity, lipa drobnolistna, lipa szerokolistna, wierzba biała, wierzba krucha, topole białe.

Zespół dworski usytuowany na południowo-wschodnim krańcu wsi, na pd. krawędzi doliny rzeki Werbki. Park krajobrazowy z pozostałościami barokowego ogrodu włoskiego - kwatera za dworem otoczona z trzech stron wiekowymi alejami lipowymi (niedawno znacznie uszkodzonymi przez burzę). Od frontu grabowa aleja dojazdowa i ślady gazonu oraz polanka widokowa w kierunku rzeki (dawniej z systemem stawów). Na zach. od dworu założony w XIX w. park krajobrazowy z naturalistycznym gajem jesionowym.

Dwór barokowy, z klasycystycznym portykiem, elewacją frontową zwrócony na północny wschód. Dwór wybudowany na przełomie XVII/XVIII w., murowany z palonej cegły, otynkowany. Założony na rzucie trójkolumnowym rzucie: środkowy korpus główny na rzucie zbliżonym do kwadratu, z dwukolumnowym portykiem na osi z dwoma prostokątnymi alkierzami po bokach, wysuniętymi przed lico fasady. Od płn-zachodu współczesna dobudówka Dwór parterowy, w części zachodniej podpiwniczony, bryła złożona z trzech

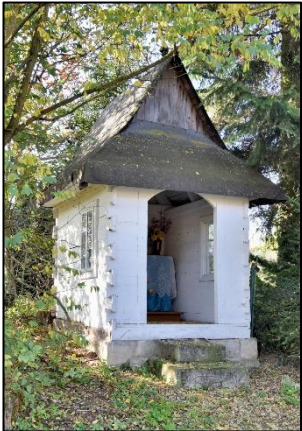

prostopadłościanów: korpusu głównego i bocznych alkierzy, korpus główny zamknięty dachem czterospadowym, alkierze dachami trójpółaciowymi, od frontu portyk zwieńczony trójkątnym szczytem, zamknięty dachem dwuspadowym, portyk poprzedzony schodami. Korpus główny pięcioosiowy, alkierze trójosiowe. Elewacja frontowa i boczna wschodniego alkierza o podziałach lizenowo-ramowych z płycinami o ściętych górnych narożnikach. Elewacje artykułowane wydatnym profilowanym gzymsem wieńczącym. W osi dwukolumnowy portyk z kolumnami tokańskimi. Otwory prostokątne, stolarka otworowa współczesna.

Kapliczki przydrożne

Liczne na terenie Polski kapliczki i krzyże przydrożne są materialnym świadectwem wierzeń, zwyczajów ale także wydarzeń historycznych, które upamiętniały wydarzenia, bardzo często o wymiarze jednostkowym, odnoszącym się do konkretnej rodziny czy postaci. Miejsce, w którym postawiono kapliczkę bądź krzyż nigdy nie było przypadkowe i zawsze miało swoje uzasadnienie. Kapliczki najczęściej mają charakter dziękczynny oraz błagalny. Ich fundatorami najczęściej byli mieszkańcy danej wsi, często pojedyncze osoby czy też rodziny ale także właściciele okolicznych ziem. W gminnej ewidencji zabytków Gminy Rudnik ujętych zostało 9 kapliczek. Są to kapliczki domkowe, słupowe, murowane oraz drewniane. Wszystkie kapliczki znajdują się pod pieczołowitą opieką lokalnych społeczności.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY.
ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Rudnik oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• potencjał turystyczny związany z walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi i dużą liczbą zabytków ujętych w rejestrze zabytków oraz w gminnej ewidencji zabytków • położenie w niewielkiej odległości od Krasnegostawu i Zamościa oraz dobre skomunikowanie z tymi miastami • bogata historia i lokalne tradycje • brak zagrożeń dla czystego środowiska (brak przemysłu) • sprzyjające warunki do rozwoju turystyki z naciskiem na zdrowy styl życia poprzez zdrowe odżywianie i wypoczynek na łonie natury, wykorzystującej istniejące atrakcje i walory kulturowe, historyczne i przyrodnicze • istniejąca infrastruktura szlaków rowerowych ze szlakiem Greenway Dziedzictwo Wschodu	• brak wyspecjalizowanego centrum kulturalnego, którego funkcję pełni Biblioteka Publiczna Gminy Rudnik • niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy • brak nowoczesnej informacji turystycznej – nieatrakcyjna oferta edukacyjna dla młodzieży i dorosłych • brak oferty gastronomicznej pomimo posiadania produktów lokalnych z terenu Gminy i regionu • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru), • niedostateczne zabezpieczenie sakralnych obiektów zabytkowych • niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, wynikająca z przepisów prawa, które nie nakładały do 2019

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

• zasoby kulturowe gminy, które uatrakcyjnijają szlaki wędrówek pieszych, rowerowych: zespół kościoła w Płonce, zespoły dworsko-parkowe w Bzowcu, Maszowie, Maszowie Górnym, Wierzbicy • aktywna działalność kulturalna Biblioteki Publicznej Gminy Rudnik • aktywna działalność lokalnych stowarzyszeń czego przykładem jest coroczna impreza Festiwal Wizji organizowana przez Fundację im. Leonardy i Gustawa Kiwerskich „Dwór Kultury”; Pracowni Artystycznej „Pod Frasnoblwym Aniołem” • aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomych (architektura) • miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący całą gminę (wykaz zabytków w planie wymaga aktualizacji pod kątem spójności z ewidencją zabytków) • dobry stan zachowania ogólnie dostępnego zabytku sakralnego, jakim jest drewniany kościół w Płonce, • korzystna struktura własności obiektów zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu gminy, kościoła katolickiego i odpowiedzialnych i świadomych właścicieli z sektor prywatnego • ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • Gmina Rudnik posiada aż 3 produkty lokalnego wpisane na listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi: „placki z blachy (zwane także podpłomykami lub fajerczakami), „piróg z cebulą, ziemniakami i białym serem” oraz „Kluski szare „Kudłate”; • liczne kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjnij szlaki turystyki pieszej i rowerowej • aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych stowarzyszeniach (np. w Kołach Gospodyń Wiejskich)	obowiązku włączenia właścicieli w procedurę informowania o włączania zabytku nieruchomego do ewidencji • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki, to jest kompleksowej oferty turystycznej np.: regionu, w tworzeniu której uczestniczą podmioty gospodarki turystycznej, instytucje społeczne i instytucje publiczne • nierozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna w miejscach posiadających walory przyrodnicze • niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych i brak sieciowania usług na obszarze LGD – brak organizatora turystyki • emigracja poza gminę i poza granice kraju ludzi młodych • zmniejszanie się liczby ludności wraz z postępującym starzeniem się społeczeństwa • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy małym udziale przemysłu i usług • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie obiektów zabytkowych • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli
---	--

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

• bardzo dobre warunki edukacyjne w poszczególnych miejscowościach gminy • rozbudowana i dobrej jakości baza społeczna do inicjatyw lokalnych w postaci Kół Gospodyń Wiejskich, stowarzyszeń, jednostek OSP • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • bogaty kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę, • typowo rolniczy charakter gminy, nastawienie na rozwój rolnictwa ekologicznego, gmina znana z upraw czosnku i cyklicznej imprezy „Święto Czosnku” • aktywni i skuteczni w pozyskiwaniu środków zewnętrznych samorządowcy oraz przedsiębiorcy i aktywni mieszkańcy • wysokie kompetencje oraz przychylność władz samorządowych • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • brak uciążliwego przemysłu • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości)	• niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • bliskość ośrodków turystycznych w Krasnymstawie, Zamościu które przejmują główny ruch turystyczny
SZANSE	ZAGROŻENIA
• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • znaczne środki przeznaczane na rozwój terenów wiejskich i Polski Wschodniej • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową oraz moda na zdrowy i ekologiczny styl życia • możliwością wytyczenia szlaków rowerowych prowadzących przez atrakcyjne tereny gminy: cmentarz wojenny w Bzowcu, pomnik w Suchem Lipiu upamiętniający powstańców styczniowych 1864 r., kościół w	• ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • przy istniejącym na terenie gminy potencjale rozwoju energetyki odnawialnej (OZE): wiatrowej i słonecznej, inwestycje w energetykę wiatrową (turbiny wiatrowe) i słoneczną (wielkopłaskoczynowe farmy fotowoltaiczne) przy przy złym planowaniu przestrzennym mogą one stanowić zagrożenie dla krajobrazu kulturowego i zmniejszyć atrakcyjność turystyczną gminy, • obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • niewystarczające inwestycje z zakresu turystyki • bezrobocie oraz niski poziom wykształcenia i kwalifikacji bezrobotnych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Płonce, zespoły-dworsko parkowe, kapliczki przydrożne • atrakcyjna historia terenów gminy umożliwiającą wytyczenie ścieżek edukacyjnych • aktywne uczestnictwo mieszkank gminy w Kołach Gospodyń Wiejskich w kultywowaniu tradycji i obrzędów ludowych • budowa tras rowerowych w ramach inwestycji umieszczonych w Wieloletniej Prognozie Finansowej Woj. Lubelskiego na lata 2014-2029 • starania o wpisanie na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi kolejnych produktów lokalnego z terenu gminy Rudnik: placków z blachy, które to są jednym z pięciu produktów na które zostały złożone wnioski o wpis na Listę Produktów Tradycyjnych • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • możliwość wykorzystania walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • wykształcona kadra urzędników samorządowych • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp., prezentacja produktów lokalnych – placki z blachy (zwane także podpłomykami lub fajerczakami), „piróg z cebulą, ziemniakami i	• wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę • postępujące starzenie się społeczeństwa • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • bliskie położenie atrakcyjnych turystycznie miast i obiektów: Krasnystaw, Zamość odbierających potencjalnych turystów,
--	--

białym serem” oraz „Kluski szare „Kudłate”; wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych • istnienie na bieżąco aktualizowanych stron internetowych gminy i placówek gminnych • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Lokalnej Grupy Działania „Krasnystaw PLUS”	
--	--

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2023–2026. Głównym celem Gminnego Program Opieki nad Zabytkami gminy Rudnik na lata 2025-2028 jest dążenie do poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego z zachowaniem krajobrazu kulturowego gminy, wzmocnienie świadomości społecznej mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych o ważności dziedzictwa kulturowego i roli dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości a także rozwoju gminy. W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Rudnik został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rudnik na lata 2025-2028, którym jest: **„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Rudnik w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”**

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają następujące cele szczegółowe:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy oraz opieka nad nim;

Cel 2: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 3: Dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 5: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W latach 2020-2023 w związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, w skali, z którą wcześniej nie mieliśmy do czynienia. Od marca 2020 do maja 2023 obowiązywał okres ograniczeń związanych z pandemią COVID-19. W okresie tym wprowadzone były istotne ograniczenia. Wydarzenia kulturalne były odwołane bądź przenoszone „online”. Z jednej strony umożliwiło to szerszy dostęp do niektórych treści, ale z drugiej strony mogło prowadzić do marginalizacji osób bez dostępu do internetu lub technologii cyfrowych. Czas ten stworzył także nowe możliwości. Instytucje kulturalne musiały przyspieszyć proces digitalizacji swoich zbiorów, aby zdalnie je udostępniać. Powstało wiele projektów edukacyjnych i popularyzatorskich, które promowały dziedzictwo narodowe za pomocą mediów społecznościowych i platform streamingowych. Pandemia

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

COVID-19 stanowiła wyzwanie dla sektora kultury i dziedzictwa narodowego, ale jednocześnie otworzyła drzwi do innowacyjnych rozwiązań i strategii komunikacji z publicznością z których będziemy mogli korzystać w nadchodzących latach.

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy oraz opieka nad nimi	
Kierunki działań:	Działania:
Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	aktualizacja wykazu zabytków nieruchomych oraz rysunku planów zagospodarowania przestrzennego i powstającego Planu Ogólnego pod kątem spójności z aktualną gminną ewidencją zabytków
	przestrzeganie ustaleń dokumentów zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, wypracowanie skutecznych metod egzekwowania zapisów ochronnych z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
	opracowanie „Planu ochrony zabytków gminy Rudnik na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
	W porozumieniu ze Starostą Krasnostawskim czytelne oznakowanie zabytków wpisanych od rejestru zabytków województwa lubelskiego - forma oznakowania oraz treść powinny być zgodne z art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
	W ramach LGD „Krasnystaw PLUS”, z użyciem środków zewnętrznych, Powiatu Lubelskiego oraz własnych pomoc w: • rewitalizacji zabytkowych parków w Bzowcu, Maszowie, Wierzbicy po uprzednim opracowaniu planu rewitalizacji i uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Delegatura w Chełmie,
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenie cmentarza wojennego w Bzowcu oraz terenach zabytkowej zieleni będących własnością gminy.
	kontrola planowanych inwestycji związanych z pracami ziemnymi na terenach nieruchomości, na której znajdują się zabytkowe budynki dworów, z uwagi na możliwe pozostałości dawnych założeń – postulowane prowadzenie ewentualnych prac budowlanych pod nadzorem archeologicznym,
	kontrola stanu zachowania i przeznaczenia obiektów zabytkowych poprzez między innymi przeprowadzanie obowiązkowych przeglądów obiektów należących do gminy, w cyklach najrzadziej dwuletnich w zakresie przeprowadzonych prac remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.
	Przesłanie do właścicieli zabytkowych obiektów zabytkowych oraz opublikowanie na stronie internetowej gminy (na przykład jako „link” do odpowiedniej strony internetowej służb ochrony zabytków) informacji dotyczących rekomendacji i postępowania w bieżącym utrzymaniu obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

	pomoc w pozyskiwanie środków zewnętrznych na prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Rudnik na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych ze szczególnym uwzględnieniem wyposażenia zespołu kościelnego w Płonce, oraz uwzględnienie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
	Pomoc w instalacji monitoringu wizyjnego na terenie zespołu kościelnego w Płonce
Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;
	upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego. Jako przykład może służyć przekazanie archeologom z Instytutu Archeologii w Lublinie odkrytego w 2016 r. na gruntach wsi Meszno brązowego sztyletu z epoki brązu. Zabytek ten wiązany z kurhanem zlokalizowanym na gruntach wsi Meszno
Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyspiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad Kołami Gospodyń Wiejskich oraz ich upowszechnianie na stronach internetowych gminy, konkursach, okolicznościowych imprezach na przykład przy okazji Dożynek Gminnych
Cel 2: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego gminy;	
Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,
Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich – na przykład uzyskanych od Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
Zahamowanie degradacji zabytków	Opracowanie działań mających na celu kontrolę stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych, których gmina jest właścicielem
	Monitorowanie stanu zachowania i stanu technicznego obiektów zabytkowych będących we władaniu gminy
	zainicjowanie i Uchwalenie przez Radę Gminy zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków, mające na celu wspieranie społeczności lokalnych, osób prywatnych, organizacji społecznych w działalności na rzecz ratowania zabytków
Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych: walk z okresu Powstania Styczniowego, na przykład w Suchem Lipiu, gdzie znajduje się pomnik Powstańców

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

kulturowego oraz kształtowania tożsamości regionalnej	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości w gminie, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp
Cel 3: Dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy	
Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Delegatura w Chełmie w celu ujęcia ich w gminnej ewidencji,
	kontynuowanie digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy w ramach prowadzonego na facebooku projektu „Kroniki naszych wspomnień”, akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Rudnik, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego,
	dokumentowanie ginących zwyczajów, obrzędów itp. poprzez zbieranie relacji, upowszechnianie ich na przykład poprzez stronę internetową Urzędu Gminy
	zainicjowanie przez Urząd Gminy i prowadzenie, na przykład przez Bibliotekę Publiczną Gminy Rudnik dokumentowania, na przykład w postaci zbierania relacji najstarszych mieszkańców gminy o miejscowych tradycjach, obrzędach, ginących zawodach i ich publikowanie na stronach internetowych gminy
	dalsze wspieranie wydawania Biuletynu Informacyjnego Gminy Rudnik, inicjowanie wydawnictw o charakterze regionalnym propagujących walory turystyczne gminy ale także adresowanych do mieszkańców gminy ukazujących znane postaci, twórców, rodziny.
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyspiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad Kołami Gospodyń Wiejskich oraz ich upowszechnianie na stronach internetowych gminy, konkursach, okolicznościowych imprezach na przykład przy okazji Dożynek Gminnych
Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	wsparcie młodzieży mieszkającej na terenie gminy ale także spoza gminy studiującej kierunki historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie im publikacji wyników prac na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy
Cel 4: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	Promocja i popularyzowanie na stronie internetowej gminy dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji zabytków, dokumentowania zabytków, na przykład poprzez publikowanie „linków” do stron internetowych Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (LWKZ), Narodowego Instytutu Dziedzictwa (NID). Propagowanie dobrych praktyk konserwatorskich na przykładach prac wykonanych na terenie gminy Rudnik, na przykład zespołu dworsko-parkowego w Maszowie Górnym
Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	wspieranie przedsięwzięć Biblioteki Publicznej Gminy Rudnik w celach popularyzacji spuścizny materialnej i niematerialnej regionu (np. organizowanie lekcji muzealnych z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o eksponatach, skanowanie zdjęć z przeszłości dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi itp),
	prezentacja tradycji regionalnej, historii terenów gminy na stronach internetowych gminy, udostępnianie stron internetowych gminy dla publikacji traktujących o spuściznie materialnej i niematerialnej gminy, organizowanie lekcji na przykład w Muzeum Wsi Lubelskiej, które byłyby sprofilowane na tradycje gminy Rudnik
	organizowanie lekcji poświęconych tradycji kulturalnej gminy, regionu z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach: dorocznych, świątecznych itp , skanowanie zdjęć z przeszłości dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi itp,
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotece gminnej – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć
Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	we współpracy z Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie przygotowanie i prezentacja informacji na temat tradycyjnych form budownictwa regionu, jego folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, publikowanie treści zapomnianych już tradycyjnych pieśni itp. na stronach internetowych gminy
Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych
Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp. wydarzeń na terenie gminy – na przykład tradycje walk narodowo-wyzwoleńczych Powstania Styczniowego (pomnik w Suchem Lipiu)
	Na podstawie wydarzeń z września 1942 r. w okolicy Bzowca, kiedy to Niemcy zamordowali mieszkańców narodowości żydowskiej spopularyzowanie wiedzy Żydach, dawnych współmieszkańcach Polski
	pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych w Suchem Lipiu, gdzie w 1864 r. podczas walk powstańców styczniowych z wojskami carskimi poniósł śmierć mjr Michał Marecki wraz ze swoim oddziałem.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,
Cel 5: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	
Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	Prezentacja na sprofilowanych stronach internetowych gminy informacji na temat folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, tradycyjnych form budownictwa,
	Dalsza popularyzowanie lokalnych produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych: placki z blachy (zwane także podplomykami lub fajerczakami), „piróg z cebulą, ziemniakami i białym serem” oraz „Kluski szare „Kudłate”; a także pomoc w uzyskaniu wpisu kolejnych produktów z terenu gminy Rudnik,
	Pomoc w dalszym działaniu na rzecz popularyzowania Gminy Rudnik przez organizacje pozarządowe, jak Fundacja im. Leonardy i Gustawa Kiwerskich "Dwór Kultury" Wierzbicy, Pracownia Artystyczna „Pod Frasobliwym Aniołem” w Płonce z prezentacją przedsięwzięć na stronach internetowych gminy
	Prezentacja zachowanego budownictwa dworsko-pałacowego na przykładzie zespołów pałacowo-parkowego w Maszowie, Maszowie Górnym, Wierzbicy
Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	W ramach LGD „Krasnystaw PLUS”, z użyciem środków zewnętrznych, Powiatu Lubelskiego oraz własnych: modernizacja dróg i poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego – budowa chodników i ścieżek rowerowych/ciągów pieszo rowerowych oraz przejść dla pieszych przy drogach powiatowych, na terenie Gminy Rudnik.
Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy;
Tworzenie pasm turystyczno–kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem architektury dworskiej i pałacowej; szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych, miejsc związanych z Powstaniem Styczniowym 1863-1864,
Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych.
	Opracowanie i opublikowanie na stronie internetowej mapy zabytków z terenu gminy, która może być użyta na przykład w folderze promującym gminę.
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Opracowanie trwałych tablic o zabytkach i miejscach pamięci w danej miejscowości, które zostaną umieszczone na terenie należącym do gminy, na przykład w pobliżu świetlic wiejskich.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Rudnik stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że zakreślone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- 1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych
- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- tworzenie parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z Austriackim Czarnym Krzyżem w sprawowaniu opieki nad grobami nad cmentarzu wojennym w Bzowcu;
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Rudnik.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnej edycji Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2029-2032.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nim	1. Czy zaktualizowano wykazy zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków? 2. czy przystąpiono do sporządzenia aktualizacji planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Rudnik i czy uwzględniono w nim ochronę zabytków nieruchomych?

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

	3. Czy są oznakowane zabytki wpisane do rejestru zabytków? 4. Czy uchwalono zasady udzielania dotacji gminnych przy pracach prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru? 5. Czy poinformowano właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów zabytkowych? 6. Czy obiekty wpisane do rejestru zabytków posiadają tablice informacyjne i czy wykonano tablice(ile i gdzie) na obiektach? 7. Czy wykonywano i jaka była częstotliwość zabiegów pielęgnacyjnych na grodzisku w Garbowie i na cmentarzu wojennym z I wojny światowej? 8. Czy pozyskano informacje dotyczące zagrożeń, prac remontowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków? 9. Czy na stronie internetowej gminy znalazła się informacja dotycząca zagrożenia niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. detektorystów? 10. Czy odbyły się wizytacje obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków? 11. Czy dokonano nowych wpisów obiektów do gminnej ewidencji zabytków i czy wykonano dla nich karty adresowe? 12. Czy przystąpiono do akcji dygitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego: - skanowania zdjęć udostępnionych z archiwów rodzinnych; - publikowania zeskanowanych zdjęć - dokumentowano występy zespołów folklorystycznych? 13. Czy prowadzony jest monitoring wizualny reklam na terenie gminy, pod kątem przestrzegania zapisów w planie zagospodarowania przestrzennego? 14. Liczba inicjatyw zrealizowanych w zabytkowych obiektach
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (lekcje muzealne, warsztaty, konkursy, wystawy, inscenizacje) 2. Liczba osób uczestnicząca w kursach animatorów życia kulturalnego 3. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy opublikowano na stronie internetowej gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami? 2. Liczba konkursów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	1. Liczba zabytków zaadaptowanych na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne w gminie 2. Liczba obiektów zabytkowych na terenie gminy, które pozostają niezagospodarowane 3. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy 4. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy dotyczących dziedzictwa kulturowego zainicjowanych przez władze samorządowe 2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

	3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy w ramach portalu internetowego Gminy prowadzone są zakładki sprofilowane dotyczące dziedzictwa kulturowego? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym 4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami 5. Liczba współorganizowanych przez Urząd Gminy wydarzeń kulturalnych.

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 poz. 1292):

Art. 87:

5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona i opieka nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów oraz właścicieli zabytków, którzy są zobowiązani do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku (art. 71 i 72 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W rozdziale niniejszym wskazuje się jedynie przykładowe źródła pozyskiwania środków, głównie zewnętrznych, służących do finansowania działań na rzecz ochrony i utrzymania dziedzictwa kulturowego. Należy podkreślić, że zasadą udzielania dotacji, subwencji oraz korzystania ze środków zewnętrznych jest partycypacja właścicieli obiektów w kosztach poprzez obowiązkowe wniesienie wkładu własnego. Istotne jest także ograniczenie z możliwości korzystania ze środków zewnętrznych do zabytków wpisanych do rejestru zabytków, pozostawiając na uboczu olbrzymią liczbę zabytków ujętych w ewidencji zabytków. Na tym tle korzystnie wyróżniają się wprowadzone w 2021 r., w tak zwanym Polskim Ładzie, korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych, przede wszystkim także obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, a więc dotyczących największej grupy właścicieli obiektów zabytkowych. Ulga podatkowa wprowadzona w Polskim Ładzie jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi mogą skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomości, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

Podatnik nie może skorzystać z wymienionej ulgi jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone.

Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami można ogólnie podzielić na źródła krajowe oraz źródła zagraniczne.

- **Źródła krajowe, dotacje takie jak:**
 - a) dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN),
 - b) dotacje Samorządu Województwa Lubelskiego - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ)
 - c) dotacje Samorządu Gmin - dotacje gminne,
 - d) fundusz kościelny,
- **Źródła zagraniczne Unii Europejskiej, programy takie jak:**
 - a) Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko 2021-2027,
 - b) Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy,
 - c) Kreatywna Europa 2021-2027

Źródła krajowe.**A. Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)**

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

- **priorytet „Ochrona zabytków”**, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- **priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”**, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:
 - rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
 - rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
 - dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
 - publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
 - upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
 - pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.
- **priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego**, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:
 - digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
 - udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
 - przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.
- **priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych**, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:
 - ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

B. Dotacje Samorządu Województwa Lubelskiego - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ)

Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Lubelskiego.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

C. Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2023 poz. 40) opieka nad zabytkiem oraz finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

D. Fundusz Kościelny (dla prac przy obiektach sakralnych, nie obejmujących konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów)

Fundusz Kościelny został powołany jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej. Dysponentem Funduszu Kościelnego jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. W projekcie ustawy budżetowej na rok 2024 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji informuje, iż maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2024 będzie wynosić 200.000,00 zł. W uzasadnionych przypadkach, uwzględniających ważny interes społeczny, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji może udzielić wyższej dotacji niż 200.000,00 zł.

O dotacje z Funduszu kościelnego mogą ubiegać się osoby prawne między innymi na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej – w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo: ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 682); ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 poz. 840).

Źródła zagraniczne Unii Europejskiej, programy takie jak:

- **Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko 2021-2027**

Finansowanie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej, wśród których należy wymienić:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 - Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”, w ramach którego możliwe jest pozyskanie środków na ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. W ramach priorytetu możliwe są między innymi działania:

- działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury,
- działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

- **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy**

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC) - jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców.

W ramach Priorytetu II – Zaawansowane usługi cyfrowe, realizowane jest zadanie 2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji, w ramach którego przewidziano działania związane z digitalizacją zasobów kultury, budowę i rozbudowę infrastruktury do przechowywania i udostępniania danych.

Wśród beneficjentów programu przewidziane są między innymi instytucje kultury, obywatele, organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorcy.

- **Kreatywna Europa 2021-2027**

W latach 2021-2027 w ramach programu Kreatywna Europa przeznaczonych zostanie 2,44 mld € na wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, rozwoju publiczności poprzez zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwoju współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystania technologii i wdrażania innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji programu Kreatywna Europa 2021-2027 istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program Kreatywna Europa 2021-2027 będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent MEDIA — wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura — wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy — wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027

Fundusze Europejskie dla Lubelskiego to nowa nazwa programu regionalnego, która zastąpi wcześniejszy Regionalny Program Operacyjny. Jest on przygotowany w oparciu o „Strategię Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku”. Informacje szczegółowe na stronie internetowej: <https://funduszeue.lubelskie.pl/>.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1292*) wprowadza rozróżnienie pomiędzy ochroną a opieką nad zabytkami. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1. Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.
- 2. Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.
- 3. Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.
- 4. Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
- 5. Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków.
- 6. Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku.
 - 2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
 - 3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
 - 4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
 - 5. Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.
- Jak widać z powyższego rozróżnienia ochrona zabytków została przypisana administracji publicznej, natomiast opieka sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. W tabeli poniżej przedstawiono zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Rudnik ze wskazaniem właściciela – odpowiednio odpowiedzialnego za ich ochronę oraz opiekę.

Tabela nr 4: obiekty zabytkowe w gminnej ewidencji zabytków Gminy Rudnik ze wskazaniem formy własności

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOW.	Rejestr zabytków	Forma własności
1.	BZOWIEC	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	1918 r.	A/1182	Gminna
2.	BZOWIEC	Park dworski	k. XVIII w.	A/1197	Samorządowa (powiat)
3.	BZOWIEC	Piwnica folwarczna	pocz. XX w.		Prywatna
4.	MAJDAN KOBYLAŃSKI	Kapliczka	I poł. XX w.		Prywatna
5.	MASZÓW	Dwór	pocz. XX w. /?/	A/1195	Prywatna
6.	MASZÓW	Park	II poł. XVIII w.	A/1195	Prywatna
7.	MASZÓW	Kapliczka	XIX w.	A/1195	Prywatna
8.	MASZÓW GÓRNY	Zespół dworski	pocz. XX w.	A/1190	Prywatna
9.	MASZÓW GÓRNY	Dwór	1931 r.	A/1190	Prywatna
10.	MASZÓW GÓRNY	Ogród spacerowy, ogrody użytkowe	pocz. XX w.	A/1190	Prywatna

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

11.	MASZÓW GÓRNY	Spichlerz zbożowy i suszarnia chmielu	1922 r.	A/1190	Prywatna
12.	MASZÓW GÓRNY	Stodoła (magazyn)	1920-1930 r.	A/1190	Prywatna
13.	MASZÓW GÓRNY	Stajnia (chlewnia)	1920-1930 r.	A/1190	Prywatna
14.	MASZÓW GÓRNY	Chlewnia (ruina)	1920-1930 r.	A/1190	Prywatna
15.	MOŚCISKA	Park dworski - pozostałości	I poł. XX w.		Prywatna
16.	MOŚCISKA	Figurka Matki Boskiej	1946 r.		Prywatna
17.	MOŚCISKA-KOLONIA	Stodoła i baraniarnia w zespole dworskim	1925 r.		Prywatna
18.	PŁONKA	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	ok. 1793 r.	A/96	Prywatna (parafia)
19.	PŁONKA	Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP	ok. 1793 r.	A/96	Prywatna (parafia)
20.	PŁONKA	Cmentarz przykościelny przy kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP	XV w.	A/96	Prywatna (parafia)
21.	PŁONKA	Cmentarz grzebalny „stary” rzymskokatolicki	pocz. XIX w.	A/1185	Prywatna (parafia)
22.	PŁONKA	Park dworski	XIX w.	A/1196	Gminna
23.	PŁONKA	Cmentarz parafialny grzebalny „nowy”	1967 r.		Prywatna (parafia)
24.	POTASZNIA	Kapliczka	I poł. XX w.		Prywatna
25.	RUDNIK	Młyn elektryczny	1950-52		Prywatna
26.	RUDNIK	Kapliczka	1947 r.		Prywatna
27.	RUDNIK	Kapliczka	XIX w.		Prywatna
28.	SUCHE LIPIE	Dom mieszkalny (Chałupa)	1928 r.		Prywatna
29.	SUCHE LIPIE	Kapliczka	1908 r.		Prywatna
30.	SUCHE LIPIE	Pomnik upamiętniający bitwę w czasie Powstania Styczniowego 24 stycznia 1864 r.	1994 r.		Prywatna
31.	SUSZEŃ	Kapliczka	1907 r.		Prywatna
32.	WIERZBICA	Dwór	XVII i XVIII w.	A/1198	Prywatna
33.	WIERZBICA	Park	XVII lub XVIII w.	A/1198	Prywatna
34.	WIERZBICA	Ośmiorak	1935 r.		Prywatna
35.	WIERZBICA	Kapliczka	1888 r. /?/ 1909 r. /?/		Prywatna

Gmina Rudnik posiada tytuł prawny do 2 obiektów zabytkowych: cmentarz z I wojny światowej w Bzowcu oraz park dworski w Płonce. Obydwa obiekty są wpisane do rejestru zabytków. Gmina jest zobowiązana do ich ochrony i sprawowania opieki.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z późniejszymi zmianami)**
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19971410943>
3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 977)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030800717>
6. **Ustawa z 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw.** (Dz. U. z 2023 r. poz. 1668)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230001688>
7. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane** (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19940890414>
8. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2553)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20010620627>
9. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2022 r. poz. 916)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20040920880>
10. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2023 r. poz. 344)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19971150741>
11. **Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (Dz. U. 2021 r. poz. 485).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150001777>
12. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (Dz. U. poz. 774 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000774>
13. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010130123/U/D20010123Lj.pdf>
14. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUDNIK NA LATA 2025 – 2028

- (Dz. U. z 2022 r. poz. 385)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970050024>
- 15. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970850539>
- 16. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych**
(Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19330390311>
- 17. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie**
(Dz. U. z 2023 r. poz. 571)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
- 18. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych**
(Dz. U. 2023 r. poz. 70)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
- 19. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026**
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20230001470>
- 20. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.**
<https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>
- 21. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
- 22. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.**
<https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spoolecznego-2030-srks>
- 23. Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
- 24. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku**
<https://www.lubelskie.pl/aktualnosci/strategia-rozwoju-wojewodztwa-lubelskiego-do-2030-roku-przyjeta-przez-sejmik-wojewodztwa-lubelskiego/>
- 25. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**
<https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935>
- 26. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2023–2026**
<https://edziennik.lublin.uw.gov.pl/legalact/2024/2055/>
- 27. Lokalna Grupa Działania „Krasnystaw PLUS”**
<https://lgdkrasnystaw.pl/>
- 28. Strona internetowa gminy Rudnik**
<https://www.rudnik.gmina.pl/>